АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОТКРИТИЯ И РАЗКОПКИ

1990

МИНИСТЕРСТ
ГЛАВНА ДИРЕКЦИЯ
„МУЗЕИ И НЕДВИЖИМИ ПАМЕТНИЦИ НА КУЛТУРАТА"
БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТ И МУЗЕЙ
ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ – ЛОВЕЧ

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОТКРИТИЯ И РАЗКОПКИ
1990

ЛОВЕЧ, 1991

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ:
ст.н.с. АЛЕКСАНДЪР БОНЕВ /отговорен редактор/
ст.н.с. ВАСИЛ ВАСИЛЕВ /секретар/
н.с. СТЕФАН АЛЕКСАНДРОВ
н.с. КРЪСТИНА ПАНАЙОТОВА
н.с. ЕМИЛИЯ ЕВТИМОВА
НИНА ДАЛЕКОВА

I. ПРАИСТОРИЯ

Николай Сираков

ПЕЩЕРНИ ОБИТАЛИЩА ОТ СРЕДНИЯ И КЪСНИЯ ПАЛЕОЛИТ В КАРЛУКОВСКИЯ КАРСТ, ОБЩИНА ЛУКОВИТ

През 1990 г. теренните проучвания се проведоха в периода 25 юни - 07 август. Те се организираха от АИМ БАН с участие на Исторически Музей в Ловеч. Научното изпълнение бе в международно сътрудничество на Групата за палеолитни изследвания - АИМ - БАН с Археологически Институт на Ягелонския Университет /Полша/ и Института по Кватернер на Университета Бордо I /Франция/.

Продължено бе систематичното проучване на основния обект - входната и привходната част на пещерата "Темната дупка", която е част от карстовия комплекс "Темната дупка - Проходна", чрез подобекти ТДI, ТДII и ТДV.

В ТД V, на цялата площ от 8 м^2, бе разкопан прехода между граветските и ориняшките пластове. Установи се, че най-ранното граветско заселване действително може да се датира преди 29,000 г. BP, което доказва много ранна граветска фаза на Балканите /пласт 3дг/. В пластове 4а, 4б и 4б/5 се установиха няколко /със сигурност 3/ ориняшки културни нива, които, макар и силно ерозионно нарушени, могат да бъдат отнесени, поне в значителната си част, към по-добре запазените и датирани ансамбли от ТД I. Интерес представлява датирането на най-ранния от ориняшките ансамбли /по метода ТЛ/ на около 45 000 г.BP, което, след Бачо Киро /пл 11/ е ново потвърждение за най-ранния ориняк в Европа.

В ТД I, на площ от 9 м^2 /кв.АБВ$_{1-3}$/ бе достигната дълбочина от 570 до 625 см. Към установените две мустиерски нива в пл 6 още през сезона 1989 г., сега бе добавен нов археологически материал /от кв АБВ$_3$/, който позволи отнасянето им към т.нар. зъбчат мустериен с по-голяма сигурност. Още по-съществен напредък на изследванията ни е датирането на тези нива /по ТЛ/ съответно 65 000 и 67 000 г.ВР. Следователно, този мустериен, който засега определяме като "балкански зъбчат мустериен с левалуазка техника", не е толкова късен, колкото предполагахме, изхождайки само от стратиграфската му позиция. Цитираните дати и новите седиментологични данни потвърждават наличие на ерозионен хиатус между пл 6 и пл 4б /с най-ранния ориняк/, обясняващ ни вече по-добре нарушенията на делящия ги пласт 5.

Още по-интересни са резултатите от проучването на пл 7а, 7б и 8 в ТД I, в които се установиха две още по-ранни мустиерски нива:

- в пл.7б - Мустериен с по-слабо застъпена левалуазка техника, със стъргала и муст. върхове с ретуш тип Кина;
- Микромустериен с левалуазка техника и следната типология: дребни левалуазки отломъци и върхове, стъргала и върхове с по-плоски ретуши и малки размери /пл 8/.

Свобода Сиракова

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПАЛЕОЛИТНОТО НАХОДИЩЕ КРАЙ с.МУСЕЛИЕВО, ЛОВЕШКА ОБЛАСТ

През 1990 г. проучванията се проведоха в периода 14.08 - 05.09. Разкопките бяха организирани и реализирани от АИМ - БАН със средства, отпуснати от Никополската община.

През този период усилията ни бяха съсредоточени в изясняване на някои стратиграфски проблеми, свързани с кремъчни ансамбли от

къснобронзовата и ранножелязната епоха. За целта бяха предприети стационарни довършителни разкопки в сондаж "Осъм", разположен на заливната тераса на реката, и сондажни проучвания в местността "Жабешки камък".

Тъй като в района е локализирана една от най-големите праисторически кремъчни работилници у нас, функционирала от средния палеолит и през следващите праисторически епохи, беше необходимо да се установи с по-голяма точност последната фаза на използването й.

Със завършването на сондаж "Осъм" и с резултатите от сондаж "Жабешки камък" се установи: 1. Краят на експлоатацията на кремъчната работилница датира от началото на ранножелязната епоха и края на бронзовата епоха /дати C^{14} от периода между 2 200 - 1 800 ВС/; 2. В края на бронзовата и началото на желязната епоха по десния бряг на р.Осъм на заливната му тераса е съществувала редица от временни селища, свързани главно с експлоатацията на кремъчната суровина. С това се коригира досегашното становище, че с края на бронзовата епоха ролята на кремъка и кремъчните сечива силно намалява или напълно изчезва. Без съмнение, особено в районите периферни и отдалечени от металургичните центрове, тази суровина продължава да играе основна роля; 3. За пръв път при проучване на обекти от този период бе използвано детайлно стратиграфско-седиментологическо и палеоекологическо проучване, което хвърля нова светлина върху климатичните, почвообразувателните процеси и промяната в развитието на речните долини през късния холоцен.

Иван Гацов

СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ В ПЕЩЕРАТА СУХИ ПЕЧ, ОБЩИНА ЧУПРЕНЕ, МИХАЙЛОВГРАДСКО

От 15 до 21.10.1990 г. в пещерата „Сухи печ" край с.Долни

Лом, Михайловградско, бе заложен сондаж. Причината за започване на тези проучвания бе сигнал от Председателя на БФПД г-н Алексей Жалов за наличието на кремъчни артефакти на повърхността в пещерата. С помощта на спелеолози от различни клубове от провинцията и от София, както и благодарение на финансирането на изследванията от Федерацията, в споменатата пещера бе заложен сондаж с размери 2 х 3 м. Изследванията бяха ръководени от н.с. Иван Гацов от АИМ - БАН, а така също и от н.с. Васил Попов от Зоологическия Институт при БАН. На площ от 6 $м^2$ бе достигната дълбочина 2.30 м, като на това ниво бяха открити 3 костени фрагменти, които засега са предмет на спор между археолози и спелеолози. Палеонтологичните проучвания индикират съвсем слабо присъствие на отделни фаунистични видове, за които н.с. В.Попов подготвя отделно доклад. В сондажа не бяха намерени археологически находки.

През пролетта на 1991 г. ще бъде направен опит да се достигне скалното дъно и да бъде направен още един сондаж в привходната част на пещерата.

Иван Гацов

СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ В РАЙОНА НА с.МИЛАНОВО, ОБЩИНА СВОГЕ

От 14.08. до 12.09.1990 г. в пещерата Ражижка край с.Милановo, община Своге, бяха проведени сондажни проучвания. Последните започнаха през 1989 г., а през есента на 1990 г. целта вече бе да се отговори на въпроса дали пещерата е била обитавана през ледниковата епоха.

В проучванията взеха участие спелеолози от Плевен и от различни софийски клубове под патронажа на БФПД, чийто ръководител е

Алексей Жалов. Софийските спелеолози бяха от клубовете "Еделвайс", "Иван Вазов" и "Алеко". В проучванията участвуваха също и студенти по история и философия от СУ "Климент Охридски", а така също и ученици от НГДЕК - София.

От страна на БАН в изследванията участвуваха членовете на Групата за палеолитни изследвания и н.с. Васил Попов от Зоологическия институт към БАН.

В рамките на изследванията бе продължен сондажът в привходната част на пещерата, където бе достигната дълбочина 5.10 м и бе заложен втори сондаж във вътрешността на пещерата с дълбочина 3.20 м. И в двата сондажа не бяха регистрирани следи от праисторическия човек.

В резултат на прилагане на метода на промиване обаче, въпреки техническите трудности, бяха установени следи от палеонтологически останки, които според В.Попов дават възможност за пръв път у нас да се проследи развитието на фауната през последните 20 - 15 хил.г.пр.н.е. За тези резултати ще бъде представен и отделен доклад от н.с. В.Попов.

В.Николов, К.Рогева, Е.Сиракова

РАЗКОПКИ НА РАННОНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ СЛАТИНА /СОФИЯ/

През сезона 1990 г. продължи проучването на II строителен хоризонт на ранненеолитното селище Слатина, с разкопки на площ около 600 кв.м. в западната половина на обекта. Разкопаваният пласт има средна дебелина около 0,20 - 0,25 м.

В хода на разкопките бяха очертани и проучени в различна степен останките от 8 постройки. В северозападната част на обекта подът на едно от жилищата /II, 4б/ припокрива част от друга самостоятелна постройка /II, 4а/ от същия хоризонт. Една от сградите е с изпечена конструкция /или е опожарена/. От останалите седем къщи пет са неизпечени, а две носят следи от частично опожаряване /на тавана или покривната конструкция/. Жилищата са изградени без старателно предварително планиране, но са съобразявани в значителна степен едно спрямо друго и с местните климатични условия. Имат слабо трапецовиден план, обърнат с най-късата си страна към север или североизток. Ориентацията на дългата им ос е най-често север-североизток - юг-югозапад. Площта им е от 44 до 64 кв.м. Регистрирано е едно двуделно жилище, а друго има вероятно допълнителна пристройка. Във всички постройки са регистрирани останки от пещ, а някъде и от огнища и други съоръжения. В основите на две от къщите са установени останки от строителна жертва.

В северната част на разкопавания участък е регистрирано погребение на млада /16-17 годишна/ жена с необичайно полагане на тялото - в "жабешка" поза. Извършено е в посока изток /главата/ - запад /таза/. Отнася се към I строителен хоризонт.

В западната половина на разкопавания през сезона участък бе установено нарушение /"изкоп"/ на културния пласт вероятно на два строителни хоризонта /III и IV/, с размери около 20 м /североизток - югозапад/ х 4 - 5 м /северозапад - югоизток/. В запълнителят му са намерени фрагменти от фини керамични съдове с ангобирана повърхност и рисувана с тъмни бои украса.

Според получените данни от наблюденията на профилите на изчистените 5 ями от канал-колектора, пресичащ разкопавания участък в посока северозапад-югоизток, в северозападната си част селището е имало минимум 5 строителни хоризонта.

По време на разкопките е събран значителен брой цели и фрагментирани находки - оръдия на труда от кремък, камък, кост и рог, култови масички, антропоморфни статуетки, мънисто от мида спондилус, керамична пинтадера. Запазва се тенденцията към почти

пълно отсъствие на тежести за тъкачен стан.

Събраният масов керамичен материал е в голямо количество и не се отличава от познатия вече комплекс на II строителен хоризонт.

Костният материал също е в значително количество. Наред с животинските кости, принадлежащи главно на едри и дребни домашни и по-рядко диви животни, са регистрирани и единични костни фрагменти от човешки скелети.

Проучваното селище от II строителен хоризонт принадлежи към група Кремиковци и се отнася към втората половина на ранния неолит.

В.Николов, Л.Перничева /София/, М.Грембска-Кулова, И.Кулов /Благоевград/, М.Лихардус, Жан Пол Демул /Париж/

ПРОУЧВАНЕ НА РАННОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ КРАЙ с.КОВАЧЕВО, САНДАНСКО

През изминалия сезон се работеше в ограничен мащаб, върху площ от 300 м^2 в кв. Е, К, R. Работата се концентрираше върху:

1/ Окончателно проучване на жилище № 1 в кв.К;

2/ Проучване на съоръжения 159, 160 в кв.Е;

3/ Проучване на съоръжения в южната периферия на селището в кв. R.

В кв.К се доразкри нивото от бели конкреции интерпретирано като под около стр.16 и 17. В непосредствена близост до питоса се откри съд обърнат с устието надолу, вторично изпечен. Детайлно се проучи конструкцията на пещта - стр.17 и на глинената площадка - стр.16. Пещта е била конструирана по познат ни начин. Като подложка са били използвани големи камъни, различни по размери и форма. Констатирано бешеприсъствието на две глинени замазки, една върху друга. Куполът е частично запазен. Той има четириъгълна форма и има много добре запазени отпечатъци от прътове от вътрешната страна.

Установени бяха два етапа от съществуване на жилището: по-ранен – маркиран чрез пода от бели конкреции, намерени върху него съдове и един етап от пещта и по-късен – маркиран от неколкократни глинени обмазвания, запазени на няколко места /стр.63/, интерпретирани също като под. Към този етап трябва да се отнесе стр.16 и втория етап на пещта – стр.17. Трябва да се отбележи, че жилището от първия етап е било разрушено вследствие на пожара. С останките от него е била запълнена жилищната яма и подравнен терена за втория етап. Ориентацията на второто жилище е СЗ/ЮИ, южната стена е маркирана с 6 дупки от колове, от източната страна е открита само една дупка /стр.195/. Едновременно с това бяха проучени 4 съоръжения /ями и концентрации/ – 140, 201, 202, 208 – намиращи се в непосредствена близост до жилището.

Кв.Е – Работата в този квадрат се концентрираше върху детайлно проучване на стр.160 – яма, в централната част на квадрата. Тя има конусовидна форма и е силно наситена с керамика, камъни и кости. Доразкри се също и стр.158 в северната част на квадрата. Тя представлява килим от плътно подредени чакълести камъни, между които се намират фрагменти керамика и кости.

В непосредствена близост до пещта /стр.139/ в южната част на квадрата се разкри глинен под с размери 60 х 30 и дебелина 3,5 см. по-ниско от стр.139. Състои се от тънък пласт глина, положен върху дребни чакълести камъни и бели конкреции. От източна страна той е ограничен с глинена стеничка деб. 5 см., леко наклонена навътре. Вероятно трябва да се интерпретира като част от разрушена пещ.

Кв. R – След почистването на квадрата в северната и в южната част се показа материка, по-точно старото корито на реката. Пространството между тях е заето от тъмносива пръст. След изчерпването на тази пръст се откриха много големи камъни, някои от които пресичат един ров, който е с посока СИ/ЮЗ. Възможно е този ров да

е получен вследствие на течащата някога река или пък да е опит за приспособяване в кладенец. На дъното на рова и сега продължава да се събира по малко вода.

При керамичния материал основна украса е бялорисуваната. Не се забелязват съществени промени в стила. Трябва да се отбележи по-голямото присъствие на мрежестия орнамент. Точките се срещат по-рядко. Присъства и врязания орнамент, както и канелюрата.

При откритите 144 находки преобладават украшенията – гривни от мрамор и глина – 21,5 %, каменните оръдия на труда – 21 % и костените оръдия.

При съдовете преобладават заоблените форми /сферични, полусферични и крушовидни/.

Ст.Чохаджиев /Кюстендил/, А.Бакърска /Перник/

РАЗКОПКИ НА РАННОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ В м."ЕЗЕРИЩА" – с.КРАЙНИЦИ, КЮСТЕНДИЛСКО

Проучванията бяха проведени в сондаж с площ 32 кв.м. Те потвърдиха резултатите от разкопките през 1986 г.

Стратиграфията в сондажа е следната: върху стерилната пръст има пласт от черна пръст с дебелина 0,45 – 0,60 м; следва пласт от кафява пръст с дебелина 1 – 1,10 м; най-отгоре има наносен пласт с дебелина 0,80 – 1 м.

Керамиката от втория пласт повтаря познатите ни от 1986 г. форми и украси. Те представят една фаза от развитието на ранния неолит. Рисуването с бяла боя дава характерния облик на керамиката от този пласт.

Най-значимият резултат от проучването бе откриването на голямо количество монохромна керамика от най-долния хоризонт. Тя категорично доказва присъствието на етап по-ранен от ранннонеолитните хоризонти с бялорисувана керамика.

Точни аналогии на тази керамика са известни от неолитното селище Ахиллеион I в Тесалия.

Анета Бакъмска /Перник/

РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА В с.ГЪЛЪБНИК, РАДОМИРСКА ОБЩИНА

Разкопките на селищната могила Гълъбник през 1990 г. се проведоха на площ от 700 кв.м на дълбочина от 3,10 до 3,30 м. Приключено беше проучването на V и започна разкопаването на IV строителен хоризонт.

На дълбочина 3,20 м се достигна подовото ниво на голямо жилище от V хоризонт. То е с дължина 13,60 и ширина повече от 7,30 м.

От IV хоризонт се очертаха плановете на три жилища с размери 6,70 х 5,20; 5,70 х 4,50 и 8,80 х 7 м. В едно от тях е открита правоъгълна пещ с размери 1,90 х 1,60 м.

Находките са сравнително малко и са познати от по-ранното проучване на Гълъбник I: цели и фрагментирани съдове, някои рисувани с бяла боя, части от култови масички, зооморфни и антропоморфни фигурки. Уникална находка е един костен зооморфен идол с врязана украса.

Предстои приключването на обекта с проучването на IV строителен хоризонт, който е последен над нивото на подпочвената вода.

Петър Ив.Станев

АРХЕОЛОГИЧЕСКИТЕ РАЗКОПКИ НА НЕОЛИТНА СЕЛИЩНА МОГИЛА - САМОВОДЕНЕ

Археологическите проучвания на неолитна селищна могила Самоводене през 1990 г. се проведоха в сектор V, култовата шахта в сектор VI и пещните съоръжения в сектор VII.

В сектор V бе проучен II строителен хоризонт до дълбочина 0,80 м. Хоризонтът се отнася към крайния етап на средния неолит /фаза Самоводене Б$_2$/. След прекъсване от пет години продължи проучването на опожарените жилища от II хоризонт. Жилища № 1 и № 2 представляват затворени комплекси и имат дебелина на нападалите мазилки над 0,40 м. В тях бяха открити над десет съда, до един от които овъглена пшеница. Една от откритите тук кани има точни паралели в Ясатепе в Пловдив.

Проучванията в култовата шахта са продължение на тези от 1989 г. Започнаха от дълбочина 3,60 м и достигнаха до дълбочина 5,50 м. На дълбочина 4,30 м бе открит скелет от трупополагане с култова цел - на агне или яре без главата и крайниците. На дълбочина 5,50 м се откри пасаж от заоблени камъни, поставени вероятно също с култова цел. Обичаят е свързан с обожествяването в древността на облите, изгладени от водата камъни.

В квадрат VII$^e_1$ бе открита единична пещна камера, отнасяща се към крайния етап на средния неолит /фаза Самоводене Б$_2$/, а в квадрат VII$^e_2$ - пещно съоръжение, състоящо се от две пещни камери от началния етап на средния неолит /фаза Самоводене Б$_1$/. Пещните съоръжения вероятно са използувани за изпичане на глинени съдове. Първото съоръжение има паралел в обект "Виадукт", фаза Кърча IV, а второто в обект "Ла тей" в Леу. И двата обекта се намират в Олтения - Румъния.

Ивор Бояджиев, Иван Вайсов

РАЗКОПКИ НА НЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ "КРЕМЕНИЩА"
ПРИ с.ТОПОЛНИЦА, ПЕТРИЧКО

Работата през 1990 г. бе съсредоточена в квадрати М 15 и М 16. Целта бе да се изясни как се развива в южна посока проучвания през последните години жилищен комплекс.

Подовото ниво на хоризонт I се установи на дълбочина 0,40 - 0,45 м. То се маркира от слой светлокафява пръст. Върху него се разчистиха деструкциите на пещ, както и няколко каменни струпвания. Срещат се разнесени фрагменти от горели мазилки.

Хоризонт II започва от дълбочина 0,40 - 0,45 м и бе проучен до дълб. 1,20 - 1,30 м, като не можа да се достигне до началото на хоризонта /стерилния терен/. В северната половина на кв. М 15 и северозападната част на кв. М 16 бе проучена южната половина на помещение 4. На достигнатата дълбочина се установиха три етапа на преустройство на помещението. През най-ранния засега етап, обозначен като II с, помещението е вкопано в стерилния терен. То има неправилна правоъгълна форма, като в югозападния ъгъл се оформя кръгла ниша с диаметър 1,20 м.

През следващия етап - II в, в северозападния ъгъл на помещение 4 е изградена стеничка с Г-образна форма, която отделя помещение 4 от помещение 2. Преустроена е и западната стена, където се разчисти редица от дупки от колове. През този етап се запълва вкопаната част на помещението.

През последния етап - II а, помещението е изцяло наземно. Преустроена е източната част на помещението. Тук е издигната глинобитна стена, широка 0,40 м, фланкирана от западната си страна от голям кол /диаметър 0,40 м/.

В пл. кв. М 16, 2 - 3 се установи редица от дупки на 5 големи кола, забити на дълбочина до 1,00 м в стерилния терен. Тази редица се явява продължение на редицата от колове, проучена през 1989 г. в кв. Л 16.

Володя Попов /Русе/

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ПРАИСТОРИЧЕСКО
СЕЛИЩЕ ПРИ с.КОПРИВЕЦ, БЕЛЕНСКА ОБЩИНА

Изграждането на бензиностанция и гробище върху терена на обекта наложиха провеждането на спасителни разкопки.

Проучването преследваше следните цели:

1. Чрез сондаж да се установи стратиграфията на обекта;

2. Да се уточни броя и хронологическата позиция на строителните нива.

В изпълнение на горните цели бе изградена план-квадратна мрежа и се започна работа в три от квадратите. Хоризонтално разкопаната площ е 75 кв.м. Дълбочината на отнетия културен пласт е 0,95 м, без да се достигне стерилна основа. Комплексното разглеждане на материала и сравнителният анализ на керамиката ни позволяват да приемем, че отнетият културен пласт принадлежи към култура ХОТНИЦА I.

Ситуацията в квадратите предполага съществуването на долни хоризонти, принадлежащи към друг хронологически период.

Петър Калчев /Ст.Загора/

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА В с.КИРИЛОВО, СТАРОЗАГОРСКО

През 1990 г. продължиха спасителните разкопки на селищната могила в с.Кирилово, Старозагорско. Проучена е площ от около 75 кв.м. върху източната част на праисторическото селище, Разкрит е шести строителен хоризонт, отнасящ се към раннохалколитната култура Караново V – Марица.

Проучени са части от три жилища. Изградени са от забити в земята дървени колове, преплетени с пръти и обмазани с глина, примесена със слама. Подовете на жилищата са трамбовани и измазани със светлокафява глина. Едното от жилищата вероятно е имало култово предназначение. На площадка, леко издигаща се над нивото на пода, се откриха пет броя глинени олтари. Изработени от недобре изпечена глина с голям примес от слама. Олтарите са дъговидно извити в долната си част и уширени за поставка. Стените в тази част на помещението са покрити от вътрешната си страна със замазка /дебелина 5 – 7 см/ от много добре пречистена глина със сивобелезникав цвят. Има много слаби следи от рисуване с червена боя. Някои фрагменти показват, че така оформеният цокъл в горния си край е бил дъговидно извит.

Керамиката е характерна за ранния етап на култура Марица – украсена с линеарен графитен орнамент, врязана и инкрустирана с бяла материя украса. Открити са: медно шило и късчета медна руда, глинени човешки фигурки, кремъчен връх на стрела, каменни теслички, култови олтари и др.

Иван Сим.Иванов, Стилиян Хр.Янчев

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА РАННОЕНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ "КОРИЯТА" ПРИ гр.СУВОРОВО, ВАРНЕНСКО

Археологическите разкопки на селището при гр.Суворово се проведоха през времето 11 юли – 10 септември 1990 г. с участието на ученици от града, като финансирането бе от ОбНС – Суворово.

Проучването обхвана около 350 кв.м., на които бяха разкопани само I жилищен хоризонт и на около 300 кв.м. II хоризонт.

I хоризонт

Той обхваща пласта под 0,20 – 0,30 м хумус и достига до 1,20 м от съвременното ниво на терена. Намерените дебели стенни мазилки сочеха наличието на жилище, но следите от него не бяха добре запазени, Там, където те бяха видни, се намериха отпечатъци от колове или дъски, разположени напречно на терена и с дължина до няколко метра. Отстоянието на тези укрепващи структури една от друга бе от 0,20 до 0,60 м. Северно от проучените останки от жилище се откри дебел зид от необработени камъни, без да може със сигурност да се датира в ранния енеолит.

II хоризонт

В него бе намерен малък зид в посока север – юг с дължина 4 м и ширина 0,60 м, съставен от два реда малки и необработени камъни, който стъпва на по-долния хоризонт. Продължи проучването на намерения в горния хоризонт зид в северната част на селището. Неговата дължина достига до 17 м., ширината до 3 м., а височината варира между 0,57 и 0,65 м. И на този етап не може със сигурност да се установи неговата датировка. На места се намери пропадане на подовото ниво, което обяснява наличието на напречни дървени конструкции за запазване на подовете в жилищата.

Младен Стоянов /Ловеч/

СОНДАЖНО ПРОУЧВАНЕ НА ПРАИСТОРИЧЕСКОТО СЕЛИЩЕ ОТ РАННИЯ ЕНЕОЛИТ КРАЙ с.УМАРЕВЦИ, ЛОВЕШКА ОБЩИНА

През юли и август 1990 г. се проведе сондажно проучване на праисторическото селище от ранния енеолит в м."Барата" край с.Умаревци, Ловешка община. То отстои на 1,6 км северно от селото и е разположено на незаливна тераса, граничеща с малка бара и имаща наклон на юг.

Сондажите /I и II/ са с дължина по 5 м. и широчина по 2,5 м., като общата им площ е 25 кв.м.

При проучването бе констатирано, че селището е еднослойно, като жилищният хоризонт е разрушен при селскостопанските работи. Въпреки това бяха открити интересни находки и направени важни наблюдения.

В сондаж I /северният/ бяха открити множество кремъчни и каменни оръдия на труда, както и стотици керамични фрагменти. Наред с тях бяха намерени добре обработени костни оръдия - шило, пробой, ретушьор, връх на шило, длето и 2 броя хаванки.

В този сондаж бе проникнато на дълбочина 2 м. от повърхността.

В сондаж II бе ситуирано каменно съоръжение от 22 речни валуна, като при неговия демонтаж се констатира, че субструкцията му е наситена с керамични фрагменти и кремъчни артефакти. В западната му част, на дълбочина 1,40 м. бе открит голям къс горяла стенна замазка, който продължава в профила и обграждащо субструкцията подковообразно "петно" от по-тъмна и плътна почва, което е вероятно намивка или изгнила органична материя.

В този сондаж бяха открити две медни оръдия - шило и игла. Наред с тях се намериха стотици керамични фрагменти, каменни и

кремъчни оръдия.

Селището е синхронно на подобните на него от културите Марица в Тракия и Родопите /фаза Ясатепе II а; Чаталка А; Банята IVa/; Сава I в Причерноморието; Градешница /фаза Бреница/ в северозападна България; Дикилиташ - Слатино /фаза Тополница/ в югозападна България и Беломорска Тракия; Хаманджия III в Добруджа и Алдени в Мунтения.

Боряна Матева /Исперих/

РАЗКОПКИ В "ДЕМИР БАБА ТЕКЕ", АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РЕЗЕРВАТ "СБОРЯНОВО"

Работата през 1990 г. се съсредоточи в започнатите през 1989 г. квадрати 41/17, 41/18, 41/22 и 41/23. Работи се през м.юли - от 3 до 29.

Целта беше да се довърши проучването на къснохалколитната постройка и част от некропола на близката селищна могила. Постройката се оказа правоъгълна, ориентирана с дългата си ос север-юг и много разрушена от ями от турското селище, съществувало на това място през 19 - 20 в. В най-запазената й част - североизточната, бе открита пещ с овален план. Керамиката от жилището се датира във II - III фаза на културата К-Г-К VI. Освен нея бяха открити кремъчни и каменни оръдия на труда и осем костени шила.

От некропола на селищната могила бяха разкрити шест гроба - три на възрастни индивиди и три на деца. Дълбочината от повърхността на гробовете е от 1,5 до 1,8 м. Всички скелети са ориентирани с глава на изток с отклонения на североизток и юг-югоизток с изключение на един - № 6, който е ориентиран точно на запад. Детските и единият от скелетите на възрастни /женски/ са в положение хокер наляво, а двата възрастни индивида /мъже/ са в положение хокер надясно. При всички гробове липсват следи от гробни ями и погребален инвентар с изключение на гроб № 9, където при стъпалата на краката на погребаното дете има една биконична паничка, реставрирана.

За гробовете на възрастните индивиди със сигурност може да се каже, че са по-късни от постройката, тъй като № 4 е в близост до нея и около скелета има късове горяла мазилка, а № 5 и № 6 са погребани в рамките на самата постройка, като гробовете са разрушили подовото ѝ ниво, а скелетите лежат в пръст, смесена с голям брой късове горяла мазилка.

Д.Гергова, М.Кънчев, Д.Генов, Т.Кънчева

РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА - ДЯДОВО

Разкопките на селищната могила - Дядово се проведоха през м. юли, август и септември.

През 1990 г. продължи проучването на сондажния изкоп, пласт Е, на Дядовската селищна могила. Проучи се площ от 100 м^2.

Проучиха се V, VI, VII хоризонти на цялата площ в кв.кв.I, Н, С и Е, които се отнасят към късния халколит, Караново - VI.

На площ от 40 м^2 в най-северната част на сондажа, кв.кв.Е и Е-19 се проучи VIII строителен хоризонт, а в кв.кв.Е и Д-18 се достигна до XII хоризонт.

В V, VI, VII и VIII хоризонти се откриха част от жилища и жилищни съоръжения - пещи, огнища, зърнохранилища и др.

В проучената площ на всички нива се намериха голям брой находки от камък, кремък, кост, рог, мед и глина.

Керамиката до VII строителен хоризонт се отнася към късния халколит, а от VIII и следващите - към края на ранния, Караново V.

В най-северната част на сондажа се проучи средновековна яма с керамика от XI - XII век.

Ал.Фол, Р.Катинчаров, Ян Лихардус, Ф.Бертемес, Ил.Илиев

РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА КРАЙ с.ДРАМА, ЯМБОЛСКО

През 1990 г. продължи работата на българо-германската археологическа експедиция в с.Драма, Ямболско. Проучена бе общо площ от 1800 м^2. Все още продължава проучването на селището от периода Караново VI. Работи се в южния сектор на могилата. Разкопани са 4 нови жилища от това време, които дават представата за една строго организирана селищна система, състояща се от 25 - 30 къщи, разположени радиално около центъра на селището. Довършено бе проучването на къща 244, която се оказа двуетажна и в която за първи път в България е запазена напълно куполна домакинска пещ с банката и съдовете около нея. Общо в цялата къща бяха открити около 120 съда, които дават пълна представа за тогавашното домакинство. Открити са голямо количество материали. По време на разкопките бе разкрита и част от улицата между къщите, изградена от дребни речни камъни с ширина от 0,80 - 1 м.

Един от най-важните резултати е установяването на ров, който е защитавал селището. Според последните изследвания ровът е бил леко овален с диаметри 150 м /север-юг/ и 130 м /изток-запад/ и е ограждал селището Караново VI. На север, в свободното пространство бяха открити следи от палисадата и входа към селището. Разкопките на това място ще продължат и през следващата година.

В рамките на проекта за откриване на площни селища се работи върху площно селище от периода Караново III, където се откриха части от запазена стена с височина 2,4 м., дебелина 0,10 м. и дължина 7,5 м. Проучванията показват наличието на най-малко два жилищни хоризонта. Предварителните сравнения на керамиката с материалите от Караново III от долното течение на Тунджа и най-вече с находките от Веселиново сочат, че материалът от Драма се отличава с известни особености, които говорят за по-ранна датировка от Караново III, или за по-ранна фаза на същия период. Съвременно се засилват указанията за връзка със съвременното развитие в Турска Тракия. Общо проучената площ обхваща 300 м^2. През следващата година проучванията ще продължат.

В рамките на вътрешните дейности /на закрито/ бе каталогизирана и обработена колекцията от керамични фрагменти и кости от VIII-ма кампания разкопки, обработена бе изцяло керамиката от среднобронзовия хоризонт и керамиката от периода Караново III от VI-та кампания разкопки.

В.Попов /Русе/

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА РУСЕНСКАТА СЕЛИЩНА МОГИЛА ПРЕЗ 1990 ГОДИНА

Археологическите проучвания на Русенската селищна могила през 1990 г. се водеха в изпълнение на следните цели:

1. Установяване на действителната денивелация на неразкопаните строителни хоризонти в сектор запад;
2. Уточняване на стратиграфската и хронологическата позиции на строителните хоризонти в сектор запад;
3. Проучване на централния профил на могилата и установяване на броя, стратиграфията и хронологията на строителните хоризонти в него.

Методът на разкопаване се осъществяваше успоредно по квадрати и постройки. Проучени бяха първите два строителни хоризонта на обекта, отговарящи съответно на V и VI от общата стратиграфия.

Пети строителен хоризонт имаше силно изразена денивелация с посока юг-северозапад. Върху разкопаната площ бяха установени останките от 6 частично и наципо запазени субструкции на постройки. Комплексното анализиране на археологическия материал ни позволява да отнесем хоризонта към култури: Боян IV, Поляница IV.

В шести строителен хоризонт бяха разчистени останките от 9 частично и наципо запазени субструкции от постройки. Керамичният комплекс е характерен за култури: Боян IV, Поляница IV.

При проучването на субструкцията на могилата бе разкрита система от вкопани обекти с различна дълбочина, диаметър и материал.

В три от тях археологическият материал ни позволява да ги отнесем към фаза Джулещи на култура Боян.

Разкопаването на централния профил ни позволи да уточним VII строителни нива, разпределени по култури както следва:

I хоризонт – ГКК VI, II – III фаза;
II -"- ГКК VI, II фаза;
III -"- ГКК VI, I фаза;
IV -"- ГКК VI, I фаза;
V -"- Боян IV, фаза Спанцов;
VI -"- Боян IV, фаза Спанцов;
VII -"- – вкопани обекти – Боян II, фаза Джулещи, етап Гряка.

А.Радунчева /АИМ - София/, Б.Колева /АМ - Пловдив/

РАЗКОПКИ НА ЕНЕОЛИТНИЯ КУЛТОВ ЦЕНТЪР ДО с.ДОЛНОСЛАВ, ПЛОВДИВСКО

През 1990 г. разкопките на енеолитния култов център до с.Долнослав, Пловдивско, продължиха. Проучи се западната половина на третото преустройство на комплекса. Установиха се промени в плановете на някои сгради и почти пълна промяна на изображенията върху подовете на отделните сгради. Проследено бе трасето на каменния ограден пояс. Това показа силно разширена площ на свещената територия на комплекса. И през този етап на преустрояване разделителният пояс се е състоял от три части - каменна, черна землена лента и светлокафява, която се е разчленявала в западна посока. Установи се, че междухрамовото пространство в центъра на обекта е оформено като фигурално завършващ в западната си част правоъгълен "площад". Характерно е, че по време на съществуването на този преустройствен етап извън постройките са били изработени много глинобитни пана. За направата им са били използвани разноцветни глини. Входът в комплекса през този период е бил от северозапад. Тук беше проучен път, водещ към центъра на обекта.

И през този работен сезон върху подовете на храмовете бяха проучени доста схематични човешки и животински изображения. За първи път през тази година беше проучена композиция от двама ездачи в храм. Интерес представляват изображенията върху пода на друг храм. В композиция са представени фигура на заек, носещ на гърба си схематична глава на костен идол. Пред него е разположена голяма глава на кон. За първи път получаваме доказателство за присъствието на това животно в митологическата система на енеолитния човек.

Откритите находки не излизат от рамките на вече познатото.

След известно прекъсване през тази година отново се забелязва увеличаване броя на металните предмети. Открит е и златен амулет, изработен от кръгла, конвексна пластина.

Ст.Чохаджиев /Кюстендил/

РАЗКОПКИ НА КЪСНОСРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ И ЕНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ В м."СКАЛЕТО" - с.БАКСЕВО, КЮСТЕНДИЛСКО

Проучванията бяха проведени на площ от 66 кв.м.

Разкрити бяха 7 погребения. Те са с трупополагане по гръб в посока изток-запад. Ръцете са кръстосани върху гърдите или корема. В повечето гробове се откриват следи от дървени ковчези. Некрополът се датира не по-рано от 16 в.

Керамиката от енеолита е силно фрагментирана и в ограничено количество. Откритите материали представят финала на късния енеолит в басейна на р.Струма. Селището се включва в късноенеолитния комплекс Криводол - Сълкуца - Бубани хум Iа и има точни паралели с матеналите от Црнобуки I и Шуплевац I в Пелагония /СР Македония/.

М.Лазаров, Х.Ангелова, В.Драганов

ПОДВОДНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА КРАЙБРЕЖНО СЕЛИЩЕ ОТ ФИНАЛА НА КЪСНИЯ ЕНЕОЛИТ В АКВАТОРИЯТА НА ПРИСТАНИЩЕ СОЗОПОЛ

Започналото в началото на 1990 г. удълбочаване на пристанището на гр.Созопол наложи спешното организиране на спасителни археологически проучвания на засегнатите райони. Работата започна с изграждането на обща геодезична мрежа на града и изследвания със странично сканиращ локатор за установяването на детайлна батиметрия на района и характера на дънните наслаги. Тези дейности бяха извършени от Лабораторията по Археометрия към ИТ и Центъра за океанско инженерство във Варна.

В участъците, където драгирането беше започнало, бе извършено сондажно проучване, посредством което бе регистрирано отсъствие на културни напластявания в тази част на акваторията. В следващите етапи на работата археологическите проучвания изпреварваха хидродрагажните дейности. На около 150 м. северозападно от разузнавателните сондажи бяха заложени за проучване пет квадрата /5х5 м/, които попаднаха в чертите на селище от ранната бронзова епоха. Масовият материал би могъл да се отнесе към V - IV хоризонт на културата Езеро в Тракия. Разбира се има и някои изключения, които ни отпращат към значително по-ранни хоризонти /VIII - IX/, като спорадично срещаната шнурова украса и наличието на аскосовидни съдове, но те тепърва ще търсят своята най-удачна интерпретация. В архитектурно отношение проученият в Созопол обект по нищо не се отличава от потъналите крайбрежни селища, открити през 1989 г. в Китен и Ропотамо.

Направените във всички квадрати стратиграфски сондажи целяха уточняване последователността на дънните наслаги, мястото на културните пластове в тях, вземането на проби за поленов и диатомеен анализ и достигането до заострените краища на пилоните. В най-общи линии резултатите от детайлното им изследване са следните: Дебелината на съвременните дънни наслаги е около 10 - 15 см. Следва пласт от ранната бронзова епоха, който в горната си част е силно разрушен от вълновата дейност през хилядолетията. Този пласт е запазен "ин ситу" в дълбочините между 0,40 и 0,70 м. от съвременното дъно, където попадаме и на древната материкова глина. Следва хиатус с дебелина около 0,70 м., а в дълбочините между 1,20 и 1,80 м и в шестте проучени квадрата се регистрира пласт от късния енеолит. Интересно е да се отбележи, че продължавайки проучването на северозапад, пластът от ранната бронзова епоха изчезва, а този от късния енеолит е значително по-дебел и се намира в дълбочините между 0,35 и 1,80 м. Намерената тук енеолитна керамика е изключително интересна. Считаме, че на този етап на проучванията всеки категоричен извод би означавал несериозно отношение към този специфичен материал и все пак някои най-общи наблюдения ни позволяват да изкажем една работна хипотеза: считаме, че би могло да се мисли за една IV-та, или както и да я наречем, фаза на културата Варна, която да е синхронна, или отчасти малко покъсна от IV-та фаза на КСБ в Западна България /т.е. останала да съществува след изчезването на КГК VI/. В района на Западното Черноморие такава фаза би предхождала непосредствено /а защо не в част от своето развитие да е съществувала и паралелно/ началните фази на преходния период, който в този район би носил черти, характерни за късните етапи на културата Чернавода I. Досега селища от тази епоха в района на Западното Черноморие не са регистрирани. Явно те трябва да се търсят не под водата, или близо до тези от ранната бронзова епоха и късния енеолит, както сочи стратиграфската ситуация в Дуранкулак, Созопол, Ропотамо и Китен. Ще добавим само, че резултатите от сонарните и батиметрични изследвания в Созопол са доказателство, че трябва да се обърне сериозно внимание на промяната на бреговата ивица през V - III хил.пр.н.е. По всичко личи, че ако селищата от РБЕ са били разположени в местности с периодични заливания на терена и отчасти са навлизали в речни или лиманни басейни, то дебелите културни напластявания от късния енеолит са могли да се формират единствено на сушата.

Петя Георгиева

СЕЛИЩНА МОГИЛА ПРИ с.КАБЛЕШКОВО, ПОМОРИЙСКО

Могилата се намира на 1,5 км южно от с.Каблешково и на 1,5 км северно от с.Каменар, Поморийска община. На няколко места е унищожена от иманярски изкопи. През 1990 г. започна проучването й. Бяха частично разчистени два от иманярските изкопи. В запълнителите им бяха намерени материали от античността, ранната бронзова епоха и енеолита. В един от профилите бе засегнат, а след това изцяло разчистен човешки скелет. Позицията на скелета и ориентацията са типични за християнския погребален обряд.

В.Гергов

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ПРАИСТОРИЧЕСКОТО СЕЛИЩЕ В м."РЕДУТИТЕ" ПРИ с.ТЕЛИШ

Разкопките на праисторическото селище в м."Редутите" при с.Телиш, Плевенски регион през 1990 г. имаха за цел цялостното проучване на обекта. Разкопки се водят на ниво субструкция. Зачистването на селището спомага за изясняване планировката на I и II строителен хоризонт и частично на III. Резултатите от проучването на този етап дават представа за планировката на II хоризонт. Първи строителен хоризонт е свързан с малко селище от ранния халколит. Открити са 8 жилища, някои от които са разрушени при подравняване на терена за изграждане основите на жилищата от II хоризонт.

Продължи обработката на масовия керамичен материал. Керамиката дава възможност за съставяне на типологически таблици за четирите хоризонта и се проследи връзката и разликата помежду им.

Продължи цялостното изчертаване на хоризонталната планировка на селището на ниво субструкция – II хоризонт. След цялостното изчертаване на обекта по хоризонти и наслагване на общия план ще могат да се правят по-точни изводи. Интерес представляват откритите находки – оръдия на труда, изработени от камък, кремък, кост и рог, керамиката и култовата пластика. Откритите находки обогатяват досегашната колекция, открита в обекта.

Задачата през следващата година е цялостното изчертаване на обекта, фотодокументиране и разкопаване на централния профил, с което праисторическото селище в м."Редутите" при с.Телиш ще бъде окончателно завършено като археологически обект.

Х.Тодорова

РАЗКОПКИ В ДУРАНКУЛАК

През 1990 г. продължи и приключи проучването на праисторическия некропол край Големия о-в при с.Дуранкулак, Добричко. Проучването на некропола приключи при гроб № 1204. Бяха изследвани северната и западна периферия на некропола. В северната се очерта група от 5 погребения от късния енеолит, които носеха някои белези на погребалния ритуал на култура Гумелница: съдове при краката, хокери наляво и др. Това е указание за съблюдаването от носителите на културата Варна на някои погребални традиции на съседните племена, от които вероятно произхождат погребаните в този сектор. Тук бе проследено и продължението на детския сектор от некропола, констатиран през 1989 г.

Пак в същия ареал, при вдигане на рампа от пръст, се попадна на ниска /до 0,70 м/ разлата погребална могила, оградена с кръг от каменни менхири. За такива са подбирани и пренесени от далече големи варовикови образования с антропоморфна форма. Оказа се, че проучените през предходните години погребения с охра попадат в ю-з периферия на могилния насип. Могилата и погребенията в нея се отнасят към времето на културата Усатово и непосредствено след него. В западната периферия на некропола, на древния скат на брега на дерето, продължи изследването на тризни от времето на ранния енеолит.

Продължи и проучването на селището от късната бронзова епоха в западното подножие на острова. Благодарение на ниските подпочвени води, можаха да бъдат проследени още 20 м от укрепителната стена на селището. Детайлно бе проучено и развитието на сгради № 15, 16, 18 и 19. Проследени бяха многобройни подови нива и огнища в ненарушена стратиграфска суперпозиция. Проучването на този сектор ще продължи и през 1991 г.

В рамките на енеолитното селище на острова започна детайлното проучване на сгради XII и XIII, силно нарушени (през бронзовата епоха и средновековието. Оказа се, че двете самостоятелни постройки (XII и XIII) се отнасят към III строителен хоризонт и имат определено култово предназначение. В частност и в двете бяха констатирани каменни олтари и култови ниши, както и останки от пластики, моделирани от бяла глина покрай стените. Храмът не е бил опожаряван, поради което, сле, изоставянето му, пластиките са се размили. Запазени са само буци от тях.

По времето на IV хоризонт, на мястото на двете сгради е имало просторен храм, чийто под е образуван от утрамбована глина, примесена с пепел и т.нар. "тераццо". Последното е подновявано два пъти и маркира две преустройства на храма - IVa и IVб.

Сега стана ясно, че населението от късната бронзова епоха е добивало сивата глина за своите постройки именно от тук, отнемайки по този начин цялата горна половина на храма. По-късно, в изкопаната яма са устроили своите първи кръгли постройки прабългарите.

Откриването на храма хвърля нова светлина върху значението на енеолитното селище в Дуранкулак и върху високото

ниво на развитието на култа на това място. И в този сектор проучванията ще продължат през 1991 г.

В района на некропола се попадна на 62 бр. антични жертвени ями от пределинистическия и елинистически период. Те са кошерообразни. Жертвоприношението се е извършвало край тях или върху специални глинени опалени площадки, или пък върху купчина камъни. След приключване на церемонията камъните и площадките, заедно с жертвоприношенията са били събаряни в ямите. Констатирани бяха и две човешки жертвоприношения. В ~~про-~~ съдържанието на ямите доминират атическата керамика, амфори и единични съдчета - местна изработка. Очевидно жертвените ями са оставени от екипажите на гръцки кораби, отбили се на поклонение на храма на Кибела на острова.

Ивка Ангелова

ПРАИСТОРИЧЕСКИ НЕКРОПОЛ "ПЧЕЛИНА" В ГР.ОМУРТАГ

През 1990 г. продължи проучването на праисторическия некропол "Пчелина" в гр. Омуртаг. Проучена бе площ 1425 м^2 на дълбочина от 0,40 до 1,20 м. Разкрити и проучени бяха 7 гроба, с което общият брой на погребенията в некропола стана 31.

Мъртвите са погребвани в свито положение "хокер" на ляво 2 бр., надясно 4 бр., по гръб 1 бр. и 1 неустановен. В три от случаите мъртвите са положени с глава на изток, крака на запад. Два са с обратна ориентация. Два са ориентирани югозапад-североизток и един обратно. Скелетите се откриват на дълбочина от 0,10 до 0,80 м. Три от мъртвите са били посипани с червена боя. В повечето гробове липсва погребален инвентар. Само в гробове № 27 и № 28 са открити 3 бр. кремъци.

Новооткритите гробове потвърждават датировката на некропола към II и III фаза на културния комплекс Коджадермен - Гумелница - Кораново VI.

В единия от секторите е проучено вкопано съоръжение, чийто размери са 8-2,90-0,30 м. Откритата в него и в ямата вън от него керамика го датира към горепосочения културен комплекс.

В сектори Н и О 12,13 и 14 е разчистено петно от струпани горели червени мазилки, сред които са открити керамика, керамични фрагменти и оръдия на труда от II и III фаза на културния комплекс Коджадермен - Гумелница - Караново VI.

Частично бе проучена и Яма № 8. Откритите в нея керамика и находки я датират към т.н. "Преходен период".

В.Николов, Ст.Хилер, Т.Кънчева,П.Хьоглингер, М.Кънчев

РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА В КАРАНОВО,НОВОЗАГОРСКО (БЪЛГАРО-АВСТРИЙСКА ЕКСПЕДИЦИЯ)

През 1990 г. продължи проучването в Южния сектор на могилата. На площ около 300 кв.м. беше разкопан пласт от култура Караново I с дебелина до 0,25 м. Проучените останки се отнасят към петия (отгоре надолу) раннонеолитен строителен хоризонт. В северния дял на сектора беше доуточнен планът на постройка с размери 7,50 м (север-юг) х 6,30 м (изток-запад). В централната й част е установена основа на овално зърнохранилище. В североизточния дял на сектора е констатирана основа на жилище с размери 5,50 м (изток-запад) х [illegible] (север-юг). Пред северната стена се намира подковообразна пещ с четири последователни замазки на пода и кръгло зърнохранилище западно от нея. В южния дял на сектора е установена основа на голяма постройка с размери 9,20 м (изток-запад) х 7,30 м (север-юг). Част от нея остава в неразкопан участък. Следи от съоръжения засега липсват.

Освен тези три постройки беше констатирано и наличието на голямо жилище от шестия раннонеолитен хоризонт, който съществува само в североизточния дял на сектора. Върху цялата останала територия на сектора културният пласт вече е изчерпан до черна стерилна основа. Върху тази глина в южния дял на сектора беше установено "съоръжения" от натрупани ломени и речни камъни, керамични фрагменти, животински кости и малобройни други предмети. Площта му е около 15 м^2 (част от него остава в неразкопан участък), а дебелината на натрупването - около 0,10 - 0,12 м.

Намерените през сезона находки са сравнително малобройни - различни каменни, костени, рогови и кремъчни оръдия на труда, амулет от морска мида, част от гривна, направена от мида спондилус, керамични гривни, фрагменти от култови масички, няколко фрагмента от керамични статуетки. Част от червеноангобираната керамика е рисувана с бяла боя. Прави впечатление, че незначителна част от фината керамика има канелюрна украса; съдовете са покрити с кафяво-черна, сиво-черна или червена ангоба.

Продължи проучването на централната яма. Довършен беше разрезът с ширина около 1,5 м. Диаметърът на ямата е около 4м, а дълбочината й - над 5 м от нивото на запазената преди започването на разкопките (през 1984 г.) повърхност. Ямата е явно боклучна и е запълнена с къснохалколитни материали. Довършено беше проучването и на две ями от бронзовата епоха, които освен че са прорязвали целия културен пласт на могилата, са вдълбани с по около 2 м в стерилната основа. И двете имат правилна кръгла форма.

Ст. Чохаджиев (Кюстендил)

РАЗКОПКИ НА ПРАИСТОРИЧЕСКОТО СЕЛИЩЕ В М. "СТУДЕНА ВОДА" КРАЙ С. ВАКСЕВО, КЮСТЕНДИЛСКО

Проучванията се проведоха на площ 160 кв.м.

Разкопаван бе повърхностният пласт, в който се откриха разместени материали от ранния неолит, енеолита, желязната и късноантичната епохи.

Поради голямата суша проучванията бяха преустановени преждевременно.

II. ТРАКИЙСКА АРХЕОЛОГИЯ

Вълка Илчева

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ПРАИСТОРИЧЕСКО СЕЛИЩЕ ХОТНИЦА - ВОДОПАДА

През 1990 г. продължиха разкопките на праисторическото селище Хотница - Водопада, отнасящо се към преходния период от енеолита към бронзовата епоха. Обектът беше разширен с шест нови квадрата на север, които бяха изчерпани до края. Към средновековния пласт (IX - X век) се отнася разкрито каменно съоръжение, вероятно калдъръм с дължина над 20 м. От пласта от късната бронзова епоха беше разкрита боклучна яма № 16, в пълнежа на която бяха намерени две чаши с по две високи дръжки и др. материали. От селището от преходния период от енеолита към бронзовата епоха е представен само втори хоризонт. Към него се отнасят изцяло разкрита жилищна яма № 18 и частично разкрита яма № 17. Проучена е възможната за разкопки площ.

Проведени бяха сондажни разкопки в землището на с. Хотница. В м. Пещерата бяха направени три сондажа. Източно от пещерата в сондаж № 1 не бе открит културен пласт, а единични фрагменти от керамика XII - XIV век, сива тракийска керамика и керамика от римската епоха. В сондаж № 2 източно от пещерата бе разкрит културен пласт с дебелина 0,85 м от късната желязна епоха с вкопана яма - зърнохранилище. Сондаж № 3 западно от пещерата установи многослойно селище. Намерена бе керамика от XII - XIV век, римска керамика, сива тракийска керамика и керамика от преходния период от енеолита към бронзовата епоха.

В м. Османкин дол, южно от напоителния канал, до стопанския двор бяха направени два сондажа. Установен бе културен пласт с дебелина 1,10 м от средната бронзова епоха. В м. Бавлю гьол бе направен сондаж, в който е разкрита компактна маса от горяла стенна мазилка от жилище. Керамиката е много оскъдна и най-общо отнася обекта към бронзовата епоха.

ст.н.с. М. Лазаров, н.с. Хр. Ангелова, В. Драганов

ПОДВОДНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В АКВАТОРИЯТА НА ГР. СОЗОПОЛ

Започналото в началото на 1990 г. удълбочаване на пристанището в Созопол наложи провеждането на спасителни археологически проучвания на засегнатата акватория. Работата започна на 1.03.1990 г. под научното ръководство на ст.н.с. М. Лазаров и непосредственото ръководство и наблюдение на терена, осъществявано от Хр. Ангелова и В. Драганов. Средствата за проучванията бяха осигурени от ДФ "Рибно стопанство", Бургас, НПТМ - София, ОбщНС - Созопол и ХДФ - Варна. На среща с инвеститорите бе решено археологическите изследвания да изпреварват драгажните работи в секторите, подлежащи на удълбочаване.

Беше изградена геодезична мрежа, като основа за създаването на обща археологическа карта на града, каквато до сега липсваше. За запознаване с дънния релеф бе проведено изследване със странично сканиращ локатор и детайлна батиметрия, осъществено от Центъра за океанско инженерство - Варна и Лабораторията по архиометрия към ИТ при БАН. Последното се оказа изключително важно при възстановяване на палеогеографската обстановка в района на различните исторически епохи.

Спешното проучване на участъка, в който драгирането беше вече започнало, наложи сондажен характер на работата там. Бе регистриран профилът на дънните наслаги и отсъствието на културни напластявания. Това ни кара да мислим, че керамичните фрагменти, намерени тук, са довлечени от други части на пристанищния басейн. Тъй като бяха намерени само няколко украсени фрагмента, керамиката, намерена в този участък, може да се отнесе най-общо към втората фаза на ранната бронзова епоха.

Изследванията продължиха с работа в участъка, който следваше да бъде удълбочен, разположен до стария кей на пристанището в Созопол. Изследванията в заложените тук пет квадрата показаха, че сме попаднали в чертите на селище от ранната бронзова епоха, аналогично по архитектурния си облик на това в Китен, открито през 1989 г. Тук трябва да подчертаем няколко интересни наблюдения: общата дебелина на културния пласт е около 0,60 м; археологически материал започва да излиза след 10-я сантиметър, като до 0,35 м стои в рехав дънен слой, силно фрагментиран и смесен с късна керамика; на дълбочина от 0,40 - 0,50 м в грунда, състоящ се от твърда сиво-зелена глина, започват да се срещат по-големи фрагменти и цели съдове; на дълбочина около 0,70 м от дъното се регистрират фрагменти от подова замазка, често долепени до коловете. Това е най-долното ниво, на което се открива материал от РБЕ; следва хиатус с дебелина около 0,70 м, а в дълбочините между 1,20 - 1,80 м се регистрира пласт от късния енеолит с керамика, характерна за най-късната фаза на култура Варна.

При тази стратиграфска ситуация, ако трябва да говорим за културен пласт в Созопол, то това може да бъде само този от късния енеолит. Културният пласт от РБЕ се улавя "ин ситу" само в най-долната си част на дълбочина между 0,30 и 0,60 м, докато горната му част е размита и разнесена от вълновата дейност през хилядолетията.

По-различна е стратиграфската ситуация ва кв. Д, който бе разположен в следващ участък, подлежащ на удълбочаване, съвпадащ с проведените тук подводни разузнавания през 1987 г. под ръководството на В. Димитров и К. Поружанов. Всички споменати по-горе наблюдения важат и за този квадрат с изключение на това, че тук не бе открит пласт от РБЕ, а този от късния енеолит е значително по-дебел и се намира на дълбочина между 0,35 и 1,80 м. Забитите в грунда пилони не се различават по нищо от тези в другите квадрати.

Във всички проучени квадрати бяха направени стратиграфски сондажи, целящи уточняване последователността на дънните наслаги, вземане на проби за поленов и диатомеен анализ и достигане до заострените краища на пилоните.

Резултатите от сонарното и батиметричното изследване на пристанището в Созопол и на пролива между града и о. св. Иван показа, че от северозапад срещу о. св. Кирик по дъното се проследява древното корито на р. Патовска. Селищата са били разположени в долината, по която тя е текла, защитена от изток от днешния полуостров на гр. Созопол, от запад с намиращото се днес под водата възвишение към к-г "Златна рибка", а от север с веригата на островите св. Кирик и св. Иван, които вероятно в тази епоха са били свързани помежду си. От друга страна сонарното изображение на дъното показва продълговато издигане между о-в св. Иван и североизточната част на Созопол, което вероятно е свързвало тези точки и е представлявало надеждна защита от северните ветрове. Тези наблюдения са още едно доказателство, че трябва да се обърне сериозно внимание на хода на бреговата ивица през V – III хил. пр.н.е., и че не можем да говорим вече за наколни селища в лагуни или морски заливи. По всичко личи, че ако селищата от РБЕ са били разположени в местности с много високи подпочвени води, с периодични заливания и отчасти с периферията си са навлизали в речни или лиманни басейни, то дебелите културни напластявания от късния енеолит са могли да се формират единствено на сушата.

Масовата керамика от РБЕ в Созопол може да бъде отнесена към III – IV хоризонт на Езеро в Тракия, като, разбира се, има и някои изключения, които тепърва ще търсят своята интерпретация. Що се отнася до енеолитната керамика, можем

да кажем, че тя принадлежи на финалната фаза на култура Варна. Интересното е, че в тази керамика са фокусирани редица черти, характерни за финала на късния енеолит в Тракия (КГК VI) и Западна България (КСБ IV и Телиш – Редутите). Това ни кара да мислим, че късният енеолит по Черноморието продължава да съществува и след края на тази епоха във вътрешността на страната. В района на Западното Черноморие една такава фаза на култура Варна би предхождала непосредствено (а защо не в част от развитието си да е съществувала и паралелно) началните фази на Преходния период, който в този район би носил черти, характерни за късните етапи на културата Черна вода I.

А. Йоцова

СЕЛИЩЕ ОТ РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА ДО С. ГРАДЕЦ, ВИДИНСКО

През 1990 г. проучванията на селището бяха разширени в южна посока, където по предварителни наблюдения културният пласт изтънява, но е значително по-наситен със строителни съоръжения. Тук по линия бяха проучени три строителни хоризонта на дълбочина до 0,80 м. I и II строителни хоризонти са доста разрушени и разбъркани при продължителната обработка на почвата. Двата хоризонта са маркирани на отделни места с части от горели подове на жилища и едри късове опожарена стенна мазилка. Значително по-добре е запазен III строителен хоризонт, в който бяха разчистени добре обмазани и силно напукани от пожар подове на жилища, затрупани със стенна мазилка, пепел и въглени. На места личат следи от силно разрушени основи на пещи, чиято подова замазка лежи върху фрагменти от глинени съдове.

Внимание заслужава разчистеният в кв. F_{12}, единствен засега, питос, изграден на място като продължение на подовата замазка на жилище от II строителен хоризонт. Питосът е с овална форма с много плътна отухлена глинена замазка, примесена със слама и дребни песъчинки.

Намерената в трите хоризонта керамика повтаря характерните форми и начин на изработка на съдовете от останалата част на селището и има пралели с тези от пещерата "Магура" и III фаза на култура Коцофени в Румъния.

Ив. Панайотов, Кр. Лещаков, Ст. Александров, Б. Борисов,
Ил. Змейкова, Цв. Попова

ПРОУЧВАНИЯ В РАЙОНА НА "МАРИЦА-ИЗТОК"

През 1990 г. бяха проведени разкопки на обектите: с. м. Гълъбово, с. Гледачево, с. Гипсово и теренни археологически проучвания в землищата на селата П. Градец, Маца и Светлина.

I. с. м. Гълъбово. Разкопките се проведоха в четири основни сектора:

А) Централен сондаж. I строителен хоризонт бе проучен в квадрати по линия 7, където бяха разкрити части от стопански съоръжения и незапазени жилища. Изчерпан е изцяло пластът от този хоризонт и е достигнато горното ниво на II строителен хоризонт.

От II строителен хоризонт бе разчистено изцяло жилище в квадрати Жилището има правоъгълна форма, част от него влиза под централния профил. В северозападния му ъгъл бяха разчистени пещ и огнище с подковообразна форма.

Започна разчистването на жилище от III строителен хоризонт в квадрати К-3 - К-6, То е с правоъгълна форма, ориентирано е в посока северозапад - югоизток и запазени размери 10,00 х 5,75 м. Входът е от юг. В рамките на жилището бяха разчистени пещ и две стопански съоръжения, както и над 30 цели и реставрирани съда, сред които един - изработен на грънчарско колело.

IV строителен хоризонт беше проучен в квадрати F-3, F4, E-3

Тук започна разчистването на част от жилище, в което се откриха вертикален стан и голям брой цели съдове Проучването на жилището ще продължи.

В) Стратиграфска траншея. Беше уточнена стратиграфията в южната половина на могилата, където бяха регистрирани 13 строителни хоризонта от бронзовата епоха.

С) Енеолит. В квадрат С-4 беше проучена част от жилище от III строителен хоризонт. В проучената част на жилището бе открита запазена пещ със сложна конструкция и съдове

Д) Бяха проучени останките от къснохалколитно селище на около 250 м югоизточно от могилата. Селището е изцяло разрушено от строителни дейности. Откритият керамичен материал позволява то да бъде синхронизирано с I - III хоризонти от халколитната епоха в селищната могила.

Въз основа на керамиката - местна и внос (на грънчарско колело), I - III хоризонти от бронзовия пласт на могилата могат да се датират във втората половина на Средната бронзова епоха. I - III хоризонти от халколитния пласт в културно отношение се отнасят към култура Коджадермен - Гумелница - Караново VI, а в хронологическо - към нейния край или евентуално - по-късно от известните досега хоризонти от тази фаза.

II. С. Гледачево. Чрез сондажни проучвания беше регистриран пласт от римската епоха, вероятно селище. Не бяха открити останки от жилищни или стопански съоръжения. Датировка - II - III в.

III. С. Гипсово. Чрез сондажни проучвания беше регистриран пласт от Средновековието (X - XI в.) и погребения от същото време.

IV. Бяха обходени землищата на селата П. Градец, Маца и Светлина и регистрирани обекти от каменно-медната, бронзовата, желязната и римската епохи и от Средновековието.

Т. Кънчева-Русева, М. Кънчев

РАЗКОПКИ НА ПРАИСТОРИЧЕСКО СЕЛИЩЕ В НОВА ЗАГОРА

През 1990 г. продължиха спасителните разкопки на селището в Нова Загора. Работи се върху цялата площ на сондажа – 645 $м^2$. Продължи проучването на пласта от бронзовата епоха, който е силно нарушен от ями и мюсюлмански погребения. Окончателно се проучи II хоризонт (отгоре надолу). На нивото му се разкриха отделни основи на пещи, стенички от жълта глина, дупки от колове, които не могат да се свържат с определени жилища. Напълно беше проучено жилище от II хоризонт в северозападната част на сондажа. Започна проучването на III хоризонт. Разчистени са жилищни съоръжения – основи на пещи, петна от подома замазка, стени от жилища и съоръжения. Установи се, че хоризонт III е горял. В северната част на сондажа се разкри отчасти стопанско помещение. Разчистени са останките на 3 питоса с кръгла форма, градени на място и хромел. В югозападната част на сондажа започна проучването на IV хоризонт.

На нивото на II хоризонт в северната част на обекта се разчисти част от погребение на възрастен индивид – хокер. Посока – югоизток. На запад влиза в профила. На същото ниво, в профила се разкри фрагментирана урна с детско погребение.

Намерени са малко оръдия на труда, изработени от камък, кремък, кост и рог. Намерени са глинени тежести за тъкачен стан и глинени прешлени за вретено. Интерес представляват глинените модели на колело.

Сред съдовете преобладават паници, кани, глинен аскос.

Въз основа на намерените археологически материали, предполагаме, че селището е колония на селищната могила в Нова Загора, която е разположена в непосредствена близост и също се отнася към средната бронзова епоха. По-късно е заселено през късната бронзова и ранната желязна епоха, които пластове са почти напълно унищожени и се установяват главно въз основа на керамиката. Въз основа на стратиграфски наблюдения предполагаме наличието на още 1 хоризонт.

А. Божкова, Ст. Чохаджиев, Д. Балабанов

ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ ЕНЕОЛИТА И ПЪРВО ХИЛЯДОЛЕТИЕ ПР.Н.Е. ПРИ ЯЗОВИР ИСКЪР

През м. август 1990 г. се проведоха спасителни разкопки на обект на южния бряг на яз. Искър, открит при спадане на нивото на водата. При огледа на терена и по време на разкопките се установи, че културният пласт е отмит от водите на язовира, и археологическите материали от две различни епохи (енеолит и средата на I хил.пр.н.е.) лежат на едно и също ниво, върху самия терен. Регистрирани бяха два типа съоръжения от V – IV в.пр.н.е. – сиви петна (огнища ?) с керамични фрагменти или цели съдове в тях и глинобитни горели съоръжения с кръгла форма (силно повредени), градени от дебели глинени дъговидно извити плочи, някои от които с врязана украса (спирала). Керамиката от I хилядолетие е работена на ръка и колело, някои от съдовете имат пробит отвор в средата на дъното. Интерпретацията на обекта е все още дискусионна, проучванията ще продължат.

Д. Гергова, М. Чичикова, Т. Стоянов, А. Балканска, Д. Вълчева (София), Ж. Михайлова, Б. Матева, Р. Радев (Исперих)

ПРОУЧВАНИЯ В РЕЗЕРВАТ "СБОРЯНОВО"

През 1990 г. проучванията на гетския религиозен и политически център в "Сборяново" продължиха с разкопки на найважните обекти, както и със сондажи и обхождания, целящи получаването на предварителна информация за неизследвани досега обекти. Проучванията се извършиха през м. юни – септември с участието на работници и ученици от международна бригада.

Обект "Демир баба теке" (А. Балканска, Б. Матева)

В сектор "Нивата" (Б. Матева), при проучване на късно-халколитния пласт, бяха открити 6 погребения (3 на възрастни и 3 детски) с оскъден инвентар, както и останки от жилище.

Във външния двор на текето (А. Балканска) продължиха контролните сондажни разкопки, свързани с изследването на тракийското светилище. Бе проследен процесът на естествено образуване на терена от речна наносна пръст и свлачена пръст, както и наслояването на битови отпадъци от живота на текето. Спорадично се срещат фрагменти тракийска керамика (IV – I в. пр.н.е.) и елинистически амфори. С тези изкопи бяха извършени проучванията във вътрешния и външния двор на текето.

Обект "Водна централа" (Т. Стоянов, М. Чичикова, Ж. Михайлова)

Проучването в района на "Южната порта" (М. Чичикова) целеше разчистването на пръстта пред западното крило на портата и във входа й. Продължи вдигането на останалата част от насипа с ширина 5 м и дебелина около 1,5 м, състоящ се от пръст и средно големи и големи камъни. Само в източния му край пластът съдържаше фрагменти от горяла глинена стенна мазилка. Под него, върху скалния материк се откриха две големи петна от глинена подова мазилка и три огнища, едното измазано повторно. Подовете са от помещения, в които се откриха много

находки с битов характер: прешлени за вретено, 2 еднакви железни сърпа, керамика – чернофирнисова и местна тракийска, амфори и амфорни печати до края на IV и първата половина на III в.пр.н.е. Засега е трудно обяснимо наличието на сгради, макар и паянтови, пред стената, тъй като биха пречили на отбранителните й функции, още повече, че археологическият материал е синхронен на този от вътрешността на крепостта и не дава възможност да се разграничат отделни периоди. Самата стена е изградена непосредствено върху скалния терен. Нивото на входа на портата също съвпада с него. В северния му край личат следи от каменна настилка от тънки плочести камъни, която продължава на север. Вероятно тя е част от настилката на главната улична артерия, която вероятно извежда до северната порта. Частично бе разчистено и външното лице на Портата.

В сектор "Централен изкоп" (Т. Стоянов, Ж. Михайлова) проучванията обхванаха площ от 1000 м^2 в района на Сондаж I (1988). Бяха потвърдени данните за наличието на добре изявен културен пласт от ранноелинистическата епоха с дълбочина 0,20 – 1,00 м. Разкрити са останки от сгради с каменни цокли и дървена конструкция, измазана с глина. Към техния интериор вероятно принадлежат част от 11 глинобитни огнища, някои с врязана или отпечатана геометрична украса. Останките на една от стенните конструкции са фланкирани от участък от каменна настилка (10 х 2,30 м), който от юг се свързва с друг подобен, сега силно разрушен и разнесен. Откритите едри късове шлак, топилки, потички, различни инструменти и дребни предмети от бронз, олово и желязо предполагат наличието на металообработваща работилница в този участък. Фрагментираната местна и вносна керамика – чернофирнисови съдове и амфори, предимно от Тасос, Синопе и Хиос, се отнасят към последната третина на IV и първата половина на III в. пр.н.е. Открити са и 13 монети – две драхми на Александър, бронзови монети на Одесос, Истрия и др. Някои стратиграфски наблюдения подсказват наличието на два строителни хоризонта в непосредствена последователност.

Обект "Новите коренежи" (Д. Вълчева)

След сондажите през предишните сезони, на обекта започнаха редовни разкопки в ЮИ му част, където бе открит комплекс от каменни съоръжения. Проучена бе площ от около 200 м^2. Проучени бяха три нови каменни съоръжения и части от други три, разположени на дълбочина до 0,40 м. Съоръженията са изградени от необработени камъни, подредени концентрично, а във височина - до два реда. Ориентирани са И-З (№ 20 и 21) или С-Ю (№ 22А). Размерите им са съответно 4,40 х 3,60; 3,10 х 2,30 и 3,00 х 2,15. И при трите съоръжения бяха открити участъци, незаети от камъни, разположени ексцентрично и с неправилна форма. При всички между камъните бяха открити късове мазилка и силно фрагментирана керамика, местна и амфори, отнасящи се към късножелязната епоха. Бе намерена и бронзова монета (Клавдий - 41-54 г.) (съор. № 23).

Обект "Източен некропол" (Д. Гергова, Р. Радев)

С проучванията през 1990 г. бе завършено изследването на северната група могили на некропола. На могила 13 бе завършено изследването на участъка над гробницата и чрез сондажи бе потърсен рова около могилата. По време на проучванията над гробницата не бяха констатирани никакви отклонения в микроклимата на гробницата, което потвърди и ефикасността на метода на проучване от гледна точка на решаване на консервационните проблеми. На могила 12 бе завършено изследването на пространството пред гробницата и на стратиграфията на могилния насип. Изцяло бе проучена могила 4, разположена северно от Гинина могила, с височина 2 м. В могилата, насипана от пръст, бяха открити две ями, вкопани в терена на ЮЗ сектор. В едната, запълнена с калцирана пръст, бяха намерени на различни нива и в групи, човешки кости и фрагменти от череп. Над ямата - каменна полудъга. Във втората яма с обгорели стени и дъно бяха намерени фрагменти от горели кости, керамика и дребни камъни. Западно от ямата - въглени, горели кости и фрагмент от есхара. В СЗ част на могилата бе намерена яма с погребение на жребец с желязна юзда и тока, а в ЮЗ - струпване на конски кости. В ров, ограждащ могилата от ЮЗ, бяха намерени фрагменти от амфори и от глазирана керамика. Насипът на могилата в ЮЗ й край е и най-наситен с керамични фрагменти. Срещат се кремъчни отломъци и праисторически оръдия на труда.

Могилата може да се отнесе към края на IV и първата половина на III в.пр.н.е. Завършен бе и сондажът източно от нея, за да се провери съществуването тук на още една могила. Резултатът бе отрицателен (Б. Матева).

Обект "Птичите корита" (Я.А. Шер). С направения в пещерата сондаж започна проучването на пещерите в района на резервата и изясняването на техните функции. Сондажите във вътрешността и пред входа на пещерата не установиха наличие на добре запазен културен пласт, но няколко фрагмента керамика на ръка с черна лъскава повърхност предполагат човешко присъствие през желязната епоха.

През следващите години проучванията ще продължат на най-важните обекти с оглед получаването на нова и съществена информация за тяхната най-обективна интерпретация - Източния некропол, "Водната централа", "Новите коренежи", както и с оглед получаването на нови данни за цялостната структура на средището и на другите по-малки обекти.

Мечислав Домарадски

ЕМПОРИОН ПИСТИРОС

През настоящата година случайно бе открит надпис върху каменна плоча от втората половина на IV в. пр.н.е. в м. Асар дере при с. Ветрен, Пловдивска област. На нея е изчукан текст на договор с основен предмет – жителите на емпориона, преселници от град Пистирос (Бистирос) при устието на Места (на територията на перея на Тасос), основан, както може да се допусне от текста, по време на Котис. Името на този емпорион възпроизвежда името на града-майка, т.е. Пистирос, а жителите му се наричат беланаграсенци. Ценната информация за собствеността, поземлените отношения, пътната мрежа, култовете в древна Тракия, ще бъде обнародвана в предварително съобщение за надписа. Надписът е открит на 2 км северно от разкопавания градски център в м. Аджийска воденица, в развалините на римска пътна станция (Бона масио), но той е преупотребен (отчупени са първите около 5 реда, полепнал хоросан) и най-вероятно е пренесен още през римско време.

Разкопките на емпориона продължиха от 25.IV до 30.IX. Проучвана бе площ от 1000 м^2. В квадратите от предишните сезони бяха изследвани отделни елементи – сивия пласт с материали от V в. (Е 24, А 5), помещения 1 и 2 от къща 1 (А 10) или снемани пластове на цялата площ на квадратите (Б 1, Б 2, Б 7). Разкритите нови квадрати (Б 12, Б 17, Б 22, Б 2) целят да изяснят плана на източната страна на крепостна стена.

Основната цел на тазгодишните изследвания бе уточняване на функцията на вече разкритите архитектурни елементи. Основният проблем оставаше предназначението на стената от първата фаза на строителството на обекта. Откритата кула, издаваща се пред куртината при прекъсването на стената в кв. Б1, и описаният през миналата година бастион (9,75 х 3,80 м), оформят портата. Подобно оформяне на портата от V в.пр.н.е. се среща в отбранителната система на град Тасос. Каналът, открит през 1989 г., е съвременен на тази порта.

Планът на архитектурния комплекс, изграден през третата четвърт на IV в.пр.н.е., е изцяло сменен около средата на IV в.пр.н.е., а по-точно през втората четвърт на този век (монети на Котис) и тогава е оформен обликът на емпориона,

споменат в надписа. Изградени са къщите, открити през миналите сезони, настлан е калдъръмът, почистен през тази година от източна страна на монументална сграда, затваряща портата от първата фаза. С тази фаза може да бъде свързан и участъкът, богат на следи от металургическа дейност (полуфабрикати, шлака, поти и пр.), разкрит в кв. Б 22.

Емпорионът е унищожен с пожар, настъпил след смъртта на Лизимах (в изгорелия пласт откриваме неговите най-късни монети). Следите на живота в емпориона след пожара са незначителни.

Почистена бе една култова яма (ботрос?) от първата половина на IV в.пр.н.е. и в нея бяха открити фрагменти от два пирауноси, глинени лампи, тежести, прешлени, чернофирнисова и местна битова и строителна керамика (кв. Д 7). Открит бе също още един надпис, фрагментиран – олтар, от който е запазен последният ред с името на бащата на посветителя (кв. Б 2).

От движимите паметници повечето са подобни на тези, открити през миналите сезони – вносна и местна битова и строителна керамика, тара, монети и метални предмети. Новост са монетите на Енос, Керсеблепт и някои македонски, нови видове и типове глинени съдове, по-голямо разнообразие на метални предмети (напр. фибули).

Петя Кияшкина

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В М. "МАНАСТИР ТЕПЕ" ПРИ БУРГАСКИ МИНЕРАЛНИ БАНИ

Трети сезон продължиха археологическите разкопки в м. "Манастир тепе" при Бургаски минерални бани. Разкопките се проведоха през юли и август 1990 г. Изследванията бяха съсредоточени в Сектор I и отчасти в Сектор IV. Разкопана бе площ от около 300 м^2. Продължи проучването на укрепителната система на обекта. Северният ограден зид бе разкопан по протежение на 18 м. От северозапад се разкри и разчисти квадратна кула, идентична по размери и градеж на тази в североизточната част на укреплението. Продължи разкриването и на вътрешните архитектурни съоръжения. Досега са разкрити основите на две правоъгълни помещения. Едното от тях (А) е с размери 7,20 х 6,20 м. Откриваните тук находки ни карат да мислим, че помещението е било място за извършване на религиозни ритуали. Частично бе изследвано и трето помещение (С), което на този етап определяме като амфорен склад.

Откритата и изследвана през този сезон керамика не се различава съществено от откриваната през изминалите години. Многобройни са фрагментите от съдове, работени на ръка и на грънчарско колело. Чернофирнисовата керамика е с типичната украса - щемпелувана е в стил "Западен склон на Акропола".

Колекцията от амфорни печати бе увеличена с още 73 печата. Чрез тях се потвърждават търговските контакти с островите Родос, Тасос, Кос и Книдос. Отново бяха открити и няколко фрагментирани теракоти - предимно главички от женски фигури.

По-прецизната датировка на обекта вече е възможна благодарение на откритите две бронзови монети - едната на келтския владетел Кавар, другата на Месамбрия, от типа Атина Алкис. Месамбрийската монета от последната четвърт на III в.пр.н.е. се откри точно върху зида на северозападната кула и е сигурен за построяването й. Засега можем да предположим, че светилището е пострадало от нашествието на бастарните през 70-те години на II в.пр.н.е., което се потвърждава и от керамичния материал и амфорните печати, чиято датировка не пада под 180 г. пр.н.е.

Разкопките трябва да продължат и през следващата година до пълното разкопаване и изследване на култовото средище.

Алексей Гоцев

РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКОТО СВЕТИЛИЩЕ ДО С. БАБЯК, ОБЩИНА БЕЛИЦА

През 1990 г. проучванията в тракийското светилище до с. Бабяк бяха съсредоточени в двата сектора, условно обозначени като Северен и Южен.

Северен сектор: основната задача на проведените тук археологически разкопки беше да се изясни характера на културните напластявания в непосредствена близост до ръба на склона, в подножието на върха, където те достигат до най-голяма дълбочина. Работеше се в започнатите през миналия сезон сондажи А и Б. В този участък от светилището не е достигната материкова скала. В рамките на проучваната площ културните напластявания достигат до дълбочина 3,80 м от повърхността. Установи се, че под каменното струпване, разкрито през миналите години, следва пласт с дебелина 0,30 - 0,60 м от тъмносива пръст с малки камъни в нея. По-надолу се проследяват няколко пласта с по-светъл цвят - в пръстта има жълтокафяви примеси. Вероятно това са последователни изравнявания на терена, с лек наклон от изток на запад. Личат и в двата сондажа и са с площ повече от 20 м^2. В посока на стръмния склон на запад те достигат до груба редица от три големи скални къса, които са предотвратявали свличането им. В сондаж Б бе разкрита част от стена, която е ориентирана изток-запад и лежи върху банкет от подобни блокове. Дължината й (проследена в изкопа) е около 4 м. Изградена е от средни и по-малко дребни камъни, споени с тъмносива пръст. Разкрито бе само външното лице на стената (от запад към склона). В пространството между нея и големия връх бяха открити няколко последователни пласта от глинени замазки. В профила на изкопа някои от тях са разположени по-ниско от стената и са по-ранни от нея. Всички открити при разкопките материали (предимно керамика и няколко глинени прешлена) се отнасят към ранножелязната епоха. Разкрита само в няколко реда стена е по-късна и се отнася към късножелязната епоха.

Южен сектор: основната задача на работата в този участък беше да се разчистят каменните струпвания, разкрити през 1989 г., да се установят връзките между тях и тяхната датировка, а също така да се провери дали материковата скала е била изсичана. Проучената площ е около 100 м^2. Културните напластявания тук са силно нарушени поради голямата денивелация на терена и строителна дейност в по-ново време. Потвърдено бе, че само най-горните пластове са свлечени, докато в дълбочина се разкриват съоръжения, които не са пострадали. Каменните струпвания могат да се свържат с римската епоха поради наличието на монети в тях. Основната скала в този сектор следва наклона чрез няколко последователни площадки. Не е възможно да се отговори дали те са били изкуствено оформяни. В близост до ръба им се откриват концентрации от археологически материали, а каменните струпвания са върху горната им, заравнена част. При разкопките от тази част на светилището са намерени и няколко монети от предримската епоха (2 в.пр.н.е.).

Даниела Агре

ТРАКИЙСКИ МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ В М. "РАВНИЩЕТО" КРАЙ ЕТРОПОЛЕ

През 1990 г. бяха разкопани 2 надгробни могили от некропола в м. "Равнището", разположен на 1,5 км северозападно от Етрополе. Могилите са част от некропол, чието проучване започна през 1989 г.

Могила № 3 е висока 1,50 м с диаметър в основата 23,0 м и с голяма денивелация на запад. Върху могилата личаха следи от иманярски изкопи, най-големият - в СЗ сектор. В този сектор бе разкрит гроб, почти изцяло разрушен от иманярска намеса. Покойният е кремиран. Останките от кремацията са събрани в глинена паница, която е поставена върху материка. Отгоре погребението е затрупано с един ред речни камъни. Кремацията е извършена в пределите на могилата. В СИ сектор върху трамбована площадка на дълбочина 1,2 м бяха открити кремъчен нож, стъргалки и различни кремъчни отпадъци. В насипа на могилата бяха открити фрагменти от керамика, работена на колело. Това погребение въз основа на откритата керамика може да се датира от IV в.пр.н.е.

Могила № 4 е разположена на 15 м южно от могила № 3. Могилата е с височина 2,0 м. Върху билото на могилата имаше два дълбоки иманярски изкопа, единият от които направен през 1989 г. В могилата не бе открито погребение. Тя е издигната почти изцяло от глинеста, еднородна, жълтокафява пръст. В ЮЗ сектор на могилата на дълбочина 1,2 м от т:0 върху предварително добре утрамбована площадка бяха разкрити два счупени на място съда. Единият е кантарос, принадлежи към т.нар. сива тракийска керамика, и е подражание на чернофирнисовите кантароси. Тези форми са ни известни от Аполония, Истрия, от тракийското селище на хълма Кракра до Перник и от много други места. Всички те се отнасят към втората половина на IV в.пр.н.е. Кантаросът от могилата е изработен прецизно, от много добре пречистена глина. Вторият съд е с формата на лекане. Той също имитира този вид гръцки съдове. Изработен е от по-груба глина с примеси от песъчинки. След изпичането съдът отвън и отвътре е добил светлокафяв цвят. Работен е на колело. Стените под устието са орнаментирани с 3 хоризонтално врязани линии. На различни места в могилния насип бяха открити фрагменти от по-груба керамика.

Могилата вероятно е била издигната през втората половина на IV в.пр.н.е., тази дата сочат откритите съдове. Целта на нейното натрупване е някакъв ритуал, в който ритуалното трошене на съдове е играло главна роля, след като в могилата не е извършено погребение.

Проучването на некропола ще продължи

Димитър Станчев

ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКИЙСКИ НАДГРОБНИ МОГИЛИ В РУСЕНСКО

През пролетта на 1990 г. самостоятелна надгробна могила край гр. Борово е била обект на иманярска група. В резултат на тяхната дейност е открита гробница. За спасяване на паметника бяха предприети разкопки. Съоръжението, което се разкри, е правоъгълно в план, разделено на две отделения - преддверие и камера. Стените на гробницата са изградени от ломени камъни, споени с глина. Покривната й конструкция се е състояла от дървени греди и каменни плочи. Подът, както и стените на гробницата, са били измазани с глина. В средата на пода на камерата, върху още меката глина, с остър предмет е била врязана площадка. Стените на гробницата са били орнаментирани с бяла и черна боя. Върху пода на камерата са открити обгорени човешки кости - останки от погребение с трупоизгаряне, а също така и кости от погребение чрез трупополагане. Успоредно с останките от мъртвите в камерата се откриха глинени предмети, които имат магическо-култов характер. Според устройството и украсата си, гробницата от Борово може да се датира в IV в.пр.н.е.

През есента на 1990 г. посредством редовни археологически разкопки, в района на с. Брестовица, Боровска община, беше проучена надгробна могила. В нея се откри гробно съоръжение, вкопано в древния терен. Гробницата е съставена от две части - преддверие и камера. Подът и стените на двете помещения са били измазани с дебел пласт от глина. Над замазката са били поставени дървени греди. Покривната конструкция на гробницата вероятно е била дървена. За това съдим по наличието на късчета овъглено дърво в насипа, който я запълваше. В средата на пода на камерата, върху влажната глина е очертана правоъгълна площадка. Подът и стените на гробницата са били орнаментирани. Направо върху пода на камерата са открити обгорените човешки кости. Пак там са били поставени бронзови фибули, глинена паница, глинена каничка.

В могилния насип е извършено вторично погребение чрез трупоизгаряне. Обгорените човешки кости са били положени в гърне - урна, а сред тях - лекит.

Планът на гробницата, нейната орнаментация, намерените в нея предмети и съпоставката им с подобни проучени до сега обекти дават основание тя да бъде датирана в края на IV и началото на III в.пр.н.е.

Георги Китов (София), Георги Атанасов (Шумен)

МОГИЛИ КРАЙ СЕЛАТА ПРАВЕНЦИ И ИЗБУЛ, ОБЩИНА НОВИ ПАЗАР

Поради ред технически причини работата на Голямата могила край Правенци продължи само няколко дни, през което време беше почти изцяло изчерпан насипът. Както и през предишните два сезона, археологически материали и съоръжения не са намерени. Ако оставащият пласт с дебелина около 1 м се окаже със същата характеристика, ще се потвърди предположението, че могилата е култова и е свързана с разположената по-долу в равнината Червена скала.

От некропола край Избул бяха проучени изцяло още 7 могили, една от тях започната през 1989 г. Нови гробове в нея не бяха открити. От останалите 6 могили, 2 са насипани през ранната бронзова епоха. Те са разположени в югозападния край на некропола върху незначително заоблено възвишение и бяха силно изтрити в резултат на ерозионни процеси и многовековна обработка на повърхностните им пластове. Едната могила – Дарина, покриваше 5, а другата – Владова, 7 гроба на ямната култура. Погребенията са извършени в ями, повечето от скелетите са в свито положение, само един от тях е придружен от фрагментирана глинена чаша. Като цяло носят белезите, характерни за близоразположените некрополи от РБЕ край Мадара, Кюлевча,юКалугерица и Ендже (Царевброд). Въпреки това, прибавянето на 12 нови паметника на ямната култура в България (при известни досега малко повече от 100) е значителен принос в проучването й. В Дарина могила се откри и един гроб от ранната желязна епоха, съпроводен от 4 глинени съда.

Останалите 4 насипа са от римската епоха. Те съдържаха общо 8 гроба (три в Жожова, по 2 в Златьова и Странджева и 1 в Александрова – всички от края на I, II или началото на III в., всички с погребения чрез трупоизгаряне на място в ями от повечето познати в Тракия типове – с отвесни и полегати стени, стъпаловидни и др. Съоръженията са много грижливо оформени и някои контрастират на не особено богатото си съдържание. Прави впечатление погребването и на кон в една ю от ямите. Инвентарът е представен от балсамарий с форма на човешки бюст от бронз, съдове от метал, глина и стъкло (върху някои от балсамариите са отпечатани букви, вероятно от изтлял пергамент), стригили, накити, предмети на въоръжението, една глава от мраморна статуя и др. предмети.

Всички материали – около 150, постъпват на съхранение в Музейна сбирка Нови пазар.

Б. Лилова

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА "БОРСУШКАТА МОГИЛА" – С. ТЪРНИЧЕНЕ, КАЗАНЛЪШКО

От 13 август до 18 септември 1990 г. Исторически музей "Искра" проведе спасителни разкопки на тракийска надгробна могила в землището на с. Търничене, Хасковска област.

"Борсушката могила" е разположена на югоизток от селото, в местността "Ливадите", на границата със землището на с. Габарево, където е разположено и селище. На юг от нея текат водите на р. Тунджа. Могилата е със заоблени форми, почти заравнена от обработване със селскостопанска техника. Запазената й височина е около 2,20 м, диаметър в посока север-юг – 36 м и изток-запад – 34 м.

По данни от геофизичните проучвания под ръководството на инж. К. Тонков се проучи северната половина на могилата и югозападния сектор, като се стигна до дълбочина 1 м от върха на могилата. На тази дълбочина се разчистиха каменни струпвания, съсредоточени в северната половина на могилата, със следи от въглени около тях. В центъра на могилата, в нейната северозападна част се разкри яма, която започва от 0,70 м от върха. Тя е разположена в посока север-юг, с малко отклонение на северозапад. След разчистване на пръстта от ямата се оформи отвор с неправилна форма и размери 0,70 х 1,70 м и дълбочина 1,60 м. Находки липсват.

Интерес представлява проследената и ясно изразена от насипа ходова линия, която води от югозападната част на могилата към центъра, където два средноголеми камъка оформят вход към ямата, която засега свързваме с извършване на определен погребален ритуал.

След завършване на проучванията на паметника ще направим цялостните и точни изводи и датировка.

Георги Китов

ТРАКИЙСКИ МОГИЛИ В ОБЩИНА РОДОПИ, ПЛОВДИВСКО

През пролетта бяха регистрирани двайсетина могили в района на Крумово, Коматево, Пастуша, а през лятото продължи работата на могила Тръновица край Брани поле.

Изцяло е снет могилният насип и са очертани външното и вътрешно лице на крепидата. Открити са и проучени нови три гроба от IV в. на н.е., аналогични на тези от 1989 г. Сред гробния инвентар споменаване заслужават чудесна фибула тип "луковича", няколко монети, глинени и един стъклен съд. В насипа е намерена хубава дъговидна фибула от раннножелязната епоха. Една монета върху стария терен датира началото на изграждане на насипа в края на II в.

Реконструирана е периодиката на обекта. На границата между двете ери или малко след нея е иззидана стена, очертаваща кръг, с предназначение да огражда свещена площ. С този пръв период са свързани няколко огнища, проучени през 1988 г. В края на II в. е започнало насипването на могила върху очертаната от крепидата площ. В края на III и през първата половина на IV век могилата е използвана за некропол, като след всяко погребение е извършвано донасипване. Закъснялото тук утвърждаване на християнството е прекратило използването на некропола.

Не е изключено съществуването на подмогилни съоръжения.

Г. Китов

МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ КРАЙ с. ГЛАВАН, ГЪЛЪБОВСКО

С довършването на проучванията на остатъците от трите могилни насипа, започнати през 1989 г., и цялостното разкопаване на други два, завърши работата в местността "Могилите".

В две от недовършените могили бяха проучени два нови гроба с погребения чрез трупоизгаряне (като известните досега, но не така представителни).

Най-северозападната в некропола – Пожарната могила, е насипана през IV в.пр.н.е. върху комплекс от 23 вдълбани в стария хумус и материка ритуални ями. Една от тях съдържа скелетите на две животни. В подобна яма е поставена голяма урна с три дъговидни обли дръжки. Тя съдържа остатъци от недогорели човешки кости, както и погребален инвентар – няколко железни предмета и каменен брус. В могилата са извършени множество вторични погребения чрез трупоизгаряне. Те са 7 – 8 столетия по-късни и принадлежат на ранновизантийската епоха. От същото време – епохата на християнизацията в Тракия, са и 14-те гроба в най-голямата могила – Кметска. Гробовете са еднообразни – в плитки ями, понякога покрити с керемиди или тухли, някои вдълбани в материковата скала, са погребани чрез изгаряне или полагане, местни жители, които в IV в. не са се поддали все още на натиска да изоставят езическите си обичаи – дори и гробовете с полагане са в повечето случаи ориентирани север-юг, а когато са в направление изток-запад, черепите са на изток. Инвентарът е беден и се състои от по няколко глинени съда, обикновено недобре опечени и силно фрагментирани от натиска на насипа. Често се намират и монети, сечени преимуществено от имп. Константин Велики. В редки случаи в гробовете са били поставяни и други бронзови или железни предмети, по правило в лошо състояние поради горенето или лошата почва.

Могилният некропол в м. "Могилите" е общо взето проучен. Няколкото незначителни насипа ще трябва да бъдат разкопани, когато земенасипните машини се придвижат непосредствено до тях.

Ирко Петров

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКА НАДГРОБНА МОГИЛА В м. "МАЛЕВОТО" КРАЙ с.МАЛЕВО, ХАСКОВСКО, 1990 г.

Разкопките бяха провокирани от обстоятелството, че иманярски изкоп на върха на могилния насип бе разкрил строен с ломени камъни и червен хоросан зид. Проучването целеше да се изясни вида на съоръжението, степента на запазеността му, както и необходимостта от консервационно-възстановителни работи.

В процеса на работата се изясни, че строежът представлява част от субструкцията на отбранително съоръжение (кула), построена върху могилния насип през късната античност, за охрана на откритото селище, намиращо се непосредствено на запад от могилата.

Бе разкрит сектор от основите на кулата с дължина 4 м фундирани на дълбочина 2,20 м от повърхността на насипа. Дебелината на зида е 1,80 м. На север, юг и изток стената е унищожена напълно от късни изкопи. Кулата е имала кръгла форма с диаметър 7,40 м, диаметъра на вътрешното пространство е бил 3,80 м.

Намерените фрагменти от строителна керамика показват, че във височина е имало тухлени пояси, а покривът е бил покрит с керемиди. Кулата не е имала подземие, не бе открито и запазено подово ниво.

В процеса на работата бяха намерени две монети – една на Валерия Галерия и една на Констанс.

Л. Стайкова

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКИ МОГИЛИ В КЮСТЕНДИЛСКО

През 1990 г. бяха проведени спасителни проучвания на две могили в района на община Невестино. Първата от тях при с. Д. Козница е от предримската епоха, а втората – до с. Лиляч – от началото на римската епоха.

Документирани и разкопани са четирите ребра – профили на могилата при с. Д. Козница. Потвърди се становището, че тя е образувана от обединяването на две по-малки. Откритото през 1989 г. погребение с богат инвентар се отнася към последния етап на натрупване на могилата в края на IV – началотона III в.пр.н.е.

Могилата в м. "Синора" до с. Лиляч има височина 6 м и диаметър 25 х 20 м. В северозападния сектор на дълбочина 2,90 – 3,20 м се откри погребение в урна чрез трупоизгаряне. В урната и около нея са били поставени гробните дарове – стъклена чаша, ритуална огърлица от 12 керамични елементи, фрагментирани стъклени и глинени съдове и др., които датират погребението във II век. Проучването на могилата не е завършено.

Петър Теодосиев, Никола Теодосиев, Методи Манов,
Юниан Мешеков

РАЗКОПКИ НА МОГИЛИ ПРИ с. ДРАГОДАН, КЮСТЕНДИЛСКО

Археологическите проучвания бяха проведени през м. юни и юли под ръководството на П. Теодосиев. Върху висок скален масив южно от селото бе проучена могила № 3 с височина 1,4 м. Открити бяха 9 вторично вкопани погребения от 13 – 14 в. Могилният насип се състоеше от голямо количество ломени камъни и пръст. В него се намериха множество случайно попаднали керамични фрагменти от халколита и ранобронзовата епоха. В основата на могилата, върху скалата, бяха открити три рисуални съоръжения. При тяхната направа са били използвани фрагменти от намираните халколитни съдове, както и парчета от два ритуално натрошени дебелостенни съда, чиято вероятна датировка е от бронзовата епоха. По това време сигурно е била насипана и могилата.

Могила № 1 имаше височина 7 м. На върха й бяха разкрити 5 вторични гроба от 13 – 14 в. При разкопаването се установи, че в могилата липсва каквото и да е гробно или ритуално съоръжение. След геофизично проучване, извършено от И. Катевски, бяха направени сондажни проучвания на могила № 4 – Голямата могила. Установи се, че в периферията й няма никакви следи от крепида. На върха на могилата бяха открити 3 гроба, вероятно от 13 – 14 в.

Проучена бе и могила № 5 – Пандурската могила, с височина 5,7 м. В СИ й сектор бе открито погребение, извършено на 1 м над нивото на стария терен. То представлява елипсовидна площадка, ориентирана СИ – ЮЗ, върху която са били положени кремираните останки заедно с недогорелите въглени. След това площадката е била оградена с глинени кани и амфори и една стъклена ваза. В гроба бяха намерени: железни кабъри от обувки; силно корозирал прегънат железен нож и по-малко ножче; фрагментирани бронзови обковки от малко тоалетно сандъче; железен ключ; бронзови медицински инструменти; медицинска плочка; зле запазена бронзова монета; две сребърни касеролета; сребърни денари от Отон, Веспасиан, Домициан, Траян, Хадриан и Сабина; златен пръстен с гема; златен нагръдник с изображение на орел и златна диадема със 17 златни апликации (16 с образа на Тюхе и 1 – на орел), които са били пришити към ритуална шапка – пилос. Надписът върху едното касероле показва, че в гроба е бил положен тракийският жрец и лечител Улкос, син на Тиос. Погребението е извършено по времето на император Хадриан.

Александър Бонев, Георги Александров

ТРАКИЙСКИ КУЛТОВ ЦЕНТЪР "БАГАЧИНА", МИХАЙЛОВГРАДСКА ОБЛАСТ

Работи се в сектор "ж". В северната част на сектора бе достигната стерилна почва на 1,60 м. Хоризонтите в халколитния пласт бяха маркирани от малки части жилищни подови замазки, останали незасегнати от тракийските култови ями. Достигнато бе до V строителен хоризонт в пласта от каменно-медната епоха. Повече от култовите ями не можаха да бъдат установени, понеже са в тъмно черен пласт. Някои от ямите, освен горна запечатка, имат и хвърлени камъни на дъното, където е горял огънят. В ямите имаше предимно керамични съдове, счупени при извършване на обрядите.

Керамиката от халколитната епоха е: гърнета с дръжки, широки паници, които се оказаха по-дълбоки, отколкото предполагахме, тежести за тъкачен стан, прешлени за вретено, идоли. Особено много са керамичните фрагменти или цели съдове от ранножелязната епоха и "сива тракийска керамика": купи, гърнета и кани с дръжки, паници, цедки. Намерена бе една куха латенска желязна брадва, желязна мотика, бронзови фибули, между които една тип "Гласинац".

Костите са повече от домашни животни и по-малко от диви. За отбелязване са прешлени от гръбначен стълб на бизон, череп от куче и част от човешка челюст.

Потвърдиха се наблюденията от миналите години за извършваните тук култови обреди от траките в продължение на много векове.

А. Божкова, Е. Пенкова, Л. Конева

СОНДАЖИ В ОБЩИНА "КОЧЕРИНОВО", ОБЕКТ "ТЪРЖИЩЕТО"

От 18 до 27 юли 1990 г. в м. Кепръщлъко, на около 2 км ЮИ от гр. Кочериново се проведоха сондажни археологически проучвания на обект "Тържището". В централната част на платото, в близост до групата от дървета при т.н. "Църква" бяха заложени два сондажа с размери 5 x 5 м, отстоящи на разстояние около 50 м един от друг. И в двата изкопа до достигнатите дълбочини (0,60 м в сондаж II и 1,00 м в сондаж I) беше регистриран богат културен пласт, изобилстващ с керамични фрагменти, монети и др. находки от III - IV в. н.е. Засенчени бяха и основи на зидове (от помещения на сгради?) от речни камъни без спойка. Масовият археологически материал е представен с фрагменти от строителна керамика, предимно гетули и имбреци и битови съдове с червен или сив цвят, работени на колело и на ръка. Монетите са на императорите Север Александър (Марцианопол), Клавдий Готски, Галиен и Констанции (или Константин II), както и колониални сердикийски (197 - 217).

Поради липсата на работна ръка, целта на сондажните проучвания през сезона - установяване на дебелината на културните напластявания и хронологията на обекта - не бе постигната. Проучванията ще продължат.

К. Кисьов (Пловдив)

РАЗКОПКИ ПРИ с. В. ЛЕВСКИ, ОБЩИНА КАРЛОВО

През лятото на 1990 г. продължиха археологическите разкопки на тракийския обект, разположен в землището на с. В. Левски. Проучванията се съсредоточиха върху широката тераса, разположена в североизточната периферия на тракийското селище. Основна част в проучванията през тази година заеха разчистването на горските насаждения и геофизичните изследвания, проведени от специалистите към Лабораторията за инструментални методи в геофизиката и археологията при БАН - инж. И. Катевски и Н. Тонков.

Археологическите разкопки продължиха в квадратите Б6, Б7 и Т18. В квадратите Е6 и Б7 работата продължи на дълбочина 2 - 2,10 м. Беше открито струпване от малки ломени камъни, чието предназначение ще бъде изяснено през следващата година.

В кв. Т18 проучванията започнаха от нивото на съвременния терен. Под тънкия чимов пласт с дебелина 3 - 5 см, се откри струпване от средноголеми речни камъни, което продължава в източна посока. Разчистването на камъните се извърши на пластове с дебелина 0,20 - 0,30 м. Под тях на дълбочина 0,50 - 1 м беше открит градеж от големи каменни блокчета - квадри, изработени от едрозърнест пясъчник. Квадратите са с форма на правоъгълен паралелепипед с размери 100 x 50 x 30 см.

Находките се състоят от голямо количество строителна керамика (калиптероси и солени), битова керамика местно производство и вносни чернофигурни съдове. Металните образци са представени от бронзови триръби стрели с вътрешна втулка, една изящно изработена бронзова статуетка на сърна в легнало положение и дръжка от бронзова каничка. Разнообразието на находките се допълва от пет големи мониста от жълто и синьо стъкло, някои украсени с бели концентрични ивици. Бяха открити и фрагменти от стъклени съдове с тъмносин цвят.

К. Кисьов, Н. Дамянов (Смолян)

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ И СОНДАЖИ В ЗАПАДНИТЕ РОДОПИ

През август и септември 1990 г. продължиха теренните обхождания и проучвания в землищата на общините Чепеларе, Лъки и Златоград.

Работата на обекта в м. Манастира край с. Зорница (община Чепеларе) – тракийско селище от късната желязна епоха, се изчерпва с разчистването на горските насаждения, покриващи обекта, и полагането на план-квадратна мрежа. На 1 км източно от тракийското селище беше проучена почти разрушена малка надгробна плоча. Гробното съоръжение, вкопано в скалистия терен, е изградено под формата на кладенец от плочести камъни без спойка. Покритието е извършено чрез наддаване на всеки хоризонтален ред от камъни към вътрешността на камерата, след което стесненият отвор е затворен с голяма плоча. Гробът е съхранявал осем урни, части от които, заедно с глинени тежести за вретено, бяха открити около съоръжението. Съдовете притежават характерните белези на керамиката, използвана през късната бронзова епоха в Западните Родопи.

Теренни проучвания, съпроводени с регистрирането на археологически обекти от различни епохи, бяха проведени в землищата на селата Долен и Старцево (община Златоград). Беше открит некропол от късната желязна епоха, датиран с бронзова монета на гр. Абдера (373 - 360). На 3 км северозападно от него, в м. Белите камъни, се извършиха проучвания на скално светилище. Бяха открити над двадесет бронзови монети на гр. Абдера (373 - 360) и Маронея (II период), поставени като дарове в карите и улеите на скалата.

Кр. Лешаков, Ст. Александров, Р. Спасов, В. Спасова

ТЕРЕННИ ПРОУЧВАНИЯ В КЮСТЕНДИЛСКИ ОКРЪГ

Бяха обходени землищата на селата Невестино, Багренци, Горна Гращица и Таваличево. В землището на с. Невестино на около 1 км източно от селото бяха открити материали от халколитно, раннобронзово и средновековно селище. Над това селище беше регистрирано друго – вероятно от Късната античност. В м. Градището на с. Невестино беше регистрирано късноантично кале и каменна ара. Между селата Катрище и Горна Гращица бе регистрирано антично селище и 3 надгробни могили, частично разрушени от селскостопанска дейност. В м. Грамаге. с. Таваличево, бе регистрирано селище от енеолитната, бронзовата и римската епохи. Наблюденията показват, че по-голямата част от регистрираните обекти са силно разрушени от селскостопанска дейност и са безперспективни за по-нататъшно проучване. Изключение правят регистрираните надгробни могили.

Г. Нехризов (София), Г. Кулов (Кърджали), Ж. Величков (София)

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ В ОБЩИНА КРУМОВГРАД

Теренните обхождания през 1990 г. се извършиха в землищата на селата Перуника, Чал, Белополци, Малко Каменяне, Подрумче, Гулия, Ручей и Черничево. Регистрирани бяха 29 обекта от ранножелязната епоха, античността и Средновековието.

Установихме, че тракийското светилище на вр. Кара килсе при с. Ручей е започнало да функционира през късната желязна епоха, когато е изграден и оградния зид на теменоса.

Бе извършен сондаж на три от петте долмена в местността Хамбар дере при с. Черничево. Изхождайки от тяхната конструкция и размери считаме; че те са аналогични на долмените при селата Руса и Котрония в Североизточна Гърция. Керамичният материал, който бе открит в дромосите и предните камери, се датира в VIII - V в.пр.н.е.

Синхронни на долмените са две каменни съоръжения с кръгъл план и диаметри 36 м и 20 м, изградени върху намиращите се в непосредствена близост до долменния некропол върхове "Килсе сърт" (915 м) и "Калето".

Д.Гергова, М.Кънчев, Д.Генов, Т.Кънчева /България/, Р.Телинг, Фр.Воудхюизен /Холандия/, Т.Секине, Я.Кимпара, Х.Камуро /Япония/

РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА ПРИ с.ДЯДОВО, НОВОЗАГОРСКО

Проучванията на могилата през 1990 г. продължиха с изследването на пластовете от бронзовата епоха в източната половина на могилата /български и холандски екип/, в югозападната част /холандски екип/ и в сондажа в северния край /М.Кънчев/.

В сондажния изкоп на площ от 100 м^2 бяха проучени V - VII хоризонти от късния халколит - Караново VI. В северния му край се достигна до IX хоризонт - Караново V. В V - VIII хоризонт бяха открити части от жилища и съоръжения - пещи, огнища, зърнохранилища и др. находки от кремък, кост и рог. В най-северната част на сондажа бе проучена яма от XI - XII в.

Проучванията на пласта от бронзовата епоха се извършиха в ограничени мащаби и предимно с оглед на изясняването на програмата за довършване на разкопките. Холандският екип изследва съоръжения от 6-7 хоризонт. Японският - съоръжения и части от жилища от 6 хоризонт, както и част от траншеята в кв. № 25. Българският екип продължи изследването на съоръжения и части от жилища от 6 хоризонт, извърши стратиграфски наблюдения на бронзовите напластявания и средновековните ями и работи върху изясняването на конструкцията, функцията и етапите на запълване на големия ров в югоизточната част на могилата и концентричните му траншеи, разположени северно от него на разстояния 3 и 10 м. Наблюденията върху стратиграфията на хоризонтите от бронзовата епоха показаха силното изтъняване на бронзовия слой в източна посока /от 0,80 м при централния профил до 0 - 0,10 м на 15 - 20 м източно от него, където съоръженията лежат направо върху халколитния пласт/. Бе установена и различна дебелина на хиатуса - от 0,60 м в югозападната част, при профила и 0,30 - 0,40 м в северния сондаж, до 0,00 м в източната периферия.

Ровът бе проследен и извън очертанията на късноантичната крепостна стена. Бе установено, че той е бил изграден върху терен със силна денивелация на изток. Почистен бе голям участък от каменната облицовка на южната му стена. В пълнежа на рова, съдържащ пластове от светложълта и сива пръст, както и каменни струпвания, бяха намерени овъглени зърна и фрагмент от човешки череп върху каменния слой в кв. О 23.

По време на проучванията на 6 хоризонт бяха открити множество предмети на бита - съдове, оръдия на труда и др., сред които заслужава да се отбележат два глинени черпака. Женски глинен идол бе намерен в кв. Т 25.

Проучванията в Дядово разкриха интересна проблемна ситуация. Откритата тук система от ровове, вътрешният от които с каменна облицовка, е единствената, известна у нас. Нейното изграждане може да се свърже с времето след 4 строителен хоризонт на могилата, към края на ранната или началото на средната бронзова епоха. Тази система е свързана с коренната промяна в планировката на селището от бронзовата епоха и съответно и на неговите функции, вероятно в резултат на дълбоки промени както в социален, така и в идеологически аспект. Поради това и продължаването на изследванията в Дядово ще дадат съществени данни за същината на културните процеси в Тракия при прехода от ранната към средната бронзова епоха, за които досегашната информация е повече от оскъдна.

III. АНТИЧНА АРХЕОЛОГИЯ

В. Велков, В. Димитров, В. Найденова

ПОДВОДНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В АКВАТОРИЯТА НА СОЗОПОЛ (АНТ. АПОЛОНИЯ)

През 1990 г. продължиха ежегодните подводни проучвания по Южното Черноморие, осъществявани от леководолазната група "Космос". През годината проучванията бяха насочени към уточняване пристанищата на Аполония с оглед на съществуващите, сега потънали под водата, сухоземни връзки между полуострова и о-в св. Иван. Уточняването на останките от тази суша уточни и най-старите останки подводни рифове. По тях започна да се очертават и крайбрежията на самите пристанища. Открити бяха много находки: котви от различно време, каменни и метални щокове, много керамика от античността и средновековието. Особено значение имат откритите оловени слитъци, предназначени може би за производство на щокове. Открит бе каменен съд с оригинална форма: каменна вдълбана масичка с четири крачета. Предната й част е оформена цилиндрично като кумин (?). В този съд е могло да гори огън, който да се пренася на кораб. Корабен алтар (?) или алтар, с който се е пренесъл свещеният огън от метрополията Милет в неговата дъщерна колония Аполония. Този съд е намерен в акваторията под сегашния източен нос на Созопол. Проведени бяха и проучвания в Маслен нос, където се откриха котви и керамика. Особено внимание заслужава един каменен щок, изработен от вкаменело дърво.

В. Велков, Л. Гетов, П. Делев, К. Рабаджиев (БАН - СУ, София)
Н. Танчева-Василева, Д. Драганов, Г. Рибаров (Ист. музей - Ямбол), Д. Николов (Ст. Загора)

РАЗКОПКИ В КАБИЛЕ

През 1990 г. продължават редовните разкопки на различни сектори от територията на тракийския град Кабиле.

1. Акропол на Кабиле ("Зайчи връх") (В. Велков)

През 1990 г. бе открита и локализирана трета сграда - светилище, съществувала в периода: втората половина на IV век - II век пр.н.е. Оформя се представата за източната част на "Зайчи връх", където през този период са се издигали няколко сгради, строени на различни нива.

Третата сграда се оказа назованото условно през последната година "предверие" към втората сграда-светилище. Тук именно бе открит "ин ситу" паднал акротер от фасадната част на тази сграда. При разкопките се очерта следната картина: оформена е скална площадка, на височина около 1 м от голямата скална площадка за изкачващия се по източния проход. Скалната площадка е била изкуствено изравнена и някъде е насипвана пръст. Оформеното пространство е около 5,50 х 5 м. То е обхванато със зидове (суха зидария) от три страни, които някъде бяха запазени до 0,80 м височина. Източната част е оставала открита. Най-добре е съхранен зидът север - юг. Останалите странични зидове са изградени чрез използването и на скалата. Сградата е била покрита с керемиди, но е била отворена към изток. Почти в центъра, в близост до зида север - юг, бе открита есхара. Тя е изградена върху четириъгълна площадка, оформена от каменни плочи, недобре обработени, с размери на площадката 1,50 х 1,30 м. Самата есхара е почти квадратна. Запазена е оригинално южната страна, останалите са частично разрушени. Сегашните й размери са 1 х 0,70 м, височината е 0,25 - 0,30 м. Запазената замазка е до 2 см.

Върху повърхността има следи от очертан четириъгълник. В есхарата се откриха няколко малки костици. Върху повърхността й – монета от Севт III, фрагменти от т.н. рибни паници. В разкопаното пространство на сградата се откриха две четириръби железни стрели. Откри се и тежест за атлетически състезания (?), изработена от бигорен камък (кълбото е с диам. 12/13 см с вдлъбнати места за ръкохватка). Вероятно е дар за светилището (или е копие от бронзов оригинал). Скалата, оформяща страничния зид на светилището, е изкуствено обработена в своя край на изток, като се оформя удобно място за сягане ("скален трон" – ?).

2. Кабиле през елинистическата и римската епоха (Л. Гетов, К. Рабаджиев) – Сектори V и XII.

Сектор V: изяснява се стратиграфията на един участък, в който тангира улицата, водеща от Западната порта на елинистическия град към центъра. Проучени бяха 9 квадрата. Тук бе потърсен преходът между ясно изразения и достигнат в южната му част пласт от елинистическата епоха и дебелия пласт от късноримската епоха. Между тях, както вече бе установено, има сравнително тънък пласт от ранноримската епоха (I – II в.), сигурно засвидетелствуван с монети, без строителни остатъци. Частично бяха разчистени с цел изясняване на плана им някои сгради от късноримската епоха (IV век от н.е.). Започнатите сондажи в сектор II целяха установяване на връзката и хронологията на укрепителната система на цивилното селище ("Хисарлъка") и пространството южно от него, вероятно мястото на истинския Хадрианов военен лагер.

Сектор XII: през 1990 г. бе поставено началото на разкриване на сектор XII с цел изясняване топографията на този сектор. Достигнатата дълбочина от 1,20 м в кв. 45 очертава приблизителната хронология на напластяванията: до 0,40 м дълбочина от нивото на терена са разрушенията от съвременната обработка на почвата с останки от каменни зидове на кал и фрагменти от късноантична битова и строителна керамика, следва пласт, богат на битова керамика и предмети на бита, голямо количество императорски монети от IV век. В кв. 44 и 45 бяха разкрити останките на сграда, както и други полуразрушени зидове, които трудно могат да се проследят изцяло. Под ходовото ниво на сградата се разкрива пласт в кв. 35 на дълбочина около 1 м, където бе открит ъгъл на сграда, градена от споени с хоросан камъни, принадлежащи по предварителни данни към III век от н.е.

3. Кабиле през късноримската епоха: разкопки на "Хисарлъка" (Н. Танчева-Василева).

Продължи археологическото проучване южно от базилика 2. Бяха проучени две нови помещения. Помещение № 1 с размери 2,20 х 5 м е долепено до южния зид на базиликата, точно до южния й вход. Основите му са от необработени камъни на кална спойка. Пред помещението – пасаж от улица, оформена от широки, плочести камъни, с размери 3,50 х 2 м. Възможно е да е част от площад (?). Помещение № 2: то е разположено 1 м източно от помещение № 1 с размери 6 х 2,20 м. Основите са изградени по същия начин, както помещение 1, но двете помещения не са свързани помежду си. В югозападния ъгъл на помещението пръстта бе обагрена в червено и силно вбита. Възможно е тук да е имало пещ. До южния зид на това помещение бе открита бронзова лампа и монета от края на IV век от н.е. Помещенията са съществували едновременно с базилика 2 – от IV до VI век и по същество са били изградени върху останки от II – III век на "Хисарлъка".

4. Некрополи на Кабиле (П. Делев)

През м. август 1990 г. продължи и завърши започнатото предишната година проучване на могила № 3 в местността "Иван Йордановата могила" (западен некропол на Кабиле). През двете години в могилата са проучени общо 11 погребения. Централното погребение (№ 11) е извършено чрез трупоизгаряне на място във вкопана в древния терен правоъгълна яма, заобиколена с каменен кръг; инвентарът включва глинена лампичка, керамични съдове, желязна тока и апликации, овъглени плодове и се отнася към римската императорска епоха. Значително по-богат е инвентарът на трите вторични погребения с трупоизгаряне на място в правоъгълни ями с отстъп (№ 5, 7 и 9): бронзови, стъклени и керамични съдове, кутии с бронзов обков, златна обица, желязна стригила, бронзово огледало, керамична лампа, рогови игли и украшения, бронзови монети (включително една на Филип II Македонски), овъглени плодове. И трите погребения са също от императорската епоха, както и още едно вторично погребение (№ 8) с трупоизгаряне извън гробната яма; при него за урна е използвана долна половина на амфора, а като инвентар е поставена дълбока паница от черна глина. Неясна остава датировката на разположените близо до повърхността на могилата 6 безинвентарни погребения с трупополагане (№ 1, 2, 3, 4, 6 и 10); скелетите са ориентирани запад - изток. Сред находките от насипа на могилата правят впечатление многобройните материали от елинистическата епоха: фрагменти от амфори и амфориски, цял кантарос без следи от фирнисово покритие, бронзова фибула тракийски тип и др.

С. Торбатов, Ил. Христакиев

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ КРАЙ с. КРАПЕЦ, ШАБЛЕНСКО

Западно от с. Крапец и източно от шосето Шабла - Дуранкулак са били разрушени при земекопни работи два гроба от елинистическата епоха. Извършен беше археологически сондаж, за да се потърсят други гробове. Открит и проучен беше само един гроб. Останките от крепида показват, че той е бил под

могилен насип, от който нищо не личи. Погребението е извършено чрез трупополагане в яма, вкопана на 1,05 м от античния терен. Скелетът е ориентиран изток-запад, с глава на изток. Гробният инвентар се състои от стъклено манисто, мидена черупка от наниз, бронзов пръстен и монета (?). Покритието на ямата е от големи плочести камъни. Гробът датира от III - II в.пр.н.е.

На около 300 м северно от проучения гроб, на територията на тържище от елинистическата епоха, бе извършен друг сондаж, целящ установяване на културните напластявания. Доказа се, че обектът е еднослоен и се отнася към III - II в.пр.н.е.

Д. Топтанов, А. Салкин

РАННОВИЗАНТИЙСКА КРЕПОСТ В МЕСТНОСТТА "ЯЙЛАТА" ДО с. КАМЕН БРЯГ, ВАРНЕНСКА ОБЛАСТ

Продължи проучването на югоизточната вътрешна част на крепостта.

Започна зачистването на четири нови помещения. Стените им са двулицеви, градени от средни обработени камъни на кал. Вече добре се очертава улицата, водеща от главната порта към средата на крепостта, където се пресича с друга, идваща от потерната. Две от помещенията се намират на брега към морето и не са запазени изцяло - част от тях са се срутили в морето. Керамиката е ранновизантийски тип - амфори и битова. Открити бяха няколко монети - една от Анастасий (498 - 513 г.), от Юстин II (573 - 574 г.), две от Маврикий Тиберий, сечени в 587 - 589 г., което потвърждава предишните ни изводи за разрушаването на крепостта в края на VI век.

Асен Салкин

ПОДВОДНА АРХЕОЛОГИЧЕСКА ЕКСПЕДИЦИЯ "КАЛИАКРА - 90"

През лятото на 1990 година продължи проучването на акваторията на нос Калиакра. Обследвано беше дъното пред челната част на носа и западния залив под първа и трета крепостна стена. Под трета крепостна стена беше заложен работен полигон с размери 160 х 100 метра. Извадени бяха три каменни котви - една с един отвор, друга с два и третата с три отвора. Намерената керамика е предимно ранновизантийска - амфорна тара и няколко дъна със столчета - тип "сграфито". През следващата година ще продължи работата в заложения работен полигон, където ще бъде използван ежектор за отнемане на пясъка и тинята.

Илияна Бонева (Бургас)

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "АНТИЧНА ГРОБНИЦА" В ПРЕДЕЛИТЕ НА НЕКРОПОЛА НА АНХИАЛО, гр. ПОМОРИЕ

Разкритият паметник е тухлена засводена гробница със стенописи. Гробната камера е с правоъгълен план и размери: дължина - 2,50 м, ширина - 1,50 м и височина - 1,30 м. Градена е от квадратни и правоъгълни тухли, споени с бял хоросан. Фундирана е върху основа от трамбована глина, а подът е измазан с бледожълт хоросан. Гробницата е ориентирана с дългата си ос в посока север - юг. Дългата източна (по аналогия и западната) стена е украсена с декоративна живопис. Над белия цокъл от 0,40 м височина следва правоъгълно поле, включено в рамка от по една червена и черна ивици. Правоъгълното поле с ширина 0,11 м е оцветено с черна боя и на този фон са нарисувани декоративни застъпващи се растителни орнаменти, като вътре в тях художникът е нанесъл с четката съответно зелени, жълти и сиви листа. Плоскостите, върху които са полагани багрите, са били измазани с грунд от варов разтвор, примесен с гипс. Гробницата е била затворена (зазидана) от север със стена, изградена от хоризонтално поставени тухли на спойка от бял хоросан.

В гробницата са извършени последователно две погребения с трупополагане. До източната дълга стена е било погребано младо момиче. Главата е ориентирана на юг, а краката - на север, ръцете са били изпънати по тялото. От лявата страна на черепа се откри глинена чашка с пръстеновидна дръжка. Гробният инвентар включва също огърлица от сини мъниста и златна обеца - халка. Второто погребение е извършено край западната стена. Тялото на покойника е било поставено в дървен ковчег, облицован отвътре с оловен лист. При костите на краката бе открит стъклен балсамарий.

Полагането на покойниците е ставало вероятно от северната къса страна.

Погребалният обряд, архитектурният план и строителната техника, както и откритите археологически материали свидетелстват, че гробницата е била изградена през римската епоха в периода II - III в.н.е. Най-точно тя се датира от откритата в насипа от вътрешността й бронзова автономна монета на Деултум от времето на император Максим Цезар (235 - 238).

М. Цанева, К. Панайотова

АНТИЧЕН НЕКРОПОЛ НА АПОЛОНИЯ

След едногодишно прекъсване, през 1990 г. бяха възобновени спасителните разкопки на част от античния некропол на Аполония Понтика, намиращ се на територията на "Морската градина" в гр. Созопол. Работата бе съсредоточена в два изкопа в резултат от плановете за строителство на сграда на Министерството на Съобщенията: изкоп "А" - "Поща" и изкоп "В" - "Лятно кино".

В изкоп "А" се разкри нов участък от откритата при предишните проучвания стена, изграден от обработени камъни от местен вулканичен произход и варовикови блокчета, подредени в пет реда на суха фуга. Изпълнявала вероятно ролята на крепида, стената има три строителни периода, последният от които може да се отнесе към края на елинистическата - началото на римската епоха.

Общо в двата изкопа бяха разкрити 30 гробни комплекса (9 в изкоп "А" и 21 в изкоп "В"). Начинът на погребване е изключително трупополагане. Мъртвите са погребвани направо в гробната яма, издълбана в пясъка или поставяни в дървен ковчег. За погребване на много малки деца са използвани амфори. Четири гроба са покрити с керемиди (в 3 - поставени стреховидно). Понякога при изграждането на гробната камера с камъни са използвани и части от питос.

Трупополагането е извършвано по гръб с изпънати крайници. Редките изключения представляват свиване на горните крайници и само в един случай - на долните. Западната ориентация, с отклонения на северозапад и югозапад, е преобладаваща, факт констатиран и при разкопките в "Морската градина" през 1949 г.

Погребалният инвентар не е многоброен, но е разнообразен: керамични съдове, теракоти, накити от бронз и желязо, погребални венци. Оръжията са представени с железен връх от копие и бронзови трирьбести върхове от стрели.

Откритите в изкоп "В" обредни огнища са два типа. При първия тип огънят е бил запален направо на терена, а вторият представлява каменна площадка, изградена от средни и малки необработени камъни. Общото при всички огнища, освен откриването в тях на керамични съдове (предимно ихтии, кани и панички) е присъствието на бронзова монета и части от погребален венец (стилизирани керамични гроздове и плодове).

Вероятно с погребално-поменалните обреди е свързано и предназначението на овалното каменно съоръжение, изградено от 2 - 3 реда необработени камъни без спойка в изкоп "В".

Новоразкритият участък от аполонийския некропол е функционирал от средата на IV в.пр.н.е. до I в. от н.е.

П. Балабанов, Хр. Прешленов, К. Господинов, Ас. Тотещев

РАЗКОПКИ В АХТОПОЛ

През м. XII - X 1990 г. се проведоха проучвания на пет подобекта.

Първият се намира на незастроения и перспективен в научно отношение терен на върха на полуострова на гр. Ахтопол между църквата "Възнесение Господне" и сградата на "Гръцкото" училище. Тук е разкрита около 10 м от куртината на северната напречна крепостна стена (дебелина - 1,85 м) с фронт на север и конструктивно свързана с нея правоъгълна кула (дължина - 5,95 м, запазена ширина - 4,50 м, дебелина - 1,80 - 1,95 м), част от която е свлечена в морето. Градежът е от ломени камъни на бял хоросан. Точно датиране на проучения участък по стратиграфски данни не е възможно поради разбърканите от по-късна антропогенна дейност пластове. Засега въз основа на подемния материал и строителните характеристики, изграждането на стената може хипотетично да се постави в XII - XIV в. При теренни обхождания отделни сектори от укрепителната система на Агатополис са установени и в югозападната основа на носа и околовръст по високия ръб на полуострова.

Пред фронта на северната напречна крепостна стена се очерта улица и част от сграда, унищожена по всяка вероятност при големия пожар в Ахтопол през 1918 г.

Вторият подобект се намира на 50 м южно при църквата "Възнесение Господне", където е проучен участък с площ около 125 м^2. Културният пласт е силно нарушен при изкопни работи в по-ново време. Установени са следи от пожар (1918 г.?), каменни струпвания и множество човешки кости от разрушени гробове. Находките (с изключение на известен брой антични и средновековни фрагменти от глинени съдове) са от периода XVIII - XIX в. и XX в.

Необходимостта от проучвания в други две части на града бе предизвикана от неотложни строителни работи. На ул. "Рибарска" (недалеч от югозападната напречна крепостна стена) след сондаж е разкрит ъгъл на възрожденско жилище, унищожено при пожара в началото на XX век. Въз основа на конструктивните особености на градежа и съдържанието на строителния насип (строителен материал и битови предмети от XVIII - XIX в. и случайно попаднали антични керамични фрагменти) може да се възстанови предполагаемият вертикален план на сградата - долен етаж, изграден от каменна зидария с амбразури и горен - скелет от дървени греди и тухлен пълнеж.

При подмяната на част от градската водоснабдителна мрежа по ул. "Й. Николова" и ул. "Ч. море" между ул. "Ушаков" и ул. "Рибарска" са направени стратиграфски наблюдения и зачиствания по северния откос на изкопите. На отделни участъци по трасето на канала (приблизителна дължина 250 м) са открити фрагменти от черно- и червенолакови съдове, гръцка и италийска къснорепубликанска амфорна тара, строителна керамика,сграфито и глазирани (XVIII - XIX в.) съдове, останки от грънчарска пещ и от масивни зидове (дебелина 1,0 - 1,5 м) на кал и на бял хоросан. Конструктивните особености и направлението (ЮИ-СЗ) на някои от тях не изключват възможността да са част от укрепителната система на Агатополис, сектори

от която със същата посока са засечени наблизо при по-ранни проучвания.

Последният подобект е на носа от южната страна на Ахтополския залив, където до 50-те години на XX в. са запазени следи от манастира "Св. Йоан". Проучването тук се наложи също поради предстоящи строителни работи. Разкрита е частично църква (два строителни периода), която се оказа почти напълно разрушена. От по-ранната сграда е запазена отчасти основата на апсидата със следи от стенописи. Засечени са и останки от гробове, вероятно свързани с този ранен период. Апсидата на по-късната църква е описана около по-ранната и е несиметрично разположена спрямо надлъжната й ос. Външните размери на тази сграда са: дължина - 17,60 м и ширина - 8,60 м. Масовият материал е главно от XX в., но са открити и фрагменти от ранновизантийска и средновековна българска (XII - XIV в) керамика. Засега няма категорични стратиграфски данни за датиране на църковната сграда.

В. Мутафов

СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ НА АНТИЧЕН ОБЕКТ В гр. АХТОПОЛ, БУРГАСКА ОБЛАСТ

През есента на 1990 г. за прокарване на нов водопровод в старата част на града бе направен багерен изкоп, широк около един метър и със същата дълбочина. Каналът по цялата си дължина разсича културните напластявания. Материалите са от изгорелия възрожденски град, като в дълбочина се появяват археологически находки от предходни епохи, като найранните са елинистически.

На ул. "Черно море" 31 изкопът пресича трасето на късноантичната крепостна стена. В този участък бяха зачистени профилите с дължина 15 м. Установено бе, че при заравняване трасето на улицата нивото е свалено с около 1,50 - 2,00 м, в резултат на което са унищожени пластовете, като е останал най-долният елинистически пласт. По тази причина не бяха открити следи от куртината на късноантичната крепостна стена. Засечени бяха три успоредни зида от ломен камък със спойка от кал, успоредни на трасето на стената.

Зид № 1 и № 2 са долепени и с дебелина 1,50 м. Зид № 3 отстои на 4,15 м източно от тях. Основата им лежи върху скалата. Те оформят помещение, чието подово ниво е от трамбована пръст, върху която са разпръснати фрагменти от амфори и тракийска керамика с шнуровидна украса. На пода са положени две запечатани амфори италийско производство II - I в. пр.н.е., засипани с морски пясък. Източно от зид № 3 бяха събрани фрагменти елинистическа керамика.

В местността "Липата" югозападно от града при работа на булдозер бе засечено керамично струпване, сред което се оказаха фрагменти от две късноантични амфори. В проучванията взеха участие С. Ганева, А. Койчев и Б. Азманов - СУ "Св. Климент Охридски", Г. Господинов - Арх. музей, Бургас.

Мина Боспачиева

СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ НА БУЛ. "Л. ДИМИТРОВА" БЛ.23 В ПЛОВДИВ

През 1990 г. продължиха проучванията в рамките на строителното петно.

След извозване на депонираната пръст в северния край на обекта се проучиха още три помещения, принадлежащи на сграда В. Бяха потвърдени констатациите ни за жилищния характер на сградата и времето на нейното съществуване - I - III в.

След изчерпване насипа от рова в южна посока се попадна на два гроба. Ямите със скелетите са нарушили градежите от I - II в., а над тях стъпва дъното на рова.

В същия сектор (ров и западно от него) под основите на най-ранните градежи се разкриха три погребения с трупоизгаряне, датирани според инвентара им в IV - III в.пр.н.е. Ако се окаже, че те не са случайни и единствени, би могло да се предполага, че сме попаднали на елинистическия некропол на Филипопол.

Извън петното за строеж южно от него при изкоп за колектор се разкри нов сектор от крепостната стена от II - IV в.

В предоставеното ни за проучване петно между бл.22 и 23 в края на сезона се попадна на градежи със спойка розов хоросан и фрагменти от мозаичен под, нарушени от средновековни ями с материали от X - XII в.

Проучванията ще продължат през 1991 г.

Сп. Машов (Враца)

КЪСНОАНТИЧЕН КАСТЕЛ И РАННОВИЗАНТИЙСКИ ГРАД АВГУСТА ПРИ с. ХЪРЛЕЦ, ОБЩИНА КРИВОДОЛ

През 1987 г. чрез сондаж в най-южната част на обекта попаднахме на северозападния ъгъл на една сграда. През 1989 г. бе разкрито помещение № 1 от нея. По местоположението й, като работна хипотеза приехме, че е възможно тя да е принципията на лагера на ала Августа.

През 1990 г. продължихме проучването на тази сграда. Разкопано бе и помещение № 2, с което бе разкрита запазената част от постройката. То се намира северно от помещение № 1. Входът на това помещение е от изток. Градежът на стените е от ломен камък, споен с хоросан, а дебелината им до 0,60 м. Двете запазени помещения не ни дават данни за функционалното предназначение на сградата, но по план тя явно не е принципията на лагера на ала Августа. Находки не бяха открити, поради което не можем да определим датата на изграждането й и живота в нея.

На мястото, където предполагахме че трябва да бъде форумът, бе направен сондаж с посока северозапад-югоизток с размери: дължина 25 м и ширина 1 м. В югоизточната част на сондажа попаднахме на отсечки от едно кардо и един декуманус, пресичащи се под прав ъгъл. Настилката им е от трамбован чакъл с дебелина до 0,15 м. Находки в сондажа не бяха открити.

Сп. Машов (Враца)

ВИЛА РУСТИКА В м. "РОСНЕНЕЦА" ПРИ с. УРВЕНЕ, ОБЩИНА КРИВОДОЛ

Спасителните археологически разкопки в м. "Росненеца" се провеждат ежегодно от 1982 г. с прекъсване през 1988 г. През този период са проучени част от некропола на вилата и изцяло четири сгради от вилния комплекс.

Сграда № 5, която е обект на проучване през тази година, се намира западно от сграда № 4. Проучването й бе започнато през 1989 г. В разкопаната част, обхващаща площ от около 320 м^2, попадат пет верижно разположени помещения с посока север-юг и шесто от изток. От запад на централното помещение е изградена полукръгла апсида.

През 1990 г. продължихме археологическите разкопки южно от помещение № 1 на сграда № 5. Това бе наложено от факта, че западната и южна стени на помещение № 1 продължаваха на юг и изток. Оказа се, че сградата продължава на юг. Бяха разкрити още пет помещения, разположени на площ от около 230 м^2, или сградата се състои от общо единадесет помещения, изградени върху площ от около 550 м^2. Градежът й в тази част е от ломен камък, споен с кал. Дебелината на стените е до 0,60 м. Над каменната основа те са били изградени от кирпич. Покривът е бил от тегули и имбреци. И в тази част на сградата данни за втори етаж няма.

Сграда № 5 не е опожарена, поради което находките са твърде оскъдни. Бяха открити седем бронзови коланни апликации и три бронзови монети: по една от Констанций II и Валентиниан I, а третата е неопределена.

Г. Кабакчиева, Р. Иванов, Ев. Генова, Хр. Попова (София),
Т. Ковачева, М. Аспарухов, С. Лазарова, П. Бънов (Плевен)

РАЗКОПКИ В УЛПИЯ ЕСКУС

През 1990 г. продължи проучването в северозападната част на форумния комплекс на римския град, където се разкрива западния портик и сградите между него и кардо максимум на запад. Довършен бе и стратиграфския сондаж I в кв.39/IXII. Освен това бе разширен на север сондаж II или "B" и направени допълнителни археологически разкопки в кула I на Ескус II.

Основните резултати от археологическите разкопки и проучвания в Улпия Ескус може да се обобщят така:

1. Стратиграфски сондаж I в кв. 39/IXXII.

Проучванията в сондажа дадоха възможност археологически да бъде локализирано ранноримското селище от I в., съществувало на това място преди изграждането на римската колония Улпия Ескус.

Продължено бе снемането на пластовете от дълбочина 2,00 м (-0,95 м) надолу до достигането на материковия терен. В южната част на сондажа бе доразкрит ранноримски каменен зид с посока североизток-югоизток, чиято ориентация не съвпада с тази на зидовете на храмовете и западния портик. Непосредствено под основата на този зид бе намерена колективна находка от частично запазени глинени (вносни и местни) съдове: част от италийска тера сигилата с печат, амфоровидна кана, гърнета, сива цедка, капак за голямогърне. В същия пласт бяха открити добре запазена бронзова коланна тока и горна част от амфора.

Разчистена бе и част от землено-дървена ранноримска стена от I в. Установено бе още, че зидът на западния портик е фундиран на 2,70 м под банкета му.

Направените в стратиграфския сондаж I в кв.39/IXII наблюдения потвърждават откриването на ранноримското селище от I в., чиито следи и останки личаха в сондажа още през миналата година. За съществуването му свидетелствуват също и подвижните находки, като бронзова монета на Агрипа, колективната находка от глинени съдове, ранноримския тип бронзова тока за колан, както и останалата открита в сондажа местна и вносна керамика.

2. Западен портик на форума и сгради към кардо максимус.

Продължи проучването на северната му част, започнало през изминалия археологически сезон. Архитектурните останки от него са незначителни от многократната строителна дейност на това място, както през късната Античност, така и през Средновековието.

От западния ограден зид на портика (с посока север-юг), запазен на ниво банкет, бяха разкрити нови 15 метра. В кв. 78-79 и 88-89/IXII между портика и кардо максимус бе разчистена каменна улична настилка. Изградена е от камък и строителна керамика. Останките й в кв.89/IXII показват, че тя е била съобразена със зида на портика. В запазената си част настилката е поразрушена от по-късни боклучни ями, но

има данни за това, че тя предхожда издигането на зида с посока север-юг към кардо максимус. В един по-късен период цялото пространство в кв.78-79, 88-99/IXXII, т.е. между портика и кардо максимус, е било запълнено с глинеста пръст за подравняване на терена за ново строителство. В нея в кв. 78/IXII бе открита колективна находка от глинени съдове и няколко ранноримски бронзови монети.

Останки от фурния и префурния на "Т-образния" канален хипокауст от сградата, проучена през 1989 г., не бяха намерени. Разрушаването им вероятно е станало през късноантично време. Към същото време може да се отнесат и двата детски гроба без инвентар, разкрити в кв. 78 и 89/IXXII.

Неразделна част от проучването на северозападния край на Форумния комплекс на Улпия Ескус е разчистването на нови части на ареата. Повечето от каменните плочи в този сектор са ограбени. В кв. 72/IXIII върху самите плочи бе намерено голямо варовиково пано със силно очукано изображение на богиня в медальон. По начин на изработка и размери то не се различава от паното с медальон и образа на Силен, открито през миналата година.

Като свидетелства за живота през късната античност в новопроучената част от западния портик и ареата може да се посочат една битова пещ в кв.79-80/IXII, златна монета на император Юстиниан Велики, намерена в кв.72/IXIII, бронзова фибула тип "арбалетен", дребни находки от метал и кост, както и голямо количество керамика, предимно фрагменти от амфори.

3. Сондаж II или "В" в кв.29/IXII

Той бе започнат през миналата година като част от Сондаж I в кв.39/IXII, но в процеса на работа бе отделен като самостоятелен. Целта бе да се види върху какви останки лежи гражданската базилика. Между северния ограден зид на храмовете и базиликата бе открита каменна улична настилка.

Нивото й е съобразено с банкета на зида на храмовете и портика и по разположение и характер тя съответствува на вече описаната настилка в кв. 78-79 и 88-89/IXII. Върху каменната настилка бе открит дебел пласт (засипване) с фрагменти от римска керамика.

При разкопките в централната част на Ескус бяха открити 105 монети (88 от тях идентифицирани). Общият брой на определените антични бронзови монети е 80, от тях 1 бр. на Агрипа, 1 бр. на имп. Август, 3 бр. на имп. Траян, 1 бр. на имп. Хадриан, 1 бр. - от I в. с две контрамарки. Преобладават обаче монетите от IV в. Открита бе и 1 бр. златна монета на имп. Юстиниан Велики.

Намерени бяха и части от различни статуарни изображения - част от статуарна група на трите нимфи, от бял мрамор; част от варовиков пиластър с изправена фигура на войн, изработена във висок релеф; варовиково пано с медальон и изображение на богиня; част от варовикова статуя на орел и др. От останалите подвижни находки може да се споменат още: изцяло запазен бронзов стилум, 11 бронзови пластинки от римска ризница двете колективни находки от глинени съдове, фрагментите от италийска тера сигилата, гърне-урна с гротескно изобразено човешко лице, глинени чаши от типа "чаша работени на ръка и др.

4. Допълнителни проучвания в кула I на Ескус II.

Те бяха проведени във връзка с консервацията й. Установено бе, че кулата е издигната върху останките от по-ранна сграда с хипокауст.

5. Средновековни селища върху античния Ескус.

В границите на проучения през 1990 г. терен, в северозападната част на Форумния комплекс, бяха открити находки от селище от X в., гърнета-котли с вътрешни уши, малко изцяло запазено гърне с две уховидни дръжки, дъно от гърне с пентаграма, ранносредновековна обеца и др. Останки от жилища почти липсват. С подобни конструкции може да се свърже само едно глинено укрепване за основа на дървен носещ стълб, намерено в кв. 62/IXIII.

По-значителни са следите от средновековното селище от XII - XIII в. В кв. 78, 79 и 87/IXII бяха разкрити останките от основа на дълъг средновековен зид с ширина 0,90 м (в основата), изграден от ломен камък. На места зидът бе проследен почти в негатив, като пръстта му силно се открояваше с черния си цвят. Ориентиран е в посока североизток-югозапад и бе проследен в протежение на 7.60 м, а запазената му височина е 0,20 - 0,30 м.

Със средновековното жилищно строителство може да се свърже и частично запазеното глинено подово ниво в кв.100/XII, върху което бяха намерени две глинени гърнета с една плоска дръжка, характерни за керамиката от XII - XIII в. Откритите средновековни монети (7 бр. - корубести и 1 бр. - анонимна), част от паница тип "сграфито", желязна стрела, голям брой прешлени за вретено, тежести за стан и др. дават нови данни за съществуването на жилища от средновековното селище от XII - XIII в. в тази част на Ескус.

Димитрина Джонова

АРХЕОЛОГИЧЕСКИТЕ РАЗКОПКИ НА АНТИЧНИЯ КАСТЕЛ ДИМУМ

Проучването през 1990 г. беше проведено със 17 студенти от Вел.Търновския университет "Св.Св. Кирил и Методий". Работи се през м. юли в продължение на 14 работни дни.

С малки сондажи се установи, че към вътрешната ранна кула през късната античност е пристроена външна, ветрилообразна, с приблизителни размери 11 х 10 м.

С оглед на наложителната консервация на запазените над терена части от кастела, системните разкопки бяха съсредоточени при западната крепостна стена, непосредствено до дунавския бряг. Откриха се 31 м от куртината с прилежащата й външна, четириъгълна кула, която фланкира порта претория. Тук крепостта е ситуирана върху стерилен пласт и разкрива, че през късната античност Димум е бил разширен в западна посока. Куртината е запазена до 4,25 м височина над субструкцията. Външната лицева зидария е изградена от едри квадри, запазени в долната част до 1,30 м. Пълнежът е от ломен камък с бял хоросан. Западната стена на кулата е отнесена от дунавските води, но е запазен вътрешният й североизточен ъгъл. Вътрешните й размери са: дължина – 14,10 м и ширина – 8,00 м. Различни са дебелините на стените на кулата. Западната стена е широка 2.90 м, а южната – 2,50 м. Източната стена, която всъщност е куртината, след 15-сантиметровия банкет над субструкцията има още един отстъп, широк 0,80 м и висок 0,75 м. Трите стени, запазени до голяма височина, са без врати, а това предлага нестандартно решение на портата, защото подходът към кулата е бил на северната, разрушена сега стена.

Културният пласт има дебелина от 2,50 до 3,00 м. През тази година беше проучен само последният хоризонт. Той обхваща материали от разрушено ранновизантийско жилище, изградено във вътрешността на кулата след цялостното й опожаряване и изоставяне. Археологически находки липсват. Жилището е било напуснато преди идването на неприятеля и на пода се намери само една бронзова, оксидирала монета, която К. Димитров датира между средата на 111 в.и първата половина на У в. Към У-У1 в. може да бъде отнесено жилището и въз основа на застъпената строителна техника и ситуация.

Особен интерес представляват вградените като сполии каменни блокове, с подчертано големи размери, с "Г"-образно

оформление и с изрязани легла за метални скоби. Те безспорно принадлежат на по-стара крепост, разрушена по време на римската инвазия и материалите й са употребени вторично при изграждането на късноантичния Димум.

Ниските дунавски води през м.г. разкриха падналите на дъното на реката отломъци от северната крепостна стена с прилежащите й източни и западни части. Те потвърдиха предложението, че голям дял от северната половина на Димум е отнесен от Дунав и че кастелът е имал правилен, четириъгълен план.

Новото строителство и през тази година предложи допълнителни данни за ранната история на Димум. В профила на изкоп за ново строителство е разкрита част от северната стена на монументална сграда, може би хореум, с издадени навън контрафорси, отстоящи на 2,70 м един от друг и с размери 1,25 х 1,25 м. Пред тази сграда е бил кладенецът, изграден от монолитни пръстени, с диам. 1,15 – 1,10 м, и височина 0,90 м. Последният, надземният пръстен е счупен още в античността и част от него се намери при подпочвените води на 4,50 м от античното ниво. За съжаление кладенецът се намира в стъпка на колона, носеща новата сграда, и се наложи демонтирането му. Под колоната, засипан остана вероятно само найдолният пръстен. На терена между сградата и кладенеца се намираха фрагменти от ранноантични амфори.

НОВЕ – РИМСКИ ВОЕНЕН ЛАГЕР И РАННОВИЗАНТИЙСКИ ГРАД

П. Доневски

I. Сектор – Източна крепостна стена на военния лагер

От 7.IX. до 19.X.1990 г. се направиха разкопки по трасето на източната крепостна стена на легионния лагер, южно от Източната порта. След предварителни замервания бяха заложени 8 сондажа, с които целяхме откриване на следи от дървено-землeния период на лагера, по-точно от вала и дървените кули. В сондажи 1 и 7 бяха открити трите ями за вътрешния, западен ред дървени колове и една яма от източния ред. Те са вкопани на различна дълбочина в тогавашния терен. Ширината им е от 1,00 м до 1,30 м, а диаметърът на коловете е бил 0,30 м, като разстоянието между тях е 2,50 м. Размерите на кулите са 6 х 3 м. Пространството между коловете е запълнено с кафява и светлокафява пръст от вала със следи от трамбоване. На около 40 м южно от тази кула бяха намерени нови две ями от западния ред колове на друга кула. Резултатите от разкопките ще помогнат за изясняване на хронологията и начина на строеж на най-ранните фази от съществуването на лагера, за реконструкция на отбранителната система през различните периоди.

Ал. Милчева, Е. Генчева, Л. Вагалински

II. Сектор Х - скамнум трибунорум.

През 1990 г. продължиха проучванията в сектор Х - скамнум трибунорум на военния лагер. Те бяха съсредоточени върху разкриването на малката частна баня, открита през 1989 г. Разкопани бяха калдариумът, тепидариумът и малко предверие, водещо към фригидариума. Предверието е с размери 2,60 х 8,90 м и е служело за аподитериум. Фригидариумът, заедно с квадратния басейн за студена вода, бяха разкрити през миналата година. Калдариумът е снабден с полукръгъл басейн за гореща вода, под чиято стена се е намирал префурниумът, откъдето горещият въздух е затоплял калдария и чрез система от сводове, високи 0,60 м, е преминавал под тепидария. За по-добра циркулация на горещия въздух във външната стена на калдариума е направен отдушник или комин, вървящ успоредно на стената и излизащ на улицата. Предверието също

е било частично отоплявано чрез един или два малки свода с височина 0,40 м, единият от които е разрушен, до които е достигал топлия въздух след преминаването му през калдария и тепидария. От западната страна на топлия басейн, до префурниума, бе открит голям свод с височина 1,25 м. Там се е намирал котелът за гореща вода. При котела и префурниума е имало вероятно склад за дърва, ако се съди по размерите на помещението, в което се намират. Към тепидария и калдария от северна страна се разкрива още едно помещение, свързано с банята, в което на нивото на пода на хипокауста бе открита частично запазена подова настилка, идентична с тази от пода на хипокауста. То не е отоплявано с помощта на хипокаустната система на калдария и тепидария, тъй като е отделено от тях с масивна стена. Функциите на това помещение ще бъдат определени след завършването на разкопките му.

Другият проблем, върху който се работи през тази година, бе изясняването на югоизточния ъгъл на таберните от I строителен период и очертаването на виа претория. Бе разкрит западният тротоар на тази улица, както и западната фасада на таберните, по дължината на виа претория, запазени само в основи. Ширината на тротоара варира от 1,65 до 1,80 м, което се дължи на факта, че зидовете са запазени само в основи. По дължината на зида, носещ перистила на улицата, са запазени 5 правоъгълни блока, с размери 70 х 55 см, върху които са стъпвали базите на колоните. Разстоянието между тях е 3,20 м, само при най-близките до кръстовището блокове е 2,80 м.

Направен бе и напречен разрез на виа претория, където бяха установени три нива на настилки. От двете страни на виа претория са минавали отводнителни канали, водещи към Дунав. Каналите са с правоъгълно сечение с размери: дълбочина - 0,68 м и ширина - 0,55 м.

М. Чичикова, П. Владкова

III. Сектор VIIIA - перистилна сграда.

Продължиха проучванията на перистилната сграда сектор VIIIA. През изминалия сезон работата вървеше в две насоки. Бяха направени сондажи в сектори от сградата, където е работено през изминалите години и бяха разширени разкопките в западна посока.

1. В южната част на двора, след вдигане на няколко плочи от настилката, на дълбочина 1,40 м под нейното ниво се откри кладенец. Граден е от добре обработени камъни, споени с бял хоросан. Диаметърът му е 1,60 м. Достигна се до дълбочина 3,50 м. Кладенецът е запълнен с дребни камъни, строителна керамика, фрагменти от мазилка, фрагменти от глинени съдове, части от стъклени съдове и железни предмети. Преобладава фината керамика, част от съдовете са изработени от бяла каолинова глина. Анализът на разкритите находки ще позволи да се определи времето на функциониране на кладенеца.

В сондажа западно от двора беше разкрит глинен тръбопровод, лежащ също на 1,40 м под настилката, с посока юг-север. Същият е пресечен от зидания канал, който отвежда водата от басейна в двора.

2. Продължиха проучванията в голямото помещение с хипокаусттаблинум. Разкриха се нови части от северния му зид и тухлените колонки от хипокауста. Подът на помещението не е запазен. Разкритата тухла с печат дава възможно най-ранната дата на строеж на помещението - 186 г. Западно от таблинума, конструктивно свързан с неговия западен зид, бе разчистен плитък канал. Той е изграден от тегули и имбрици и покрит с тухли с различни размери. По всяка вероятност каналът е свързан с производствените съоръжения в помещение № 2 - пещ, басейнче и канал. В помещението бе направен сондаж и под пода му бяха разкрити по-ранни ями.

При разширението на разкопките, западно от прохода между таблинума и големия зид - север-юг, се разкриха нови помещения с хипокауст. Край западното лице на зида бе разчистен дълбок зидан канал, конструктивно свързан с него. Помещенията с хипокауст са изградени след като този канал е престанал да функционира. Разкритите големи каменни блокове дават основание да се предполага, че в тази част на комплекса се е намирал втори, малък вътрешен двор. Проучванията тук ще продължат през следващите години.

Бяха разчистени още две погребения от раннохристиянския некропол, свързан с базиликата.

П. Доневски

РАЗКОПКИ В МЕСТНОСТТА "ОСТРИТЕ МОГИЛИ", ИЗТОЧНО ОТ НОВЕ

През пролетта на 1990 г. Кооперативното стопанство в с. Вардим предоставя нива с площ около 150 дка за ползване на жители на селото и на Свищов. Тя се намира в м. "Острите могили", на 2 км източно от Нове. При оранта на повърхността са извадени, а след това събрани на купчини голямо количество камъни, битова и строителна керамика, кости. От 12.V. до 17.V. терена беше щателно обходен и събран археологическия материал, а от 12.VI. до 29.VI. бяха направени 6 сондажа в различни краища на нивата. Открити бяха следи от дървено-землени жилища и част от постройка, градена от полуобработени камъни на спойка от бял хоросан. В източната половина на нивата преобладаващ материал е керамичният. Той е от римската, ранновизантийската, ранно-българската епоха и по-малко от Второто българско царство. Намерени са и тухли с печата на Първи италийски легион и на частни производители. В западната част керамиката е предимно от XII - XIV в., като се среща и от предходните епохи. По цялата площ имаше разпръснати части от хромели, железни предмети и много животински кости. Източно от тази местност по различно време са намирани тракийска керамика и монети от предримската епоха, а южно и западно има надгробни могили. Засега можем да допуснем, че изследваният от нас терен е принадлежал през римската епоха на паралелно съществуващото с канабето на легиона цивилно селище - т.н. викус. Интензивен е тук живота и през следващите периоди.

П. Доневски

РАЗКОПКИ НА СРЕДНОВЕКОВНАТА КРЕПОСТ "КАЛЕТО" В СВИЩОВ

От 22.X. до края на ноември 1990 г. бяха направени спасителни разкопки в изкоп за жилищен блок "Бреза" в западната част на средновековната крепост "Калето" в Свищов. При изкопни работи е унищожен около 2 м културен пласт и част от късноантичната стена, дебела 2,10 м. Тя е градена от различни по големина полуобработени камъни на спойка от хоросан с едро счукана тухла в него. От направените сондажи се установи, че нейната основа е запазена до 3,50 м, а теренът под нивото на изкопа изобилства с културни останки още метър и половина. Откритият материал, предимно керамика, е от предримската до турската епохи. Разкопките ще продължат през 1991 г., но и сега е ясно, че сме изправени пред един интересен проблем от топографско естество. Явно през римската и ранновизантийската епохи близо до Нове са съществували и две други селища, в които животът е продължил и през българското средновековие, нещо, което не може да се каже за Нове.

Димитър Станчев

РАЗКОПКИ В ЯТРУС

През периода юни - август на 1990 г. продължиха археологическите проучвания в кастела Ятрус. Разкопките бяха съсредоточени източно от проучената през 1989 г. сграда № 2 от период С. Непосредствено до сградата беше разчистен участък от улица. Тя е ориентирана в посока изток - запад. След тази улица следват останки от сграда от същия строителен период. Тази сграда обозначаваме под № 3. Постройката е правоъгълна в план, ориентирана с дългите си страни в посока изток - запад. Състои се от две помещения - южно и северно. Южното е широко 2,30 м, а северното 4,20 - 4,75 м. Дължината и на двете помещения не е установена, тъй като пластовете от пръст, които ги запълват, не са изчерпани докрай. През отчетния период е достигната дължина 16 м.

Стените на сградата са били изградени от пода до 1,20 м височина с ломени камъни на калова спойка, а отгоре с кирпичи. Дебелината им е 0,60 - 0,70 м. В югозападната страна на южното помещение подът е бил покрит с тухли. Останалата част от пода на това помещение и пода на северното са били постлани с глина. Покривната конструкция на постройката се е състояла от дървени греди и керемиди. Върху пода и на двете помещения бяха открити фрагменти от глинени съдове - амфори, гърнета, стомни, а също така и железни гвоздеи. В северното помещение бяха намерени цели и фрагментирани хромели, късове от каменен хаван.

Начинът на изграждане на сградата, вложените при строителството й материали и намерените върху пода й предмети показват, че тя е от период С от строителството на кастела.

Л. Вагалински (София)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА КРЕПОСТНА СТЕНА НА ТРАНСМАРИСКА (ТУТРАКАН)

Работи се през юни – юли 1990 г. в продължение на 17 работни дни. Участвуваха и 3 студенти от СУ "Св. Климент Охридски".

Изчерпан бе културният пласт в източния сектор (максимално достигнатата дълбочина тук е 7 м) и в северната половина на западния сектор на сондажа. Материалът е от II – III век. Доминира керамиката – битова и строителна, силно фрагментирана. Сред нея изпъква чиреп от северноиталийска чашка, датируема в последните две трети на I в. Открита бе и една ранноримска фибула, 3 монети – на Констанция II, Галиен, ранноимператорска монета от I – II в. – както и неопределяеми железни и бронзови фрагменти.

Датировката на намерените в субструкцията на куртината и непосредствено под нея чирепи, сред които и долна половина на амфора, определя времето на изграждане на двете стени след II – III в.

Сондажът (сондаж I) бе разширен с 4 м в западна посока – т.е. сондаж II. Целта е да се разкрие изцяло малката стена, за да се изясни нейното функционално предназначение. Така се създава и възможност за изчерпване на културния пласт в тесния участък на южната половина на западния сектор на сондаж I. Бяха свалени 2 пласта според западния профил на сондаж I с обща дебелина 1 м. Материалът от тях е смесен – късноантични, средновековни и съвременни находки.

К. Шалганов (София), М. Цачева (Ловеч)

ПРОУЧВАНЕ НА РИМСКА ВИЛА КРАЙ с. СМОЧАН, ЛОВЕШКО

Усилията бяха съсредоточени по западната страна и при засега очертаващия се югоизточен ъгъл на комплекса.

1. Западна страна на комплекса – започна проучването на вътрешността на помещение № 5 до стерилна почва. Ориентацията на дългата му ос е в посока юг – север, ширина 4,40 м и разкрита засега дължина от 6,00 м. Градежът на стените му е същият, както при останалите помещения на комплекса. Помещението дава началото на нова редица верижно свързани помещения по западната страна на вилата.

2. Банята – изцяло бяха разкрити помещения №№ 1 и 3, с правоъгълен план и с екседра на южната си страна. Те са с еднакви размери: ширина 2,00 м и дължина 5,45 м до върха на дъгата на екседрата. Помещение № 1 е с почти напълно запазена суспензура, а в помещение № 3 е запазена само частично хоросановата подложка, върху която са стъпвали хипокаустните колонки.

Непосредствено на север от изцяло проучените помещения №№ 1 – 3 на банята бе частично разкрито ново правоъгълно помещение № 4 с малко преддверие на север и вътрешни размери: ширина 2,70 м и разкрита дължина 5,10 м. На място е запазена настилката от разноформатни плочести камъни с изравнена горна повърхност и спойка от бял хоросан помежду си.

Непосредствено на изток от помещение № 1 започна разкриването на ново помещение № 5, с ориентация на дългата си ос запад – изток, ширина 4,85 м и разкрита дължина 12,00 м. То е свързано конструктивно с основния корпус на банята, но каква е била функционалната му роля, засега не може да се каже.

Най-важният резултат за 1990 г. с оглед на историческото развитие на проучвания обект е, че след прекратяването на живота във вилата, на това място се е настанило и живяло славянско население, което досега бе засвидетелствувано с отделни керамични находки от 9 - 10 в. на обекта. Тази година се потвърди както от находки от по-ранна средновековна керамика - 7 - 8 век (времето на имп. Ираклий и след него, когато лимесът е окончателно пробит и имаме вече по-трайно присъствие на славянски маси), така и от 1 гроб с трупополагане на жена с гроздовидна обеца-наушница, която се датира най-общо в периода 8 - 10 в. Това е един чудесен пример за приемственост между античния и средновековен период в този регион на Северна България.

Тотю Тотевски

ШЕСТА РИМСКА ПЪТНА СТАНЦИЯ СОСТРА ПРИ с. ЛОМЕЦ, ТРОЯНСКО

Сложено бе началото на проучването на пътната станция по Траяновия път, разположена по левия бряг на р. Осъм. По форма кастелът се доближава до квадрата. Ориентиран е по световните посоки с отклонение североизток - югозапад от 40°. Приблизителната дължина на северната и източната стени е 130 м. Различия има при южната стена, чиято дължина е 110 м и западната - 125 м. При тези размери стената затваря площ от 16 дка. От северозапад към югоизток станцията е пресечена от ж.п. линията Ловеч - Троян.

Разкопана бе източната порта, издигната приблизително по средата на стената. На място бяха запазени по два елемента от южния и северния пилон на падащата врата. Пилоните са изградени от добре обработени каменни квадри с ширина 0,82 м, дължина 1,15 м и височина от 0,48 до 0,60 м. Жлебът, в който е падала катарактата, е широк 0,10 м при

дълбочина 0,06 м. Разстоянието между пилоните е 4,00 м, а това дава ширината на портата. Симетрично на портата бяха разкопани частично две правоъгълни кули, изнесени на 3,00 м източно от катарактата, с дължина на челната стена 6,65 м (южната) и 6,90 м (северната). На 1,75 м западно от южния пилон бе открит вход към южната кула, чиито стени са дебели 0,95 м. Дебелината на южната стена на северната кула е 1,05 м. Градежът е от местен ломен пясъчник, свързан с бял хоросан. При запазената височина на стената от 1,90 м тухли не са използувани, с изключение на югоизточния ъгъл на южната кула, където се забелязва по-късна преправка с тухли. Улицата пред портата е постлана с дебели каменни плочи, силно излъскани от употреба. Пред портата, върху трасето на улицата, бе проучена паднала нацяло тухлена стена с височина 6,60 м и ширина 1,80 м. Тухлите, с размери 0,30/0,30/0,04 м и 0,15/0,30/0,04 м са споени с бял хоросан, при хоризонтална фуга 0,05 - 0,07 м.

При разкопките бе събрано голямо количество фрагментирана и запазена строителна и домакинска керамика, предмети на бита, натрошени архитектурни детайли, стенна мазилка със следи от повърхностно оцветяване, костен материал от животински произход.

Л. Слокоска, П. Георгиев, Р. Иванов, Кр. Вачева, С. Гошев, Е. Гошева-Крондева, Ц. Попова, Г. Владимирова, В. Начева (София), И. Църов, П. Владкова, С. Султова (В. Търново) А. Поултър, Дж. Шепърд, А. Робъртс, Т. Благ, Р. Фолкнер, М. Бийч, И. Блеир, Т. Карбин, Дж. Елдърс, М. Уиман, Г. Г. Фолкингам, Г. Еванс, А. Шепърд, Т. Стърг

НИКОПОЛИС АД ИСТРУМ (Българо-английски разкопки)

Шеста поредна кампания се изпълнява от българо-английска програма. Българският екип продължава изследванията на архитектурата, градоустройството и укрепителната система на града в следните сектори:

1. АГОРА (Р. Иванов, П. Владкова, С. Султова)

Изяснява се стратиграфията на ареата в централната, източната и южната й част. При достигнатото ниво в дълбочина 1 – 1,20 м от каменната настилка се откриват следи от живот – опожарявания, подови нива от трамбована глина, кирпич, дупки от колове, тухлена настилка, чието точно датиране засега е неизяснено поради ограничения терен на сондажите и находките, намерени в тях. Най-ранната податка е бронзова монета от II – I в.пр.н.е. (П. Владкова).

За периода II – IV в. в изграждането на ареата се наблюдават няколко строителни фази, изявени в строителството на канала и "каменното съоръжение" над него, както и в градежа в югоизточната част с документирана фуга с южния стилобат. Безличният масов материал от този етап на проучване и тук не дава възможност за прецизиране на отделните фази на градеж. Периода IV до средата на V в., времето, когато градският площад престава да изпълнява тези си функции, се регистрира с откритите ями, вкопани до 1,50 м под нивото на настилката на ареата и материалите, запълващи канала след края на използването му. Многобройните медни и бронзови монети, както и керамичния материал, определят предложената датировка на периода и същевременно показват, че след V в. няма данни за живот на това място (П. Владкова).

Завършена бе работата по Източната крепида на ареата с допроучване на североизточния ъгъл (Р. Иванов, С. Султова). Северната крепида продължава в източна посока до масивния северен зид на магазин № 1, аналогично на установеното досега в западна посока. Върху продължението е имало йонийска колонада. Стратиграфският профил източно от източната крепида показва, че градежът в тази част е бил от кирпичи, отухлили се вследствие на силен пожар. Находките

са представени с тегули, имбрицес и домашна керамида. Последният пласт има глинена подова замазка – дебелина 0,05 м, която преминава върху извадената преди това част от източната крепида на ареата. Кирпичените строежи датират вероятно след края на IV в.

2. РИМСКА БАНЯ (П. Георгиев)

Продължена бе работата в северозападната част на обекта. Разкрити са три разположени едно над друго нива, документиращи нивата на това място след разрушаването на банята. Най-горното представлява изравняване на терена, върху което грабителите на камъни от разрушените стени са направили работна площадка. Достигнат и разкрит от вътрешната страна бе северозападният ъгъл на сградата. Изяснява се конструкцията на северната фасада и лежащият пред нея префурниум. Сред находките преобладават фрагменти от керамични и особено от стъклени съдове, монети от римската и късноримската епоха, един бронзов фигурален затварач на сандъче, както и много животински кости.

3. ЖИЛИЩНА СГРАДА № 1 (сектор В_2 – В_3) (И. Църов)

Около масивните архитектурни детайли по повърхността в източна посока се разкри субструкцията на зид, при изграждането на който са употребени вторично три бази от колони. В насипа бяха разчистени нови архитектурни детайли, декорирани с богато украсени касети, йонийска и лесбийска кима, "бягаща вълна" и др. Разчистена бе нова част от глинената подова замазка на късното жилище в помещение № 2, чиято датировка след началото на V в. бе потвърдена с откритите находки. Продължаване на работата по южната стена на сградата разкри зида в негатив, резултат от ограбване на строителния материал.

4. ДЕКУМАНУС № 6 (Р. Иванов)

В проучвания сектор от трасето на улицата е документирана част от зидания канал и друг по-тесен страничен, идващ от север. Разкрит е тротоарът между южния бордюр на улицата и северната външна стена на трикорабната сграда на комплекса на Агората, с ширина 1,90 м, без данни от колонада.

5. ЮЖНА ПОРТА (Л. Слокоска, С. Султова)

Доизяснени бяха строителните периоди на крепостната стена на града източно от кардо № 7. Новоразкритите два пиластъра в източна посока документираха двете фази на градеж на стената. Независимо от голямото разрушение по куртината от ограбване на строителния материал, потвърдено бе становището, че няма втора кула с прилежаща ниша-стълба източно от улицата, факт, поставящ под съмнение ситуирането на "южната порта" в разглеждания сектор. Находките - фрагменти керамика и монети, се отнасят към IV - V в. За изясняване на стратиграфията на изграждане на крепостната стена на града и тази на кастела, както и решаване на някои градоустройствени проблеми, заложен бе сондаж в кв.   /10 - северно от северозападната кула на кастела по протежение на кардо № 5.

Продължена бе работата по: Каталога на архитектурните детайли (Кр. Вачева), и по-специално идентифициране на епиграфските паметници от булевтериона; изследвания върху семената (Цв. Попова), изследване на овъглените растителни останки от римска баня, сграда I и агора - източна крепида, където са открити единични зърна от меко сбита пшеница, плевест и голозърнест ечемик, двузърнеста пшеница, ръж и леща.

Английският екип продължи работата си в отделните сектори на кастела с цел доизясняване на строителните периоди, плана на сградите и укрепителните съоръжения от предишните кампании, както и нови сондажи по крепостната стена Доизяснена бе стратиграфията на рова (сектори А и С), с данни за предатиране на разрушението на крепостната стена на града в края на IV - началото на VI век. Датировката на източната сграда пред южната порта на града (сектор С) се свързва с фазата след средновековните разрушения на крепостта. При южната порта на кастела (сектор Е) е разкрит западния "бастион", включващ в градежа си преизползвани блокове от прага и страницата на портата. Интересни наблюдения на укрепителната система бяха направени с два нови сектора по източната стена на кастела. Документирани бяха част от петоъгълна кула (сектор   , кула 9), с триъгълна към върха форма, с големи размери, с настлан с тухли под от втори строителен период, както и правоъгълна кула (сектор   , кула 11) също от втори строителен период към източната порта на кастела, от която е останала калдаръмена настилка по пътя. Данни от по-ранни на кастела нива са регистрирани при сектор   - следи от некропол, и при северната кула на западната порта (сектор Р, кула 1) - северен ъгъл на колонада, в ос на кардо 5 на римския град.

Продължи проучването на византийската сграда и намиращата се под нея римска сграда с фрески (сектор М). От последната са разкрити части от още три помещения, с входове между тях, със запазени стенописи по стените и голямо количество обрушени релефни корнизи с букрании и гирлянди, имитиращи украсата на архитрави от римския град. Изследванията на Т. Стърг в помещение 1 (разкопки 1989 г.) показва оформяне на ниша на северната стена на помещението, изпълнена в имитация на мраморна облицовка, фланкирана с колони. Разкритите   архитектурни детайли в помещение 3 се определят от изследвачите като податки за оформяне на атриум. Сградата е загинала вследствие на пожар, вероятно III в., за което говорят обрушените тегули от покрива и опожарени греди върху глинения под на помещенията. Изследваната керамика от пода на помещенията показва, че сградата не е по-ранна от средата на II в. Фрагментираните части от стенописи и корнизи са прибрани. Работата с тях ще продължи в следващите кампании.

Продължени бяха геофизическите изследвания, работата с костния материал, керамиката, архитектурните детайли и семената. В обработката на дребните находки, керамиката и илюстративния материал от английския екип работиха още специалистите Х. Бридсън, С. Митфорд, Н. Харис, Н. Гест, А. Пауел, Н. Кейт, Т. Скот-Мартин.

Иван Църов

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "ЛЕСИЧЕРСКИ СТЪЛБОВЕ", с. ЛЕСИЧЕРИ

Работи се предимно в източната част на обекта. Доразчистена бе площадката, открита през миналия сезон, изградена от ломени камъни с хоросанова спойка. Окончателните й размери са 4,5 х 3,8 м.

Разчисти се южната част на нова площадка, открита при свързването на сондажи II и III. Северната й част е разрушена и ограбена. Югозападният й ъгъл е унищожен от яма, запълнена с отломъци и пръст. В ямата се откри фрагмент от статуя на тракийски конник. Запазен е единият крак на ездача, гърдите на коня и куче, захапало глиган. До нея се откри статуя на лъв.

Частично се разчистиха нови блокове, северно от двете споменати площадки. Формата и предназначението им не бяха установени.

На тоя етап на проучване е рисковано да се правят категорични изводи. В същото време доста факти подсказват, че е твърде вероятно на това място да е съществувало светилище-хероон.

К. Попконстантинов, Ив. Дончева (В. Търново),
Ив. Атанасов (Попово)

РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "КОВАЧЕВСКО КАЛЕ" ПРИ с. КОВАЧЕВЕЦ, ТЪРГОВИЩКО

През 1990 г. започнаха археологически проучвания на античната крепост, известна под името "Калето", разположена

на 4 км източно от с. Ковачевец, по пътя за гр. Попово, между Ковачевската река (Ерек-дере) и Чепездере.

Крепостта е известна отдавна на науката, но археологически проучвания досега не бяха провеждани. В началото на века К. Шкорпил посещава района и прави план на крепостта, на който отбелязва 17 полукръгли кули и две порти - източна и западна. К. Шкорпил предполага, че се касае за римска пътна станция, разположена на пътя Марцианополис - Никополис ад Иструм, а Б. Геров изказва мнение въз основа на значителния археологически, нумизматичен и епиграфски материал, че крепостта и селището край нея са имали градски характер и са се развили от по-старо тракийско селище.

Разкопките обхванаха сектора, където се предполагаше, че се намира западната крепостна порта. Разкрити бяха частично двете полукръгли кули, фланкиращи портата и част от крепостната стена. Кулите се издават изцяло извън куртината. Дебелината на стените е около 2,30 м, а на крепостната стена - 3,15 м. Градежът е двулицев - от правоъгълни каменни блокове, редуващи се във височина с редове тухли. Блокажът е от ломени камъни, залети с хоросан, с примеси от счукани тухли. На места личат много добре обмазаните фуги - особено на вътрешното лице на северната кула. Максимално разкритата височина на северната кула е 0,80 м, а на южната - 1,20 м. Разстоянието между кулите е около 12 м, като се предполага, че между тях е минавал проходът на западната крепостна порта. В северната кула бяха разкрити основите на два квадратни пилона, които, по всяка вероятност, са поддържали етажа или етажите на кулата. В южната кула пилони не бяха открити. В кулите се откри обилно количество фрагменти от тегули и имбрици - особено в северната, което предполага, че може би са били покрити. Бяха открити и много фрагменти от битова керамика - червена обикновена, сивочерна и сива тънкостенна, от амфори с гребенчат орнамент, керамични тежести за стан, прешлени, костени гребени и апликации, монети - предимно от IV век.

По време на разкопките се откриха голямо количество цели и фрагментирани тухли с печати - вдлъбнати в негатив. Печатите са осем на брой, като пет от тях са едноредови, а три - двуредови, съответно:

като най-често се срещат

Върху тегули в изпъкнал релеф бе открип печат

По начертанията на буквите тухлените печати могат да се отнесат към II - III век. Наличието на толкова много печати предполага, че в околността са работели голям брой работилници за тухли и че, може би, тяхната продукция не е била предназначена само за близките селища.

П. Георгиев, Г. Чобанова (Разград)

РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "АБРИТУС"

През 1990 г. продължиха археологическите изследвания на обект "Абритус" с ръководител П. Георгиев (АИМ) и зам.-ръководител Г. Чобанова (ИМ Разград). Средства и работна ръка за разкопките бяха осигурени от ИМ Разград.

Съгласно приетия план на разкопките бе завършено полагането на план-квадратна мрежа на обекта. Възприето бе становището, че ограниченото време и средства за разкопките (4 седмици и 30 х. лева) не осигуряват възможност за мащабна работа. Ето защо бе прието, че работата ще се съсредоточи само в сектор 1, разположен на юг от разкритата в минали кампании (Т. Иванов) сграда.

Проучванията започнаха с почистване на трасето на декумануса на юг от споменатата сграда (сграда 1). Установено бе, че от настилката на улицата не са запазени никакви следи. При работата на юг от улицата се установи липсата на застрояване, съвременно на сграда 1. Проученото пространство от 200 кв.м. бе почти изцяло покрито с рушевини (главно ломен камък, по-малко тухлени фрагменти). В част от квадратите бе достигнато нивото на прилежащата улица.

Прави впечатление наличието на средновековна керамика, откривана разпръсната по цялата проучена площ. Тя датира от 5 - 7 в. и не се свързва с постройки. Открита бе и късноримска (3 - 4 в.) керамика, силно фрагментирана. Намерените монети са от същия период. В кв. А/4 бе намерено струпване от железни инструменти и оръжия, които поради силната степен на корозиране не можаха да бъдат веднага определени. Те са предадени за почистване и консервация в лабораторията на ИМ В. Търново.

Главният резултат от кампанията е изненадващата констатация, че на юг от декумануса, тангиращ сграда 1, не бе открита градска застройка. Това променя значително априорната представа за градоустройството на Абритус. През настоящата 1991 г., след извършването на договорирани геофизични проучвания (съвместно с Университета в Нотингам, Великобритания), ще бъде завършена работата в сектор 1 и ще се пристъпи към проучване на централната градска част.

В. Велков, В. Найденова, Г. Кузманов, А. Николаева, Р. Милчева

АНТИЧНИЯТ И РАННОВИЗАНТИЙСКИ ГРАД РАЦИАРИЯ

През 1990 г. разкопки се проведоха на следните обекти:

Обект II - продължи проучването на обществена сграда с цел изясняване на плана ѝ и измененията, които е претърпял през двата основни периода от съществуването ѝ през римската и късноантичната епоха. Установи се, че южно от залата с екседра е съществувал ред от верижно разположени помещения. Достигнато бе подовото ниво на двете източни помещения от двуделното предверие на същата зала. В североизточното помещение се откри подова настилка от ромбовидни тухли.

Обект IV - късноантична сграда в "Турските гробища".

Разчистиха се части от няколко зида, които все още не позволяват да се оформи планът на сградата. Основите са от ломен камък или плоски речни камъни, наредени в "рибена кост". На възлови места (входове, ъгли) са използувани тухли, а нагоре стените са градени от големи кирпичи. Покривът е керемиден. На дълбочина 0,80 – 0,90 м се откри част от настилка (двор? улица?) от дребни камъни. Втора настилка от дребни речни камъни вероятно е част от двор. Върху настилките и в целия обект се откриха бронзови монети от IV – VI в. От същото време са и глинените лампи с жълтеникава и зелена глазура.

Каменна гробница, открита при строеж в Циганската махала в с. Арчар, на дълбочина 2,50 м. Тя е част от некропола, разположен по десния бряг на р. Арчарица, от който са известни и други погребения. Изградена е от каменна рамка, сложена върху трамбована, примесена с камъчета пръст. Ориентирана е изток-запад. Погребан е млад индивид, в устата на който се откри бронзова силно корозирала монета от края на II – началото на III в., а до краката му в дясно бе поставен глинен съд с устието надолу. Отгоре пространството между рамката бе покрито с плътно подредени неправилни ломени камъни.

С. Торбатов, В. Парушев

РАЗКОПКИ НА ГРАДИЩЕТО В м. "СЛАМАТА" КРАЙ с. ДЕБРЕНЕ, ДОБРИЧКО

Проучванията през 1990 г. бяха съсредоточени върху укрепителната система. Предприети бяха два сондажа за установяване градежа, фундирането и дебелината на южната и западната крепостни стени. Те показаха пълна идентичност по отношение на строителната техника и материали със североизточната стена.

В югоизточния ъгъл на градището бе проучена порта. Тя има правоъгълен план с дължина по фронта 4,72 м и ширина 3,40 м. Свързана е конструктивно с крепостната стена и се издава навътре от нея. Ширината на прохода е 2,40 м от вътрешната и 1,75 м от външната страна, където са изградени два пиластра, прикриващи осите на двукрила врата. Портата е била защитавана от надвратна кула.

Между североизточната крепостна стена и портата е била допълнително изградена стълба, от която са запазени 4 стъпала. Реконструираната височина на стълбата от около 3,00 м показва, че такава ще да е била и височината на бойната пътека по крепостната стена, респективно – на първия етаж на надвратната кула.

Всички описани градежи датират от VI в.

Ал. Минчев (Варна), Ан. Ангелов (Девня)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ В МАРЦИАНОПОЛ (ДЕВНЯ) (ОБЕКТ УЛ. "БРЕЗА")

При спасителни разкопки в Марцианопол (Девня) беше открита антична улица и част от източните помещения на жилищна сграда.

Улицата е с посока север-юг (кардо). Тя има ширина 6 м и наклон на север. Улицата е настлана с каменни плочи, като най-големите от тях покриват зидан канал за отпадни води (0,55 x 1 м), изграден в средата на улицата. В него се вливат каналите на съседните сгради – единият зидан (ширина 0,34 м), а другият от глинени тръби (диам. 0,15 м). Улицата е без бордюри и тротоари. Върху някои от плочите са запазени коловози (шир. 1,52 м). Улицата е била поправяна, а в ново време част от настилката (към сградата от изток) е била ограбена. Проучената част от улицата е с дължина 47 м.

На запад улицата е ограничена от жилищна сграда (дължина на фасадата 42,50 м). Сградата е строена с ломен камък на бял хоросан (по-късните поправки с калова спойка), а някои от вътрешните стени и с кирпич. Южният фасаден зид на сградата е преизползван от по-ранна сграда. От изток сградата има два входа с монолитни каменни прагове. Сградата е строена по времето на Константин I (по откритата в един от кирпичите медна монета) и е била разрушена от пожар в началото на V в. В едно от помещенията на сградата бяха открити разпръснати на пода 370 силно окислени медни монети на императорите Валентиниан I, Валенс, Грациан, Теодосий, Аркадий и Хонорий. Тази монетна находка, както и три по-рано открити в опожарени сгради, съдържащи най-късни монети от времето на император Аркадий посочват нападение над Марцианопол в началото на V в., неотбелязано в писмените извори.

Георги Александров и Илия Белитов

АНТИЧНА И КЪСНОАНТИЧНА КРЕПОСТ ПРИ с. ЕЛОВИЦА, МИХАЙЛОВГРАДСКО

Продължи проучването на крепостта при с. Еловица. Бяха разкрити разрушени зидове от малки постройки. В югоизточния край на крепостното пространство има дебел пласт от черна пепел, където вероятно е обработвано желязо. В една част от кулата бяха намерени парчета шлак.

На 2 км югоизточно от крепостта бяха намерени фрагменти и една почти цяла чашка с -овидни орнаменти в изкопи за минни проучвания. На здраво място направихме сондажни проучвания. Нямаше следи от трайни жилища. Керамични фрагменти от съдове, с които си служели хора през ранно и късно желязната епоха и през римското владичество. Вероятно е било селище на рудари, живяли временно в жилища от нетрайни материали. Те са копаели руда. Взетата от повърхността руда и направените анализи в лабораторията на Минно-обогатителния комбинат в с. Мартиново, Михайловградско, установи, че ебогата със сребро. Наблизо в р. Огоста е плавено злато. Изказваме убеждението, че среброто и златото за петте големи тракийски съкровища от Северозападна България е от горното поречие на р. Огоста.

Виолета Божилова, Венелин Витски, Жарин Величков, Васил Иванов,
Васил Иванов, Ренета Матушиак, Венцислав Динчев

ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ "АНТИЧНА РЕЗИДЕНЦИЯ" ПРИ гр. КОСТИНБРОД

През 1990 г. продължи проучването в източната и югоизточната част на обекта. Изследвани бяха три помещения от източното крило на перистилната сграда (сектор IB) от I-ви основен строителен период на обекта – помещения №№ 12, 14, 16. Културният пласт в помещенията не е изчерпан. До достигнатата дълбочина пластът има насипен характер, като в него преобладават материалите от деструкции. Открити са фрагменти от късноантична битова керамика (IV – VI в.), отделни фрагменти от съдове II – III в., железни оръдия на труда, животински кости и рогове със следи от обработка, части от архитектурни детайли, включително и база за колона и др. В помещение № 14 до дълбочина 0,50 м бе открито значително количество железни крици. Градежът на стените на помещенията не се отличава от установения вече градеж при проучените в предишни кампании помещения от източното крило на перистилната сграда – опус микстум на бял хоросан, примесен с късчета от счукана строителна керамика. Окончателното проучване на помещенията е задача за следващия сезон.

Започна изследване на участък, попадащ в площта на източния перистил на сградата от I основен строителен период (съответно – до вътрешното лице на източната крепостна стена от II основен строителен период на обекта), непосредствено на север от помещение № 5 от II основен строителен период на обекта. Срещу входа на помещение № 5, на нивото на последния, дълбочина около 0,80 м, бе разкрита настилка от цели и фрагментирани, вторично използувани тухли, положени върху трамбована пръст, без друга подложка. Някои от целите тухли са начупени на място, което показва продължителност на функциониране на настилката. Приблизителните й размери са 2 х 2 м (максимални размери: 2,10 (север-юг) х 2,20 м). Северно от настилката бе разкрита стена от ломени камъни и вторично използувани тухли, споени с глина. Стената е почти успоредна на северната стена на помещение № 5 и отстои на 3,60 - 3,70 м северно от нея. В източния си край стената опира на фуга във фасадната стена на перистилната сграда (съответно във вътрешното лице на по-късната крепостна стена). Западният й край е зидан и оформен само от цели или фрагментирани, вторично използувани тухли. Дължината й е 5,60 м, а ширината - 0,70 м. Във височина стената вероятно е била от кирпич или с паянтова конструкция, обмазана с глина. Настилката от тухли и самостоятелната опорна стена интерпретираме като открито преддверие към помещение № 5 от II основен строителен период на обекта. В пласта над тухлената настилка и непосредствено върху последната са открити фрагменти от късноантична битова керамика. IV - VI в. Непосредствено на север от преддверието, при дълбочина около 0,50 м се фиксира ниво със светлокафява сбита пръст. Сред и непосредствено върху него се откриват фрагменти от късноантична битова керамика, включително и фрагментиран, частично запазен съд, работен на ръчно колело. Предполагаме, че сме попаднали на ниво на дневна повърхност, получено след нивелиране на терена, свързано с последния период от обитаването на обекта.

Започна изследване на участък, попадащ в източния край на южния перистил от I основен строителен период (съответно, в югоизточния ъгъл на защитената площ от II основен строителен период на обекта). Непосредствено до вътрешния югоизточен ъгъл на по-късната крепостна стена, при дълбочина 0,30 - 0,40 м, се разкри хоросаново ниво с подложка от

чакъл; дребни камъни и фрагментирана строителна керамика. Площта му е с неясна конфигурация и възлиза на 10 до 15 м^2. Интерпретацията му засега не е сигурна. Допускаме останки от хоросаново баркало при изграждането на крепостната стена от II основен строителен период на обекта. Непосредствено на запад се разкриха основи на помещение, долепено до вътрешното лице на южната крепостна стена (помещение № 6 в сектор А). Източният зид на помещението пресича хоросановото ниво, което показва, че последното предхожда изграждането на помещението. Основите на помещението са от необработени камъни и вторично използувани, цели или фрагментирани тухли на кал. В градежа на източния зид се разкриха водопроводни тръби, запълнени с хоросан (3 или 4 на брой, в момента фрагментирани). Очевидно, тръбите са вторично използувани и са част от самия градеж. Североизточният и северозападният ъгли на помещението са оформени само от вторично използувани, цели или фрагментирани тухли. Външните размери на помещението са: на север - 6,40 м, на запад - 5,00 м, на изток - 5,10 м, на юг - 6,10 м, като южната стена е всъщност част от крепостната стена. Дебелината на зидовете е 0,70 - 0,80 м. Външният югоизточен ъгъл на помещението отстои на 9,80 м западно от вътрешния югоизточен ъгъл на крепостната стена. При разкритите сега зидове на помещение № 5 не личат очертания на вход, което показва, че сме разкрили субструкции, и че подовото ниво на помещението не е запазено. В площта на помещението е достигната дълбочина 0,40 м. Пластът е с насипен характер, с ограничено количество фрагменти от късноантична битова и строителна керамика. По протежение на вътрешното лице на западния зид на помещението бе заложен сондаж с ширина 1 м. При дълбочина около 1,10 м се разкри ниво от цели и фрагментирани тухли, тегули и имбрици. Може да се допусне подово ниво от тухли и части от срутено покривно покритие с тегули и имбрици. В пласта непосредствено над предполагаемото подово ниво се откри фрагментирана късноантична битова керамика, вкл. и фрагменти от съдове с глазирана повърхност. Намерени са и няколко железни пирона. От запазената днес основа на западната стена на помещение № 6 е разкрита част с височина до 0,90 м, като основата слиза още в дълбочина.

Венеция Любенова

РАЗКОПКИ ПРИ МАХАЛА АРБАНАС, РАДОМИР

Задачите, които имахме през изтеклата година, се изразяваха в детайлни проверки, прослушване с металотърсач, изработване на техническата документация, комплектуване на движимите находки, подготовка за аерофотозаснемане, охрана на обекта. Ангажирани бяха само четирима работници.

Резултатите не са мащабни, но важни за доизясняване на редица ситуации. Допълнително бяха почистени две ями извън стените на късноантичното укрепление, които са имали стопанско значение. Почистен и заснет бе един зид, който е късна пристройка до входа, между други два бяха иззети културните отложения и бе установена връзката им с южната оградна стена. Изчерпан бе пълнежа на един срязан долиум с пристроен отливник и по намерения вътре гребен предполагаме, че е бил използуван за къпане. Разкопана бе ивицата пред западната църква, в която задържахме два долиума. При тези и други допълнителни дейности бяха открити подвижни находки, между които: костени игли и други предмети (дръжка с недовършена украса), фрагменти от стъклени съдове и украшения, бронзови, оловни, железни и керамични предмети, няколко римски бронзови монети.

Л. Стайкова (Кюстендил), С. Крыкин (Москва)

РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "ГРАДИЩЕТО" ПРИ с. ДОЛНА ГРАЩИЦА, КЮСТЕНДИЛСКО

През настоящата кампания продължи проучването на обекта в два сектора.

1. Северозападен (Кк XII-2) – Л. Стайкова, А. Здравкова.

Доразчистен бе разкритият участък от укрепителната система през 1989 г. Куртините на западната и северната крепостни стени, с дебелина 1 м, сключват прав ъгъл, оформен с тухлена зидария. Ъгловата кула е свързана конструктивно с трасетата на стените, а суперструкцията й е изградена в техника опус микстум.

Отвън е долепена втора стена – II, с дебелина 1,50 м, която преминава и пред кулата. Суперструкцията й е изградена в друга строителна техника –

Очертан е частично планът на две помещения от сграда I, разположена в северозападния ъгъл на укрепената площ. Стените на помещение 1 са допълнително укрепени с тухлени контрафорси, а техниката на градеж е опус микстум. Открити са фрагменти от битова керамика – червенолакова, сива тера сигилата, глазирана и обикновена, а също и части от стъклени съдове, железни и костени предмети и др.

Потвърди се датировката на двата строителни периода, предложена през миналия сезон – късноримски (кр. III – IV в.) и ранновизантийски (кр. V – нач. VI в.).

2. Югозападен (Кк XIII-II) – С. Крыкин (Москва).

Участъкът се намира на левия бряг на р. Струма. Разчистени са части от южната и западната крепостни стени и изградената пред куртината ъглова ветрилообразна кула. Градежът й е в традиционната строителна техника – смесена зидария. Към вътрешното лице на I крепостна стена има долепени тухлени пристенни стълбове. Аналогичен начин на оформяне е известен от укрепителната система на Пауталия. И в този сектор непосредствено пред първата, е изградена II крепостна стена, в друга техника.

Част от откритите керамични битови изделия, предмети от бронз, желязо и по-рядко от стъкло се датират в периода III – IV в., а останалите в V – VI в.

Л. Стайкова (Кюстендил)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА НЕКРОПОЛА НА ПАУТАЛИЯ

При строителството на частна къща в кв. "Катранлия", гр. Кюстендил – югоизточния район на античния некропол, са открити и документирани 5 гроба.

Погребенията, за които има данни, са с трупополагане. Две от гробните съоръжения принадлежат към типа зидани гробове, други две са оформени с тегули, поставени стреховидно. Проучен е и един скален гроб.

Основната част от погребалния инвентар се състои от глинени съдове – червенолакови паници, купи и кана, чашки сива тера сигилата, както и екземпляри от груба глина. Намерени са и метални предмети – бронзова стригила и желязно ойнохое. Открити са също части от стъклен съд, фрагмент от костена игла, монети.

Въз основа на гробните съоръжения и находките, новопроучените гробове се отнасят към периода III – IV в., а по нумизматични данни датировката на гроб № 1 се прецизира в началото на III век.

Ю. Мешеков (Кюстендил), А. Тонев (Кюстендил), В. Любенов (Перник)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ В М. "ВУЧАНСКИ КАМЪК", ОБЩИНА КОВАЧЕВЦИ

Разкопките до яз. Пчелина през XI – XII 1990 г. бяха провокирани от предстоящо строителство, както и от намеса на иманяри. Теренът представлява естествено укрепено възвишение на десния бряг на р. Струма, с форма на триъгълник и връх, ориентиран на юг-югоизток.

Заложени са два сондажа, в които не е изчерпан културният пласт. Сондаж № 1 (3 х 3 м) обхваща петното на последната иманярска намеса. Достигната е дълбочина от 1,00 – 1,20 м. Разкрити са значително количество строителна и битова керамика – долиуми, гърнета, стомни, разлати съдове (мортарии) и др., някои от които са покрити с оловна глазура. Намерени са и железни предмети – клинове, декоративни гвоздеи, острие от нож. Находките се отнасят към периода – втората половина на III – V в.

В сондаж № 2 (2 х 5 м), отстоящ на 5 м северозападно от сондаж № 1, са разкрити части от суперструкцията на два перпендикулярни зида с деб. 1,30 м, свързани конструктивно. Изградени са в техника – от ломени камъни, споени с бял хоросан, примесен с фрагменти от счукана тухла. На достигната дълб. – 0,70 м е разкрит само един триредов тухлен пояс. Археологическите находки са по-оскъдни в сравнение със сондаж № 1 – няколко фрагмента от съдове с отвори в стените и един почти изцяло запазен мортарий с оловна глазура.

Разкритата част е вероятно от крепостна стена на триъгълно по план укрепление от късната античност, следващо конфигурацията на терена. Укрепителното съоръжение е имало стратегическо значение за охрана на път, минаващ по течението на р. Струма.

Олег Г. Алексиев

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ В ЮГОЗАПАДНИЯ НЕКРОПОЛ НА ААР "ПАУТАЛИЯ - ВЕЛБЪЖД"

Спасителните разкопки в некропола обхванаха периода септември - ноември 1990 г. При изкоп на блок ШП-16 в рамките на югозападния некропол е пресечена част от некропола. В проведените спасителни разкопки се разкриха 11 гробни съоръжения от различен тип. Девет от гробовете са изградени от стреховидно разположени тегули. Част от дъната на гробните съоръжения са от плоски тегули, а при останалите - от дребен и среден речен камък. Едно от гробните съоръжения е изградено от плоски каменни плочи отгоре и отстрани, а отдолу е застлано с тегули. Гроб № 8 е покрит с 3 броя плоски тегули. Девет от погребенията са извършени по християнски начин изток-запад с малки годишни отклонения, а два са с ориентация северозапад - югоизток. От археологическите находки сравнително добре са запазени стъклен балсамарий, глинена лампа - еднофитилна, паничка от светлочервена глина с право устие и ниско столче, стомничка от червеникава глина с почти сферично тяло. Около гробните съоръжения е разхвърляна немногобройно количество натрошена битова керамика.

Съчетаването на двата типа погребване - чрез трупоизгаряне и трупополагане, начина на изграждане на гробните съоръжения - тегули и каменни плочи и материалните находки дават възможност да се определи относително точно датировка на некропола от III - IV в. н.е.

Подобни гробни съоръжения има в почти всички градски некрополи на Августа Траяна, Филипопол, Одесос, както и на Пауталия.

Западно от разкопаната част на некропола се разкри апсида и част от южния кораб на неизвестна досега старохристиянска базилика. Дебелината й в частта на апсидата е 90 см, а при южния кораб - 60 см. Дълбочината на апсидата е 330 см, от тях 60 см е основа на синтрон. Подовото ниво в апсидата е от хоросанова настилка, върху която е запазена част от полихромна мозайка. Съществуващото хоросаново ниво и запазените части от квадратни тухли с размери 30/32 см дават възможност да се допусне, че наоса е бил покрит с тухли. От разкритата част на базиликата можем да констатираме, че е трикорабна базилика, където централният кораб е с широчина 7 м, а страничните по 3,5 м, ограничени от лизени - пиластри. Запазена е отчасти хоросановата мазилка върху пиластъра, а от трудно различимите следи от червена боя може да се предполага наличие на стенописи. Подовото ниво в южния кораб е от добре запазена полихромна мозайка с геометрични фигури. Откритата каменна база и остатъците от дърво дават възможност конструктивно да представим базиликата изградена от колони и дървена покривна конструкция.

Голямата апсида с полукръгла форма, еднопространственото олтарно решение, покривната конструкция, мотива от апсидната мозайка дават основание за построяване на базиликата да се приеме времето от края на III в. до средата на V в. н.е. Близки аналози на базиликата можем да открием от Сердика, базилика № 1; Хисар, базилика № 7; Преслав, базиликата в м.Дилидушка. Естествено по-точна датировка може да се направи след пълното проучване на базиликата.

Иля Прокопов, Борис Борисов

РАЗКОПКИ В МЕСТНОСТТА "ЦАРИЧИНА" КРАЙ ГОЛЕМО СЕЛО, БОБОВДОЛСКО

През 1990 г. бяха възобновени разкопките на античното селище в местността "Царичина" край Г.село. В тях взеха участие 20 души студенти от Московския педагогически институт. Проучена бе площ от

225 $м^2$, на дълбочина 2,10 м, като културният пласт бе напълно изчерпан. На дълбочина 1,60 м бе открито трасето на крепостната стена, градена от ломени камъни, споени с бял хоросан и надстроена по външното лице с пясъчникови квадри, а по вътрешното – от ломени камъни, подобно на проучената в предходните години.

Потвърдена бе датата на изграждане на стената – в края на II в.

Бяха проучени и нови два гроба от късния, мюсюлмански некропол.

З.Каров, М.Мартинова

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА СЕВЕРНАТА ЧАСТ НА ФОРУМА НА ФИЛИПОПОЛ

През юли, август и началото на септември продължиха разкопките на северната част от форума на Филипопол. Работата беше съсредоточена в два сектора:

1. Сграда А – Разкрити са три от радиалните стени и останки от полуконични тухлени сводове, част от подпорната конструкция за амфитеатрално разположени седалки. Засега ясно се очертават два строителни периода, които имат различен начин на строеж и промени в първоначалния план на сградата.

2. Сграда Б – Разкрит е североизточният ъгъл на сградата. Очерта се правоъгълна по план зала, от която са проучени около 200 $м^2$. Бе установена ширината в посока север–юг – 11 м. Проучванията в западна посока са затруднени, поради съществуващи съвременни постройки.

М.Мартинова

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА УЛ. "НИКОЛА ГОСПОДИНОВ" БЛ.3 В ПЛОВДИВ

Разкопките са продължение на проучения през 1989 г. терен в северна посока на площ от 100 $м^2$. Разкрити са останки от късноантична сграда. Проучени са две помещения и малък сектор от глинен водопровод с ориентация изток – запад.

Бяха заложени и два сондажа в сектора, проучен през миналата година. Находките от сондажите принадлежат на културен пласт от елинистическата епоха.

Елена Кесякова

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА "ФОРУМ-ИЗТОК" – ФИЛИПОПОЛ

Археологическите разкопки през отчетната кампания се проведоха в югоизточния ъгъл на форумния комплекс в площта на амбулациото и ареята. Проучи се площ от 300 кв.м., която включва амбулациото пред магазин № 1 и 2 юг и маг. 2, 3 и 4 – изток и самия югоизточен ъгъл на ареята.

Установи се, че както източното, така и южното амбулацио имат една и съща ширина. Разкриха се входовете на магазините откъм амбулациото, като в маг. № 2 – юг и маг. № 4 – изток те бяха запазени заедно с праговите блокове. Те сигнират и основните строителни периоди на магазините и комплекса. В амбулациото бяха засвидетелствувани две масивни подови настилки, които се свързват с първите два строителни периода на форумния комплекс. Тук бе разкрито и депо от тухли за ремонт на комплекса, което е било използувано преди изграждането на магазините с пясъчни прагове. Добре запазената стратиграфия в амбулациото и арeята потвърждават още веднъж изказаното становище за основните етапи на изграждане и преустрояване на форумния комплекс.

Най-ранните останки в площта на амбулациото се бележат с масивен широк зид, който преминава успоредно на стилобата и на фасадния зид на магазините. Той преминава не само в източното амбулацио, но чупи под прав ъгъл и преминава и в южното. Засвидетелствуван е и в западно амбулацио. Археологическите данни сочат, че тази зидария принадлежи на оформлението на един мацелум, който предхожда изграждането на форумния комплекс.

Костадин Маджаров, Митко Маджаров

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ДИОКЛЕЦИАНОПОЛ

През 1990 г. продължиха археологическите проучвания в Диоклецианопол. Разкопките бяха съсредоточени в централния градски парк "Момина сълза". Започнахме разкриването на масивна късноантична сграда, която попада в кв.41 от планквадратната мрежа на Диоклецианопол. Суперструкцията на разкритите зидове е запазена от 0,30 м до 0,65 м. На места зидовете са разрушени до основи. Техниката на градеж на зидовете е изпълнена в смесена зидария с неизвестен за сега брой на тухлените редове. В един сектор на западния краен зид на постройката открихме запазен само един от тухлените редове. Дебелината на зидовете е 0,85 м. За спойка е използуван хоросан, примесен с парчета от натрошена тухла.

Разкрита е южната част от сградата, където за сега се оформят две помещения. Входът на едното помещение е от южната страна и е широк 1,30 м.

Данните от археологическите изследвания на този етап не дават достатъчна възможност с точност да определим предназначението на новооткритата постройка. Нейната непосредствена близост до амфитеатъра на Диоклецианопол ни навежда на мисълта да допуснем, че сградата ще да е била свързана с амфитеатъра или неговото обслужване. Що се отнася до датата на изграждането на постройката, можем да приемем край на III - нач. на IV в., когато е бил построен и амфитеатъра.

Митко Маджаров

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ПЪТНА СТАНЦИЯ И СЕЛИЩЕ КРАЙ ГР. СОПОТ

През 1990 г. продължиха археологическите разкопки на пътната станция и селище край гр.Сопот. Разкопките бяха съсредоточени в югозападната и северозападната част на укрепителната система. В югозападната част се разкриха крайните ъгли на вътрешната и външната крепостна стена. Вътрешната крепостна стена не е снабдена с ъглова кула при югозападния ъгъл. От разкритите сектори на протейхизмата се вижда, че и тук по вътрешното ѝ лице, конструктивно към нея са изградени пиластри. В северозападната част на обекта изцяло бяха разкрити крайните северозападни ъгли на протейхизмата и вътрешната крепостна стена. И тук по вътрешното лице на протейхизмата са изградени пиластри, както и в останалите разкрити от нея сектори. В северозападния ъгъл на вътрешната крепостна стена се разкриха основите на ъглова кула с правоъгълна форма. Размерите ѝ са еднакви с тези на откритата през миналия сезон югоизточна ъглова кула: широчина 4,60 м, дължина - 6, 60 м. Открит и изцяло бе разчистен входа на кулата. Същият е широк 1,00 м. В тази част суперструкцията на зидовете е запазена до 1,00 м. При градежа са използувани камъни с не добре оформени лица на бял хоросанов разтвор. На места има податки за използуването на смесена зидария, с неуточнен за сега брой на тухлените редове.

В резултат на разкритите опорни пунктове бе извършено точно архитектурно заснемане на укрепителната система. Размерите на протейхизмата са: дължина изток – запад – 150 м; ширина север–юг – 90 м. Вътрешна крепостна стена: дължина изток–запад – 115 м; ширина север–юг – 64 м.

От до сега разкритото през двата работни сезона може да се заключи, че укрепителната система на пътната станция и селище край гр.Сопот е изградена след средата на V в. Протейхизмата от вътрешната страна е снабдена с пиластри за разширяване на бойната платформа. Вътрешната крепостна стена има изградени ъглови кули в северозападния и югоизточния ъгли.

Хр.Буюклиев, Кр.Калчев, Д.Янков /Ст.Загора/

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА КЪСНОАНТИЧНА СГРАДА В СТАРА ЗАГОРА

Разкопките са спасителни и са продължение на проучванията през 1989 г. Сградата е разположена на тераса по южните склонове на Средна гора, на 500 м североизточно от крепостните стени на Августа Траяна – Берoя. Проучена е площ от 1200 кв.м и е разкрита почти изцяло западната половина на перистилната сграда.

Разкопките бяха съсредоточени в разкриването на 9 помещения, западния и част от южния портик и три коридора. Помещенията са с големи размери, като двете ъглови – в северозападния и югозападния ъгли на сградата, са с форма на вписан многоъгълник. Тяхното разположение и начин на изграждане предполагат фортификационно предназначение. Функциите на останалите помещения не могат да се определят, тъй като

са преизползвани в по-късни периоди и подовите им нива са нарушени. Разкрита е по-голямата част от западния портик, с дължина 32,50 м, и началото на южния портик – дължина 4,50 м. Два от трите разкрити коридора – северозападен и югозападен, свързват портика с помещенията в северното и южното крила на сградата. Южният коридор свързва портика с по-късното разширение на сградата от юг.

Стратиграфските наблюдения и откритите находки позволяват да се направи детайлна хронологическа периодизация. Най-важните открития се отнасят към IV период – от средата на V в. до края на VI в. В южния портик бе проучена зидана гробница със стенописи. На бял фон с тъмночервена боя са изписани 4 кръста и 10-редов надгробен надпис на старогръцки език. Той се датира чрез посоченото консулство на Флавий Велизарий през 535 – 536 г. Откриването на гробницата в южния портик на по-ранната сграда и по-късните находки и градежи в двора на перистила предполагат наличието на раннохристиянска църква, построена в края на V в. или началото на VI в. в непроучените източни части на сградата. Към този период се отнасят и по-голяма част от находките. Най-важни от тях са един калъп от пясъчник за бронзови накити и няколко фрагмента от бронзови предмети. Един от тях е фрагмент от бронзова статуя на император с военна униформа и изображение на грифон и палмета. Може да се датира в края на II или началото на III в. и вероятно произхожда от Августа Траяна. Заедно с другите бронзови предмети е бил предназначен за претопяване като суровина на работилницата от VI в.

В южния сектор на обекта работата бе съсредоточена в изясняването на предназначението и периодизацията на южното разширение. Установи се, че това разширение е ограничено с ограден зид от запад и е по-късно построено, но свързано с голямата сграда.

В този сектор се проучиха и нови 16 гроба от средновековния некропол. Датират се XI - XII в. и се отнасят към V период на сградата.

През 1991 г. разкопките ще продължат.

Хр.Буюклиев /Стара Загора/

ДВА НОВООТКРИТИ РАННОХРИСТИЯНСКИ НАДПИСА ОТ ТЕРИТОРИЯТА НА ВЕРОЯ

И двата надписа са открити по време на археологическите разкопки през 1990 г. - единият в Стара Загора, а другият - при късноантичната пътна станция Карасура, край с.Рупките, Чирпанска община.

Старозагорският надпис е изписан върху южната стена на масивна тухлена гробница, открита в късноантичния комплекс с мозайки, разположен на около 500 м североизточно от крепостните стени на Августа Траяна - Берея. Буквите са изрисувани с тъмночервена боя калиграфски и четливо. Надписът се състои от 10-редов текст. Касае се за надгробен надпис, в който се съобщава, че в гробницата е погребана "преблажената" Зиа Салве, починала на 2 декември, 14-ти индиктион, когато консул е бил Флавий Велизарий. Става дума за именития Юстинияновпълководец Велизарий, който е бил консул в годините 535 - 536 г. Посоченият 14-ти индиктион фиксира точно годината 536. Собственото име на погребаната - Зиа - е тракийско. Същата очевидно е имала духовен сан, което личи от епитета "преблажена". Надписът е отлично запазен.

Вторият надпис беше намерен на пода в южния кораб на голямата базилика, извън Калето на Карасура. Местонамирането му не е сигурно in situ. Изчукан е върху мраморна плоча с правоъгълна форма /45 х 30 см/. Долният десен ъгъл липсва. Надписът се състои от 7 реда текст, като от последния почти нищо не се чете. Също надгробен. Съобщава за някой си Теодорос, с "блажена памет", който произхожда

от областта на Филипопол. Надписът отново поставя въпроса за граничната линия между териториите на Филипопол и Августа Траяна. За погребания Теодорос може да се допусне, че е с духовен сан. Надписът най-общо се датира в първата половина на VI в.

Б.Борисов, В.Игнатов

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА АНТИЧЕН НЕКРОПОЛ И СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ КРАЙ с.КАРАНОВО, НОВОЗАГОРСКО

През 1990 г. продължиха спасителните разкопки на античното и средновековно селище, северно от с.Караново. Проучванията бяха съсредоточени в източната част на застрашения сектор и обхванаха античния некропол и част от средновековното селище.

Проучени са нови 119 гроба, с което общият им брой достигна 135. Според погребалния обряд те се разпределят на две групи - с трупоизгаряне и трупополагане. Първата група е представена с 22 гроба. При 13 от тях изгарянето е на място, а в 9 - встрани от гробната яма.

Погребенията с трупополагане са значително повече на брой - 97. Ориентирани са най-често запад - изток, но често се срещат и отклонение от посоките. Скелетите са в изпънато положение, с ръце опънати до тялото. Наблюдава се голямо разнообразие както при гробните ями, така също и в покритието им - хоризонтално, стреховидно, с тухли, тегули, каменни плочи и др.

Разнообразието сред гробните дарове е също голямо - накити, глинени и стъклени съдове, лампи и значителен брой монети.

Въз основа на погребалния обред, гробните съоръжения, гробния инвентар и намерените монети, некрополът се датира в периода I - IV в.

От средновековното селище са открити основи от 6 жилища. Четири от жилищата са полувкопани, а две – наземни. Три от полувкопаните жилища са без облицовка на вкопаната част на стените, а четвъртото – облицовано с еднолицев каменен градеж. Подовете са от трамбована глина. Във всички жилища отоплителното съоръжение е от един и същи тип – пещ, вкопана в здравия бряг, разположена най-често в един от ъглите.

Според архитектурния тип и намерените материали жилищата се отнасят към XI – първата половина на XII в.

Б.Борисов, Кр.Велков, Г.Данкова, Кр.Ников

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ ДО БИВШЕТО СЕЛО СТАРОСЕЛЕЦ В РАЙОНА НА КОМПЛЕКСА "МАРИЦА – ИЗТОК!"

През лятото на 1990 година бяха проведени спасителни разкопки в землището на село Староселец, засипано от външното насипище на рудник "Трояново – север". Проучванията обхванаха терен, разположен непосредствено до проучената през 1978 година надгробна могила, под която са открити 20 боклучни ями от ранножелязната епоха.

В северната част на заложения сондажен изкоп бе открит слабо изразен културен пласт от ранножелязната епоха и проучени 14 боклучни ями, в които се намериха много фрагменти от глинени съдове, отнасящи се към същата епоха.

В заложените сондажи се попадна на некропол, от който бяха проучени 64 гроба, от които един – с трупополагане – се отнася към ранножелязната епоха, един – с трупоизгаряне – към късножелязната епоха, шест – с трупополагане – към римската епоха и 55 – късносредновековни.

Най-голям интерес предизвикват късно средновековните гробове. В тях погребенията са извършени чрез трупополагане в правоъгълни ями, които много често са с дървено покритие и ниша от юг. Скелетите са в повечето случаи с ориентация югозапад – североизток, с ръце изпънати до тялото и повит на юг череп. Погребалният обряд свидетелствува, че в гробовете са погребани мюсюлмани. Доказателство за това са и намерените паметници, от които има с надпис на арабски и с формата на чалма. В четири от проучените мюсюлмански гроба се откриха съдове, един ибрик и останалите с форма, непозната до сега у нас.

Въз основа на погребалния обряд и намерените материали, гробовете от тази група се отнасят към XVII – XVIII век.

Г.Кулов /Кърджали/

НАДГРОБНА МОГИЛА В КВ.ВЕСЕЛЧАНИ, ГР.КЪРДЖАЛИ

През 1990 год. продължиха проучванията на развилия се около надгробната могила в кв.Веселчани късноантичен некропол. Бяха разкрити нови двадесет и три гроба, като общият им брой достигна шестдесет и четири. Констатирано бе голямо разнообразие, както при оформянето на гробната камера, така и при маркирането на гробната могила.

Инвентар, при това твърде оскъден, бе откриван в гробовете, заемащи югоизточната периферия на могилата. Той се състои от глинени лампи, а в гроб № 60 – от чаша и костен прешлен.

Интерес от гледна точка на погребалния обряд представлява гроб № 43. Върху таза на покойника бе положен железен инструмент, вероятно чук и три медни монети, а на мястото на липсващия под коляното долен ляв крайник се откри колективна монетна находка и желязно ножче. Находката съдържа около петдесет силно корозирали цели, счупени на половина или пробити монети, датиращи се в края на IV и началото на V в.

Цоня Дражева /Бургас/

РАЗКОПКИ НА КЪСНОАНТИЧНА КРЕПОСТ В М."ГРАДИЩЕТО-ГОЛОЕ" КРАЙ с.ЛОЗАРЕВО, БУРГАСКА ОБЛАСТ

През 1990 г. бе проучен дворът на старохристиянската базилика от V - VI в., който е оформен от южната й страна. Той има форма на неправилен четириъгълник, като източната му част не е изяснена напълно. Основите на южния ограден зид са с дължина 26 м, ширина 0,6 м и запазена височина 0,76 м. Градежът е от добре подредени каменни блокчета с калова спойка. Дворът се съобщава с южния кораб чрез вход с ширина 0,9 м, чието ниво е с 0,5 м по-високо от това на двора. Тристъпалната стълба пред входа стъпва върху добре запазена тухлена настилка. Портикът на двора с ширина 1,4 м е разположен на 12,4 м в южна посока точно срещу входа на южния кораб.

Западната част на двора е заета от голяма правоъгълна сграда с размери 13 х 7,4 м, като е запазен тесен проход, който осигурява достъпа от централната част на двора към притвора на църквата. Вътрешността на сградата не е напълно проучена, но градежът и находките свързват изграждането й с етапа на второто преустройство на базиликата в средата на VI в.

Пред западната страна на притвора бе разкрита част от улица в посока север-юг. Тя следва конфигурацията на терена, като нивото й се повишава на север.

Започна проучването на сектор 405 - южно от двора на базиликата. Тук бе частично изяснено трасето на улица с ширина 3,16 м и добре запазена канализационна система за мръсни води. От южната страна на улицата са разкрити две жилищни сгради, находките от които датират изграждането им в средата на VI в.

При сондажното проучване на северната тераса на градището, намираща се извън крепостната стена, бяха регистрирани останки от средновековен жилищен хоризонт и некропол от нач. на IX в.

н.с. к.и.н.П.Балабанов, Е.Дочева, М.Балболова, И.Кънев, Й.Йосифов

РАЗКОПКИ В РЕЗЕРВАТА "ДЕУЛТУМ-ДЕБЕЛТ"

Поради финансови ограничения разкопките се проведоха само през периода 1.06.1990 - 30.07.1990 г.

Цел на проучванията в сондаж "Север" бе разкриването на основата на западната крепостна стена и достигането на стерилен слой. Открито бе лицето на стената, липсващо в горните пластове. Под фундамента й минаваше отходната канализация на късноантичната баня, долепена отвътре до крепостната стена. От подемния материал е важна колективната находка от 15 бронзови монети на имп.Константин Велики. На дълбочина 5,5 м бе достигната основна скала. В стратиграфския разрез /източната стена на сондажа/ са ясно изразени основните периоди от историята на античния Деултум през II - V в.

В сондаж "Юг" продължи проучването на декумануса. Над настилката от квадри бяха намерени различни архитектурни детайли. Две бази на колони фланкираха южната стена на улицата. Между тях /северно от настилката/ бе открита колективна находка от 14 добре запазени глинени лампи, две бронзови чаши /едната - с врязан надпис/ и части от бронзова теглилка.

За проверка на резултатите от археометричните изследвания през 1989 г. в източната част на античния град бе заложен сондаж, наречен "Компютър". През 1990 г. в него бе достигната дълбочина 0,6 м. Основните резултати от археометричното разузнаване бяха потвърдени. В горната част на насипа бе разкрит малък некропол от V в. Погребенията са извършени чрез трупополагане в земята без оформени гробове и инвентар. Под тях бе разкрита част от по-стара канализация. В пласта бяха намерени фрагменти от различни видове антична и късноантична керамика - битова и строителна - както и сребърна монета от имп.Хадриан.

IV. СРЕДНОВЕКОВНА АРХЕОЛОГИЯ

Рашо Рашев /Шумен/

РАЗКОПКИ В ДВОРЦОВИЯ ЦЕНТЪР НА ПЛИСКА

Разкопките през 1990 г. бяха съсредоточени в два сектора.

1. *Цитадела.* Продължи систематичното проучване на източната част на цитаделата. Откриха се две ями, принадлежащи на първия етап на живот в центъра. Към последния етап се отнася една яма, в чието запълване се намериха фрагменти от характерната за XI в. тънкостенна византийска керамика. Най-важният резултат от разкопките в този сектор е откриването на част от неизвестна досега сграда. Проучен е само нейният югозападен ъгъл. Принадлежи към сградите с монументален каменен градеж. Блоковете от основата са извадени и очертанията й се проследяват по леглото на изкопа за основи. Теренът под основите е бил укрепен с кръгли в сечение пилоти. Източната основа на новооткритата сграда е пресечена от северния зид на тухлената оградна стена около Малкия дворец. Подобен случай е установен преди години и при източния зид на тухлената оградна стена. Прибавя се още един паметник към сградите, съществували преди затварянето на комплекса Малък дворец.

2. *Западно от Тронната палата.* Цел на разкопките тук бе да се довърши проучването на един нов за Плиска тип постройка от първия /"дървен"/ етап на строителство. Досега бе известна само нейната четириъгълна източна част, очертана от тесни успоредни траншеи. Страничните надлъжни траншеи бяха проучени по протежение на още 10 м, без да бъде достигнат западния край на постройката. В траншеите бяха разчистени гнезда от побити дървени стълбове, които са оформяли долната част на нейните стени. Втора редица от подобни стълбове са били побити в ями край вътрешното лице на стените. В запълването на траншеите не бяха открити материали. Относителната хронология на постройката се определя от стратиграфското й положение спрямо другите съоръжения в проучения сектор. Останките й са пресечени или покрити от ями, гробове и тухлени настилки, които се свързват със съществуването на дворцовата черква и периода след нейното изоставяне, т.е. IX - XI в. Заедно с разположената наблизо юртообразна дървена постройка, четириъгълната дървена постройка се отнася към VIII в. Откриха се нови 10 гроба от некропола около дворцовата черква. Всички скелети са ориентирани с глава на запад. Гробните ями са изградени от преупотребени каменни блокове и тухли. Керамичният материал е представен само от фрагменти и датира от X - XI в. Към същото време се отнасят няколко бронзови пръстена, късове от стъклени гривни, фрагменти от амфори с врязани след изпичането букви и знаци.

Павел Георгиев /Шумен/

РАЗКОПКИ СЕВЕРНО ОТ ТУХЛЕНАТА ОГРАДА В ПЛИСКА

Разкопките имаха за задача да довършат проучването на откритата през 1987 г. монументална по градеж сграда, оставаща под основите на помещения ДЕЖ от постройката на север от Болярското жилище. Установена беше сравнително сложна стратиграфия на сгради и съоръжения в периода от VIII - IX до средата на XI в. Най-отгоре лежат останките от еднаоделна постройка, изградена от ломени камъни и кал напречно на улицата от Северната порта към Дворците. Керамичният материал в насипа и нивото й се отнася към първата половина и средата на XI в. На 0,40 м под основите на постройката се откри зид с посока север-юг, който ограничава от запад улицата към Дворците. Той е съвременен с постройка АБВ и с преправките си може да се датира в рамките на X в. Под оградния зид малко встрани от него беше разчистена траншея от дървена ограда със същата посока и вероятно със същото предназначение. Върху трасето на улицата се откриха тухли от нейната настилка от първата половина на IX в. Западно от нея се попадна на хоросанов трошляк, който запълва леглата на зидовете и вкопаното в терена приземие на установената през 1987 г. монументална сграда. След изчерпването му се достигна до зле запазена подложка и гнезда от пилоти от нейните фундаменти. Предположението, че сградата е баня, се потвърди. Хипокаустът й не е запазен, но се откриха следи от горене във вкопаната й приземна част, а в насипа се намериха фрагменти от водопроводни тръби и тръбички от стенно отопление. Банята е построена върху трасето на таен ходник, свързан с опожарените галерии, северно от тухлената ограда и следователно може да бъде датирана в първата половина на IX в.

Проучени напълно бяха и помещения А и В от постройка АБВ.

Янко Димитров /Шумен/

НЕКРОПОЛ ПРЕД ИЗТОЧНАТА ПОРТА НА ВЪТРЕШНИЯ ГРАД В ПЛИСКА

През 1990 г. проучването на некропола продължи в източна и западна посока. Разкопана е площ от 120 кв.м, където са разчистени нови 33 гроба, обозначени с номера 42 – 74.

Ориентацията на гробовете, съобразно изискванията на християнския обряд, е запад – изток с незначителни сезонни отклонения. На този етап от проучванията не може да се установи някакъв ред в разположението на погребенията, както и граници на некропола. Има известни основания да считаме, че той се развива в посока запад – изток – на север гъстотата на откритите гробни ями не е така голяма. Застъпване на гробни ями има само в един случай. Два гроба са с наземни

обозначения, каквито бяха открити и в предходния сезон – в източния край на ямата на 0,30 – 0,40 м над костите са забити вертикално тухла и варовикова плоча с врязани върху тях кръстове. Дълбочината на гробните ями от съвременния терен варира от 0,48 до 1,15 м. В това отношение гробовете се разделят в две групи: повечето са с дълбочина 0,70 – 0,80 м, останалите – 0,95 – 1,10 м. По-голямата част от гробните съоръжения са обикновени четириъгълни ями със заоблени ъгли. Някои от тях са оградени на дъното с плочести камъни и тухли, със или без покритие от варовикови плочи или тухли. Един от погребаните бе положен в гробна камера, изградена от добре обработени варовикови плочи /преупотребени/. Погребаните са полагани по гръб, с кръстосани на гърдите или върху корема ръце и с изпънати крака. Голям е броят на детските скелети /20 гроба/.

Инвентар се откри в три гроба: две бронзови кръстчета, пет бронзови и една стъклена гривна, костена пластинка.

Датировка на некропола – края на X – XI в.

В границите на изкопа бе проследена на още 3,50 м траншеята, открита през 1989 г. Ширина 1,30 – 1,40 м, дълбочина 1,50 – 1,60 м от нивото на съвременния терен. Стените са леко наклонени, дъното – равно. Насипът се състоеше от черно-жълта, сравнително рохкава пръст, в която не се откри никакъв подемен материал, освен един голям рог от говедо. Относно хронологията може да се каже със сигурност, че траншеята е по-ранна от некропола, тъй като две от гробните ями попадат изцяло в насипа й.

Станислав Станилов, Янко Димитров

СЕЛИЩЕ ЮГОИЗТОЧНО ОТ ВЪТРЕШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА

През 1990 г. проучванията бяха съсредоточени в югозападната част на Двор I. Разкопана е площ от 300 кв.м. Откритата в един от предишните сезони траншея от основа на дървена ограда, оформяща северната страна на Двор II, е проследена по протежение на 10 м в източна посока. Ширина 0,60 – 0,65 м, дълбочина 0,65 – 0,75 м. Разчистени са три вкопани жилища, обозначени с поредни номера 26 – 28.

Жилище 26. Правоъгълна яма, ориентирана по посоките на света. Площ 14,3 кв.м, дълбочина 0,85 м. В северозападния ъгъл – останки от каменна пещ, изградена в правоъгълна яма, вкопана в пода на жилището. В насипа – фрагментирана битова керамика, два цели съда /възстановени/. Източната част на жилището застъпва землянка 27.

Жилище 27. Правоъгълна яма, ориентирана по посоките на света. Площ 15,2 кв.м. Запазена е част от подовата настилка – жълта, силно трамбована глина на дълбочина 1,16 м. В североизточния ъгъл – каменна пещ, изградена в правоъгълна яма, вкопана под пода на жилището. В насипа: животински кости и фрагменти от керамични съдове.

Жилище 28. Четириъгълна яма с площ 15 кв.м и дълбочина 1,00 м., ориентирана изток–запад. Почти в средата на пода, напречно на дългите стени – останки от лек зид, с градеж от плочести камъни, споени с кал. Запазени са пет реда от градежа. Ширина 0,25 м, запазена височина 0,40 – 0,50 м, дължина 1,80 м. В западната половина на землянката – четириъгълна яма с полегати стени, вкопана на 0,55 м под подовото ниво. На дъното – слой пепел и въглени, а върху тях – няколко обгорели камъка /останки от каменна пещ?/.

На 1 м северно от жилище 27 бе разкрито интересно съоръжение – голяма яма /площ приблизително 3,1 кв.м/ с неправилна форма и равно дъно на дълбочина 1.12 – 1,18 м. В северната и западната стени на ямата се откриха четири кръгли куполовидни пещи, подът на чиито камери е на 0,45 – 0,50 м над дъното на ямата. В насипа на ямата се намериха голямо количество животински кости, фрагменти от керамични съдове, един фрагмент от стъклен съд, желязно ухо за дървено ведро. Откритото съоръжение би могло да бъде определено като обществена фурна, която е обслужвала част от обитателите на селището.

Людмила Дончева–Петкова

РАЗКОПКИ В ЮЖНИЯ СЕКТОР НА ЗАПАДНАТА КРЕПОСТНА СТЕНА НА ПЛИСКА

През май 1990 г. продължиха разкопките в южния сектор на западната крепостна стена на Плиска. Проучени са 200 м^2. В тях са открити нови 20 пещи за топене на желязо. Едни от тях продължават редицата от 22 пещи, разчистени през 1989 г. и отстоят на 4 – 5,5 м от източното лице на западната крепостна стена, но други /№№ 38 и 39/ се намират на 10 м от стената. И новите пещи са разрушени. Те се очертават като силно отухлени дори с циментено–сив цвят петна с външен диаметър 0,60 – 0,80 м и вътрешен 0,20 – 0,40 м. Фактически топенето на желязото е ставало в кръглите малки ями с размерите на вътрешните диаметри. В пещите се открива недотопена руда и шлака, а наоколо – глинени отухлени замазки от стените, сгур, въглени, шлака и крици. От тяхната продукция се е образувал слой с дебелина 0,10 м.

Р.Василев

РАННОСРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ, СЕВЕРОИЗТОЧНО ОТ ОБЕКТ 31, ВЪВ ВЪНШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА

Проучването на селището продължи в северна посока. Разкопана е площ от 400 м^2. Разчистени са 8 жилища-полуземлянки /№ 26 - 33/ и 3 огнища извън тях. В план жилищата са правоъгълни, като стените им са ориентирани по посоките на света. Те са застроени в две редици по четири, ориентирани изток - запад. Две от полуземлянките са със стълбова конструкция /№ 31 и 33/. Отоплителните съоръжения са каменни печки, изградени направо върху пода в един от ъглите - предимно в североизточния /№ 30, 31, 32 и 33/ и югоизточния /№ 26 и 29/ или в яма, вкопана на пода - до северната стена на жилище № 28. В жилище № 27 пещта е била куполна, изградена от керемиди и тухли, по средата на помещението. Формата на огнището е елипсовидна. По всяка вероятност това полувкопано помещение е имало производствено предназначение.

В некропола, южно от обект 31, са проучени още 6 гроба /№ 6 - 11/. Увеличеният брой на разкритите гробове позволява да бъдат направени заключения. Установява се планировка на гробовете в редици с посока изток-запад, а също така и в посока север-юг, само че с известно изместване встрани / по на изток или по на запад/. Този факт показва, че гробовете са имали трайно обозначаване, което не е достигнало до нас. Християнският обред е стриктно спазван при погребването. В гробовете не е намерен погребален инвентар. Предварителната датировка, която може да бъде определена за некропола, е втората половина на X век - първите десетилетия на XI век.

Ж.Аладжов, И.Петрова

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ 40 В ПЛИСКА

Частично е разкрита дълга верижна сграда, която се намира зад т.нар. "болярски дом". Засега нейните помещения са 5, като всяко от тях има дължина по 8 м. Подовете на двете от тях са били покрити с настилка от каменни необработени плочи, а на останалите - с тухли. Голямото количество керемиди от територията на сградата бележи и вида на покривната конструкция. Въз основа на редица косвени данни може да се предполага, че някои от стените са били от дърво, като на места е запазена подложка от едноредов във височина и ширина зид. В сградата няма следи от производствена дейност. Открити са няколко предмета, които са разнородни и не спомагат за характеризирането й. Съществуването на настилка, голямата дължина на помещенията и податките за широки по 2 м входове характеризират постройката най-вече като складова. Голямото количество от фрагментирана битова керамика, животинските кости и едно огнище, измазано след вдигане на част от настилката, показват, че в определен момент сградата е била използвана за жилище.

Стоян Витлянов

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ № 41 ВЪВ ВЪНШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА

Археологическите проучвания на обект № 41 във Външния град на Плиска се проведоха от 3.09.1990 г. до 17.09.1990 г.

В резултат на проведените разкопки бяха доразчистени помещенията от верижната сграда, долепена към северния и западния ограден зид. Едновременно с това бяха разкрити нови две помещения от верижна сграда, разположени в източната част на проучвания сектор.

След цялостното проучване на първото помещение, разположено по северната страна на проучвания комплекс, се оказа, че е с размери 19,80 х 3,10 м. То е било със стопанско предназначение, за което свидетелствуват и откритите в него находки, и обширния двор пред южната му страна. Още при първоначалното разчистване на помещението се попадна на силно фрагментирана кухненска керамика, железни обръчи от ведро, халки от конска амуниция, псалия от конска юзда, обковка за дървена лопата, железен лемеж, железен гребен за животни и др. предмети с подобно предназначение. В двора пред помещението бяха намерени части за дървена каруца, обковка за дървена лопата, оловна тежест за въдица, желязна огрибка, блюдо от везна, железни ножчета, стрели и др.

Двете помещения от верижната сграда, намираща се в източната част на проучвания сектор, са достигнали до нас силно обезличени. Зидовете, запазени на височина само с първия ред от суперструкцията, са изградени от местен дялан камък на кална спойка. Размерите на помещенията са почти еднакви - 3,80 х 3,30 м. Дебелината на външните и разпределителните зидове е 0,80 - 0,90 м. Входове за влизане в помещенията са открити от западната и северната страна. Между вътрешния разпределителен зид също има следи от вход. Върху трамбования с глина под не се откриха следи от каменна или тухлена настилка. На няколко места в помещенията се откри горял пласт с овъглени части от греди, затрупан с фрагментирани керемиди. По своята форма керемидите са от двата познати типа, широки и тесни, с вдълбани във влажната глина знаци.

В двора пред помещенията, както и вътре в тях, се попадна и на голямо количество фрагментирана старобългарска керамика и значителен брой находки, като оръдия на труда, рамо от кръст, части от

дървена каруца и други, които свидетелствуват за бита на местните обитатели.

Д.Овчаров, Ж.Аладжов, Н.Овчаров /АИМ - София/

РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "ПРЕСЛАВСКА АРХИЕПИСКОПИЯ"

Разкопките се водиха два месеца - юни и юли. Работи се по южния и източния край на изкопа. На изток бе установено, че двете разновременни верижни сгради продължават в северна посока, като бяха разкрити нови части от техните зидове и стъпките на галериите им пред западните фасади. Продължава на север под насипа и плочникът между сградите и оградната стена на базиликата, перфориран на места от късни боклучни ями. В този участък бяха разкрити и останките от вкопано жилище, което също нарушава плочника, а в запълването му се откри керамика от XI - XII в.

В южния край главните усилия бяха насочени за разчистването на т.нар. цитаделна стена. Беше установено, че стъпаловидно дебелината й нараства от 1,80 м на 2,70 м, а впоследствие - на 3,70 - 4,30 м, след което отново се свива до 2,90 м. В ъглите на най-дебелата й част се залавят два успоредни зида с по-друг характер /ломен камък, споен с бял хоросан/ с дебелина 1,5 м и отстоящи на 4,5 м един от друг. Те продължават в южна посока, като се губят след 8 м под насипа в неразкритата площ, без да се разкрие техния край. Според нас най-вероятно това да са останките от тържествено входно съоръжение в цитаделната част.

След премахването на тази стена в X в. тук се появява тясна 2 м улица, аналогична на вече разкритата в западния участък, но новооткритата се свързва с площадната настилка южно от Архиепископската палата в срещуположния, югоизточен ъгъл, и води на югоизток от него - към по-късната порта на разширението на най-вътрешното укрепление на Велики Преслав. В този участък бяха разкрити и доста боклучни ями от XII - XIII в.

М.Ваклинова, И.Щерева, Е.Евтимова /София/

ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ - РАЗКОПКИ В ЦЕНТЪРА НА ГРАДА

Няколко сезона продължават проучванията на терените, заключени между главните дворцови постройки на втората българска столица и ансамблите от сгради с дворове, свързани с религиозния център южно от тях.

Някои от откриваните останки по време на съоръжаване и ползуване предхождат оформянето на площада и тази част на столичния център. В западната част на площада, за да бъде положена настилката му, са били заравнени останки от стени на постройки, чиято хронология може да се определи само относително. Съществуването им вероятно може да се отнесе към предстоличния период.

Площадът е скрил под плочите си и части от водопроводната мрежа на тази част на града. В източната му част, между базиликата на юг и останките от Тронната палата от север, отдолу под плочите в здравата пръст в хоросанови легла са минавали линиите на троен на места водопровод. Останките от системата на водоснабдяване в тази част на града принадлежат видимо на два етапа. Те се различават по характера на хоросана за леглата, в които са положени тръбите, видът на самите тръби и тяхната обвързаност с разпределителни съоръжения или водоснабдяването на различни сектори. За по-ранни следва да се считат частите от водопроводи с тръби с жълт цвят, някои със знак IVI, с по-голям диаметър и по-масивни, известни ни от водопроводите в Тронната палата и по посока към разпределителната шахта на северозапад от нея. Те са в легла от хоросан със счукана тухла. При другите водопроводи, минаващи също под площадната настилка, леглата са от бял хоросан, тръбите с по-малък диаметър и дълга втулка и се свързват с тази част от водоснабдяването, която има отношение към прекарване линията на водоснабдяване върху югозападната тераса, свързана с разпределителната шахта при североизточния ъгъл на сграда I на терасата, т.е. с окончателното оформление на дворцовия център.

Най-общо погледнато, трасетата на водопроводите минават по източната периферия на площада с посока северозапад-югоизток.

Не може да се каже дали тази мрежа функционира по времето, когато пространството до средата на XI в. е било предназначено да служи за друга организация на живота в града. Но прекъсването на трасетата на водопровода от много отпадъчни ями от XII - XIII в. и от гробове на некропола от XIII в. прави това невъзможно поне за този етап от живота на града.

През 1989 г. в югозападната част на площада, под настилката му, се откриха следи от няколко съоръжения и ями, свързани с преработката на метал. Започна и разкриването на яма с диаметър 3,60 м и дълбочина в здравата пръст 1,30 м под настилката на площада, с правилна кръгла форма и наситеночерен насип със силни следи от обгаряне. В този насип и в очерталата се към юг от нея полуземлянка с правоъгълна форма и размери 3,80 х 3,15 м с дълбочина на вкопаване 0,80 м до трамбования глинен също обгорен под, находките са особено богати. Обилна е керамиката от X - XI в., костите от едър добитък, обрезките от медна ламарина и части от предмети от бронз, както и значителните количества от стъклени отпадъци, вероятно приготвени също за преработка. Значително е разнообразието и на битови предмети - костени и предмети от рог, ножчета и огрибки, инструменти, части от верига и хлопатар, игли и прешлени за вретено, накити. Не е много по-различно съдържанието на насипа в яма от същото време, в която бе намерена и анонимна византийска монета от първата половина на XI в., също пепелни обгаряния, керамика и купища железен шлак.

Вкопаването на ями за отпадъци е характерно за целия период от XI в. нататък. На места в някои от насипите на такива ями попадат и гробове от развилия се в тази посока към север голям некропол, вероятно свързан с терените около Дворцовата базилика.

Гробове от този некропол нагъсто се откриват на целия терен на този площад. През 1990 г. са открити 19 гроба. Повечето са вкопани на 0,30 - 0,45 м от нивото на площадната настилка и са ориентирани с малко изключения много точно изток-запад. Типовете гробни оформления се определят в две групи: оградени и неоградени. При оформянето на гробна камера повече или по-малко грижливо се използуват всякакви подръчни материали - мраморни плочи, архитектурни украси, тухли, керемиди, камъни и плочи от настилката на площада, с които обикновено камерите са покрити отгоре. Следи от ковчези и дърво не се откриват. При полагането особености няма. Обикновено ръцете са кръстосани върху гърдите или таза, понякога едната ръка е вдигната нагоре към гърдите, а другата е върху коремната кухина. Малко предмети се откриват в гробовете. За този сезон това са само медна обеца-халкичка от двойно пресукана тел и сферично копче. В три гроба, в лявата или дясна длан са поставени по три монети, факт отбелязан и в предишните сезони. Те се определят към втората половина на XIII в. - време на най-активно ползуване на този некропол.

Възможностите за продължаване проучванията в този район на дворцовия център на Преслав през 1991 г. са още неизвестни, но следва разкопките да бъдат продължени до окончателното разкриване на всички набелязани останки на терена, зает от Южния площад.

Стойчо Бонев /Шумен/

НОВОРАЗКРИТА СГРАДА С ВЕРИЖЕН ПЛАН ВЪВ ВЪТРЕШНИЯ ГРАД НА ПРЕСЛАВ

Проучванията в югоизточния район на Вътрешния град в Преслав, северно от южната стена на предстоличното укрепление през 1990г. се ограничиха в рамките на изкопа от предходния археологически сезон. Вниманието ни беше насочено към известната вече част от сградата за изясняване на всички подробности в плановата й схема и датировката й, както и на живота на това място след нейното разрушаване.

Изследването се съсредоточи във вътрешността на известните, подредени в редица с посока изток-запад пет помещения на 0,40 - 0,50 м под строителното ниво на паметника. Особен интерес представляват резултатите в най-източното помещение, откъдето постъпиха данни за относителната хронология на попадащите тук градежи - част от източния дял на крепостната стена на предстоличното укрепление и самата верижна постройка. В същото време цялостното проучване на последната предостави факти, които уточняват нейната датировка и я отнасят със сигурност към столичния X в. С местоположението си тя ограничава откъм север цялостен архитектурен ансамбъл, който се изявява като един от площадите в центъра на столицата.

След разрушаването на тази представителна столична сграда, върху нея, без да е съобразена с основите й, е издигната едноделна постройка. На отделни места в помещенията към края на XI /?/ и през XII в. са вкопани гробове от християнски некропол. Вероятно през XIII в. вътрешността на верижната сграда, а също и основите на зидовете й, са перфорирани нагъсто от битови ями. Последните следи от живот тук бележат едно жилище, издигнато с преизползван блоков материал, и прилежащата му зидана пещ, положени в границите на помещение 5 върху три запълнени отпадъчни ями.

Резултатите, придобити при проучването на северната верижна сграда на площада при Южната порта на Вътрешния град в Преслав, както и наблюденията върху стратиграфията на културните напластявания, са сигурна основа за бъдещото археологическо проучване на този район.

Тонка Михайлова, Иван Йорданов,/Филиал на АИМ към БАН -Шумен/

ОБЕКТ АДМИНИСТРАТИВНА СГРАДА

През 1990 г. на обект Административна сграда се проведоха разкопки, като усилията бяха насочени в две основни направления:

1. Разкопаване на нови квадрати на юг от Административната сграда и зидания канал, между ранната източна крепостна стена и съседния обект Преславска архиепископия. Достигната е дълбочина около 1,40 м, т.е. изчерпан е пластът с находки предимно от Втора българска държава. В този район той се оказа беден на археологически материал, без следи от строежи. Открити са монети от XIII в., няколко оловни пломби, един кръст енкопион, малко фрагменти керамика и др.

2. През м.август бе предприето окончателно разчистване на терена западно от Административната сграда до дългия зид с посока север-юг до ниво материкова глина. Разкрити са изцяло два пресичащи се водопровода с посоки североизток-югозапад и северозапад-югоизток, вкопани в здравата глина /части от тях са известни и от предишни разкопки/. Разкопано бе голямо вкопано съоръжение, все още с неясно предназначение и размери.

В сектора на юг от Административната сграда, северно от зидания канал, също бе разчистено до здрав терен, без да се разрушават зиданите печки, останките от подови нива и столична настилка.

Стратиграфските наблюдения са идентични с тези от миналите години.

Тук трябва да се подчертае вредата от консервационни работи в непроучен докрай терен, без предварително предупреждение. През 1989 г. каналът бе разчистен до горното ниво, в културен пласт. През 1990 г. го заварихме почти отново построен и укрепен отстрани с разрушения културен пласт, съдържащ материали от столичния период и XI в. /и без това тънък и трудно доловим при разкопки/. Вероятно по време на работа са били съборени и малкото запазени наоколо камъни от столична настилка.

Степента на проучване на обекта е такава, че продължаването на работата е наложително за изясняване на възлови проблеми на градоустройството на Преслав.

Стоян Витлянов /Шумен/

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СГРАДАТА В ЮЖНИЯ СЕКТОР НА ВЪТРЕШНИЯ ГРАД НА ПРЕСЛАВ

Археологически проучвания на сградата в южния сектор на Вътрешния град на Преслав се проведоха от 2 май 1990 г. до 31 май 1990г. Целта на разкопките беше да се продължи разкриването и проучването на помещенията от западния корпус на сградата.

В резултат на проведените разкопки беше изцяло разкрито последното помещение от западния корпус на сградата. Последното, както и останалите помещения от тази сграда, е стигнало до нас силно обезличено, запазено само в субструкция. Вътрешните му размери са 3,60 х 3,80 м. Дебелината на зидовете варира между 0,80 и 0,90 м. С новооткритото помещение техният общ брой става двадесет /девет от южната редица и единадесет от северната/.

При проучването на терена северно от източния корпус не попаднахме на следи от сгради, което показва, че тук се е намирал обширен двор. Дали е бил застроен обаче и как е изглеждал, засега е трудно да кажем.

За изясняване характера на фундирането на сградата в помещение № 8 от източния корпус на сградата беше заложен сондаж. Получените резултати показват, че основите на сградата са вкопани на различна дълбочина в зависимост от здравината на терена. Така например разпределителният зид между помещения № 7 и 8 е фундиран на дълбочина 0,60 м, а южният ограден зид стъпва с първия си ред от суперструкцията направо върху здравия терен. Основите на разпределителния зид са изградени от дребни камъни с неправилна форма на кална спойка, а суперструкцията на двата зида – от значително по-големи плочести варовикови камъни със същата спойка.

При изчерпването на насипа над помещението и терена северно от източната верижна постройка се откриха значителен брой находки, свидетелстващи за живота на това място. Преди всичко това са многобройни късове от познатата ни старобългарска керамика с врязана линейна украса и фрагменти от глазирани съдове; бронзово рамо, блюдо и тежест за везна; коланна апликация, стрела, украса от конска амуниция, фрагмент от бронзов съд, част от обковка на икона /вероятно от нимб/, плочка от пръстен, бронзова игла, коланна апликация и две анонимни византийски монети /клас А/.

Специален интерес сред тези находки представлява една правоъгълна бронзова апликация с антропоморфозиран животински лицев образ, олицетворяващ по всяка вероятност митичния прадед "получовек-полуживотно". Твърде е възможно тази апликация да е част от фриз, украсяващ бойния колан на български воин.

Разкопките в тази част на Вътрешния град на Преслав ще продължат и през 1991 г.

1. БАЗИЛИКИ, ЦЪРКВИ, МАНАСТИРИ

Ефтелпа Теоклиева-Стойчева, Димитър Съселов

"АТРИУМЪТ НА БАЗИЛИКАТА "ЕЛЕУСА""

Първите разкопки при църквата датират от 1920 г., осъществени от г-н Иван Велков от Народния музей в София и проф. Томас Уайтмор, директор на Византийския институт в Бостън, когато е проучена най-старата базилика на полуострова. По-късно при извършване на реставрационни и консервационни работи са направени някои сондажи в самата сграда.

През изминалия археологически сезон бе извършена повече подготвителна дейност, а същинската проучвателска работа се ограничи в рамките на последните дни, но завърши резултатно.

Непосредствено вдясно от главния вход на църквата и пред добре оформения плочник бе разкрит пласт от разрушения, в който бяха открити за първи път керамични панички – декоративни елементи от украсата на църквата. А декоративната украса на Месемврийските църкви е характерна за XII – XIV в., като наченките й в Несебър откриваме най-рано в края на X в. и началото на XI в. в ц."Новата митрополия". При това трябва да се предположи преустрояването на църквата не по-рано от края на X в. Такова преустрояване е било необходимо за превръщането на базиликата в манастирска църква. В подкрепа на това са и историческите данни, свързани с грамотата на българския цар Иван Александър, дадена на манастира "СВЕТА БОГОРОДИЦА ЕЛЕУСА"

Ангел Конаклиев /Търговище/

РАЗКОПКИ НА ОСТАНКИ ОТ ЦЪРКВА КРАЙ с.ЧЕРКОВНА, ТЪРГОВИЩКО

През 1990 г. бяха проучени останките от църква в близост до разкритите през 1987 - 1989 г. ранновизантийска базилика и късносредновековна църква.

Установен беше цялостния план на църквата. Тя е еднокорабна, едноапсидна, с нартекс и екзонартекс и вътрешни размери 18,10 х 7,95 м. Зидовете, запазени на височина до 1,00 м, са градени от ломени камъни на кална спойка. Дебелината им е 0,80 м. По тях не бяха открити следи от мазилка.

Апсидата е полукръгла, издадена на 3,40 м и е отвор към наоса 4,35 м. Наосът има размери 10,50 х 7,95 м. В него се влиза през три входа - западен, източен и северен. В западната му част бяха открити следи от пожар. Притворът има леко трапецовидна форма и размери 1,67 - 1,10 х 7,95 м. Екзонартексът, пристроен вторично към църквата, е с размери 3,35 х 8,00 м. В него се е влизало през вход от юг.

От малкото намерени материали преобладават фрагментите от плоско стъкло и железни ковани гвоздеи. Архитектурните особености на църквата са близки до тия на откритата през 1988 г. на 600 м югоизточно базилика. Най-общо строителството на църквата можем да отнесем към края на V - началото на VI в.

Г.Лазов /София/

РАЗКОПКИ НА КЪСНОАНТИЧНАТА КРЕПОСТ И БАЗИЛИКА В м."СПАСОВИЦА" ПРИ ГРАД БЕЛОВО, ПЛОВДИВСКА ОБЛАСТ

През 1990 г. продължиха редовните археологически разкопки на

върха до Беловската базилика. Разкопките се ръководят и финансират от Националния исторически музей. Целта на разкопките през тази година беше да се проучи укрепителната система от запад, юг и югоизток в непроучените до момента участъци от външния пояс.

Разкри се външното лице на стената на укреплението по цялото протежение на западния склон. Връзката с разкритата част от север е две последователни чупки, наложени от характера на терена. Откри се потерна на 30,55 м от северозападния ъгъл. След потерната външното лице беше проследено на 3,60 м в южна посока.

Разкриха се три помещения пред южната стена на вътрешното укрепление, разположени западно от разкритата частично правоъгълна кула на външното укрепление. Помещенията са обитавани в периода от края на III - V в. Проследиха се отделни фрагменти от куртината на външното укрепление от юг.

Разкри се изцяло по фронта югоизточната кула на външното укрепление и започна проучването на югоизточната част между двете крепостни стени. Тук се откриха няколко фрагмента от тухли с графити - надписи и изображение на птица, както и отделни фрагменти от полихромна стенна декорация и отделни фрагменти средновековна керамика /X - XI в./.

Във връзка с извършените консервационни дейности на Беловската базилика се откриха в основата на втория северен стълб фрагменти от полихромна стенна украса.

Т.Балабанов

РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "КИРИКА" ДО кв.КАЛУГЕРИЦА, общ.КАСПИЧАН

Археологическите разкопки на обект Кирика през 1990 г. са продължение на проучванията, извършени през 1989 г. Поради липса на достатъчно средства бе преустановено разчистването на нови терени. Усилията ни бяха съсредоточени в изчерпване на културните пластове до здрав терен и допълнителни сондажни проверки в рамките на разкритите през 1989 г. сгради. Уточнени бяха няколко важни въпроса, останали нерешени през миналия сезон:

1. Най-долният тракийски културен пласт съдържа материали не само от елинистическата епоха, но и от късния халщат. Следи от каменно строителство в тракийския културен пласт не се откриха.

2. Най-ранното каменно монументално строителство на проучения терен е ранновизантийската базилика от V - VII в.

3. Върху рушевините на ранновизантийската базилика, преди построяването на монументалната прабългарска сграда, определена от нас като прабългарски езически храм, е съществувала за кратък период квадратна по план каменна постройка, чиито характер е трудно да определим със сигурност. Предполагаме, че тя е представлявала също прабългарска култова постройка, предхождаща монументалния езически храм.

4. Подът на вътрешната част на прабългарския езически храм /вътрешния правоъгълник/ е бил повдигнат изкуствено чрез насип на 0,70 м по-високо от нивото на тротоарната настилка, опасваща външните основи на капището. В изкуствения насип, върху рушевините на ранновизантийската базилика и под пода на храма се откриват материали от тракийския и римски културен пласт.

5. Централната част /вътрешния правоъгълник/ на езическия храм е била преустроена след средата на IX в. в християнска църква. За целта към източния зид са били пристроени два успоредни зида, оформящи правоъгълна апсида.

6. В края на IX в. или началото на X в. около църквата възниква манастирски комплекс, чийто верижни помещения застъпват част от тротоарната настилка и основите на външния правоъгълник от стария езически храм.

7. Два от новоразкритите 9 гроба, отнасящи се към средата на XI в., са вкопани в пода на църквата, което е доказателство, че както манастирските сгради, така и църквата към средата на XI в. са били разрушени.

РАЗКОПКИ НА об."МАНАСТИРА" ПРИ с.ЧЕРНОГЛАВЦИ, общ.ВЕНЕЦ, обл.ВАРНЕНСКА

Проучванията на старобългарския манастирски комплекс при с.Черноглавци през 1990 г. са продължение на разкопките, извършени тук от 1987 до 1989 г. През 1990 г. бяха разчистени и проучени 200 кв.м /кв.Б-17, 18, 19, 21, 22, 23, 24/. Разкрити бяха напълно сгради А и Б, разположени западно от екзонартекса на църквата. Сграда А се оказа двуделна с общи външни размери 5,60 х 13 м. Вътрешните размери на помещенията са 4,10 х 3,35 м и 4,10 х 4,60 м. Пред източната и западна фасада на сградата бяха разчистени пет двойки /симетрично разположени/ квадратни основи от стилобат, който е поддържал дървени чардаци на втори етаж на сградата. Поради голямата денивелация на терена от север на юг и огромния натиск на земната маса от север, тясната северна стена на сградата е усилена с три мощни пиластъра, конструктивно свързани с нея.

Сграда Б е едноделна с външни размери 5,50 х 9 м. Стените на сградата са били зидани с фино обработени каменни блокове, споени с хоросан. Дългите източна и западна фасади са били разчленени от две двойки симетрично разположени портали, широки по 1,70 м. Тесните стени на северната и южната фасада също са прорязани от широки по 2,70 м портали. На 1 м северно от сграда Б е било изградено малко сервизно помещение, разкрито частично. В хронологическо отношение сграда Б е по-ранна от сграда А и при построяването на последната, сграда Б е била разрушена до основи и теренът заравнен.

След източване на водата от малкото язовирче, попадащо в рамките на манастирския комплекс, започна разчистването на нова сграда Г, която по всяка вероятност е верижна и затваря от юг голям двор пред западната фасада на църквата.

Разкрит бе и малък участък от североизточния ъгъл на манастирската оградна стена.

Ив.Сотиров, Д.Топтанов, А.Салкин /ГМ - Каварна/

РАЗКОПКИ НА НОС ЧИРАКМАН КРАЙ ГР.КАВАРНА

През този сезон проучванията бяха съсредоточени само в сектора около базиликата от ранновизантийската епоха. Установени бяха допълнителни подробности по плана на пристройката /кръщелна/ до северозападния ъгъл на базиликата, като бе открито и още едно голямо помещение пред югозападния й ъгъл, симетрично разположено на кръщелната и имащо вход от северната страна. Между двете помещения, разположени встрани от централния вход на базиликата, се оформя широк подход на три нива, като на всяка от площадките се е намирал съответно вход за двете странични помещения и за храма. Също така беше разчистена и част от терена южно от базиликата. На по-ниско ниво се откриха останки от две масивни сгради от елинистическата епоха, за една от които може да се допусне, че е представлявала някакво светилище. Встрани от тях се откри трета сграда от ранновизантийския период - V - VI в. В същия сектор в дълбочина бяха разчистени шест кръгли ями от средновековната и елинистическата епоха, както и останките от паянтово жилище от ранножелязната епоха.

Започна проучването и на нови терени западно и северно от базиликата, като бяха разкрити три нови полувкопани жилища от последния строителен период - края на XIII и XIV в. Зидовете са едноличеви, изградени на кал. В едното от тях бе открито точило и два хромела до него, а навсякъде в помещенията се откриваха цели и фрагментирани съдове от битова и трапезна керамика и разнообразен инвентар. Базиликата и проучените сектори се консервират и експонират.

Никола Дамянов

СРЕДНОВЕКОВНА ЦЪРКВА И НЕКРОПОЛ В м.МОГИЛАТА КРАЙ гр. СМОЛЯН

Усилената иманярска дейност ускори археологическите проучвания в м. Могилата, 2 км северозападно от Смолян. При обхождане на терена се намира силно фрагментирана късноантична и късносредновековна керамика. Цялото архитектурно заснемане открои следи от разрушени къщи, обединени в три заселки, калдаръмен път, пресичащ Могилата в посока север-юг, отделни християнски погребения, мохамедански некропол, развалини от съвременен параклис, изграден върху късноантична /?/ църква...

По време на разчистването на параклиса възникна идеята, че той е умалено копие на църквата и съдържа данни за нейното състояние, в което е била разкопана през 1936 г. На този етап на проучването нейната точна схема не може да бъде посочена. Затруднено е и нейното датиране, тъй като няма документация и не са запазени откритите "... във вътрешността на църквата първобитни стъкла, части от кандила, част от човешка кост, гнили старовремски пирони, глинени части от съдове..." /Сб.Родопа, XV, С., 1936, бр.6, с.12/.

Неточни са и описанието, и планът на църквата, публикувани от Родопската археологическа експедиция, посетила обекта през 1962 г. /вж. Родопски сборник, С., 1969, БАН, с. 172-173/.

Румяна Поборникова /София/

АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В ДВОРА НА СРЕДНОВЕКОВНАТА ЦЪРКВА "СВЕТИ ИЛИЯ", КВ.ИЛИЯНЦИ - СОФИЯ

И през 1990 г. продължи археологическото проучване на късноантичната сграда /вероятно крайградска вила/ и средновековния некропол в двора на средновековната църква "Свети Илия", кв.Илиянци - София.

Основно през 1990 г. се проучваха два сектора - на югоизток и на север от църквата. Разкритите 11 помещения в северния сектор със своите размери, разположение и градеж налагат предположението, че са имали предимно стопанско предназначение. Най-голямото за сега помещение / № 7 в източния сектор/ е частично проучено. Разкопан и проучен е само североизточният му ъгъл, даващ възможност да се предположи, че се касае за вътрешен двор, около който са разположени различните помещения - стопански и жилищни.

През отчетната 1990 г. в двора на средновековната църква "Свети Илия" бяха проучени нови 10 относително добре запазени гробове. Продължителното използуване на некропола /от края на XIV до 30-те години на XX в./ е разрушавало много гробове, за което говорят множеството човешки кости и в двата проучвани сектора. Ориентацията на скелетите запад-изток и начинът на погребване са доказателство за християнската принадлежност на местното население.

Гробовете са бедни на находки. Преобладават фрагментите от средновековна керамика, няколко късносредновековни монети и пръстени.

През 1991 г. археологическото проучване в кв.Илиянци би трябвало да продължи, като негова основна задача бъде архитектурното проучване на късноантичната сграда в северозападна и югоизточна посока и се установят границите на средновековния некропол.

Й.Алексиев, М.Робов /В.Търново/, Н.Танчева /Ямбол/

РАЗКОПКИ НА КУЛТОВИЯ ЦЕНТЪР ВОДЕН

Разкопките започнаха на 17 юли и продължиха до 31 август. Работи се по разкриването на южното помещение на западното крило /№ 2/ и помещенията на северното и южно манастирско крила.

Западно крило. Помещение № 2. Вътрешността на помещението бе запълнена с пласт от средноголеми камъни, хоросанов трошляк и натрошена строителна керамика. Дебелината на пласта достига до 1,95 м. В дълбочина камъните намаляват, а на около 0,30 - 0,40 м от пода преобладава хоросановият трошляк и строителната керамика. Подът на помещението е от добре подредени тухли /размери 0,38 х 0,38 х 0,04м/, положени в правилни редове. В южната част на помещението настилката е на по-ниско ниво /0,30 м/. Зидовете са най-добре запазени в североизточния ъгъл, където достигат височина до 2,40 м. Върху вътрешните стени на южния и северен зид личат следи от хоросанова мазилка /дебелина 1,5 - 2 см/. Зидовете имат дебелина 0,95 - 1 м. Вътрешните размери на помещението са 14,95 - 15 м и ширина 4,60 м. Първоначално входът е бил в южната част на източния зид с ширина 0,95 м /по-късно зазидан/, а вероятно е оставен входът в северната част към вътрешния двор. Върху тухления под бе намерена византийска монета от X в.

На разстояние 0,95 м от южния зид се разкриха останки от по-късен зид, изграден от ломени камъни на калова спойка с дебелина 0,75 м и запазена височина 0,35 м. В пласта от строителни разрушения се намираха фрагменти от средновековна битова керамика и железни предмети /строителни детайли, земеделски сечива/.

Северно крило. Продължи проучването на помещенията в централната и източна част на крилото /помещения № 3 – № 10/. Имат размери 2,30 – 3 м х 3,50–3,60 м. Входът им е в югоизточния ъгъл. Преградните зидове на помещенията са долепени до дългите зидове на крилото /с изключение на зидовете на помещения № 7, 8 и 9, които са в конструктивна връзка/. Следи от по-ранни градежи са установени при помещения № 3, 4, 5 и 6. В помещенията са намерени значително количество фрагменти от средновековна битова керамика, единични фрагменти сграфито, железни предмети /строителни детайли, оръдия на труда , битови предмети/, части от стъклени съдове.

Малките размери и входовете към двора определят помещенията № 3 – № 10 като манастирски килии.

Южно крило. Разкриха се 10 помещения. Най-напред е бил изграден външния зид и към него са долепени Г-образни зидове, които оформят преградния и северен зид с входа. След първите три помещения в източната част на крилото има коридор с ширина 1 – 1,05 м. В западната част на манастирското крило се разкри северната част на басейн /с вътрешни размери 4,15–4,20 х 2,30 м/, ориентиран по дължина на крилото. Зидовете му са изградени от тухли /дебелина 0,90 м/ с широка хоросанова фуга. Подът и вътрешната страна са измазани с хидрофобен хоросан.

През тази година ще продължи проучването на вътрешния зид на северното крило и терена между крилото и северната стена на църквата, както и изясняване на характера на сградата с апсидата, долепена до помещение № 2 на северното крило.

Н.Овчаров /София/, Г.Кулов /Кърджали/

СРЕДНОВЕКОВЕН МАНАСТИР ПРИ РУДНИК "ЗВЕЗДЕЛ", МОМЧИЛГРАДСКО

През 1990 г. продължи проучването в западната част на билото на дълбочина от 0,60 до 1,30 м. Установихме и документирахме четири строителни хоризонта. Първият е от късната бронзова епоха, вторият и третият – от първи период на ранножелязната епоха и четвъртият – от средновековието /XII – XIII в./.

Между репери № 1 и № 4, вкопани в културния пласт от раннажелязната епоха, се разкриха четири гроба, с християнски погребален обряд, с ориентация запад-изток. Липсва инвентар.

В северната периферия на билото бе разчистена щерна с размери 6,90 х 4,20 м, във вътрешността на която бяха открити три фрагмента от костени медальони с изображения на светци.

К.Попконстантинов, Й.Алексиев /В.Търново/

РАЗКОПКИ НА СТАРИЯ ПРЕОБРАЖЕНСКИ МАНАСТИР

Според преданието /повтаряно във всички "Пътеводители на Велико Търново"/ основаването на манастира се свързва с името на царица Теодора Сара и сина й Иван Шишман. Манастирът е наричан "Сарин" и като година на изграждането му се посочва 1360 г. В повечето пътеводители погрешно се сочи, че се намира на 500 м от сегашния манастир. Средновековният манастир се намира в м.Западен Дервент на около 60 – 80 м от високите скали на Беляковското плато и на 1,5 км южно от сегашния. През 1950/51 г. монаси от манастира разчистили разрушенията на това място и след като уведомили Историческия музей във Велико Търново, били проведени сондажни разкопки под ръководствоособено в движението, тази живопис най-вероятно може да се отнесе към периода на XVII – XVIII в. В каменния градеж на стените и по пода на олтарното пространство личат парчета и тухли, отнасящи се към периода XIII – XIV в. Същевременно има и такива и от покрива, и от насипа, които се отнасят към XVI – XVII в. и дори края на XVIII в. и началото на XIX в. Сивочерният цвят и не твърде здравата структура на хоросановата спойка на стените е характерна за II етап на Османското владичество, т.е. след края на XVI в. нататък. Ако поставим църквата на фона на кв."Св. Марина" и установената му доста ясна стратиграфия, най-вероятно тя се побира в хронологическите граници на II-я стратиграфски период /края на XVI в. до началото на XVIII в./ и може да се свърже с реконструкцията и разширяването на града. Местоположението и големината на църквичката навеждат на мисълта, че тя вероятно е била фамилна църква, а не е изключено да е принадлежала на някои от занаятчийските сдружения.

В.Димова, Б.Димитров, Кр.Капелкова, Ив.Петрински /София/

РАЗКОПКИ В МАНАСТИРА "СВ. ИВАН ПРЕДТЕЧА" ПРИ СОЗОПОЛ

През 1990 г. проучванията бяха насочени към изясняване строителните периоди в църквата "Св. Богородица Калеоса" и в сектора южно от нея до самия брегови склон.

През третия и окончателно през четвъртия строителен период от северната част на притвора на църквата и западната половина на северния кораб се образува помещение с Г-образна форма. В северното рамо на това помещение достигнахме до слоя рушевини от първия строителен период /края на V в. – началото на VI в./ Предназначението на помещението остава не докрай изяснено. На западната фасада на сградата бе доразкрит пиластър, преустроен в тясна стълба, водеща към

входа на г-образното помещение. На около 2 м от него, под нивото на манастирския двор през XVII в., попаднахме на малък отрязък от водоснабдителен канал, отвеждащ вода от неизвестен за сега водоизточник /за него имаме само предположение/ до водохранилището на манастира. Водопроводът е граден от добре формовани глинени тръби, заздравени отгоре с двускатно покритие от фрагментирана строителна керамика, споена обилно с бял хоросан.

В южния кораб на църквата, след направените три големи сондажа, се изясни плана на сградата при втория строителен период – наличие на притвор с две двойки симетрично разположени пиластри на източната и западната стена. Това ние тълкуваме като указание за наличие на кула-звънарна през втория строителен период. Неголемите ломени камъни от субструкцията на зидовете на притвора са полагани направо в лепкавата глина. Всички камъни от южния зид на църквата през втория строителен период по-късно са били извадени.

След преизграждането на северния кораб на църквата /отново през втория строителен период/, за да се запази симетричността на източната фасада, към източния зид на южния кораб е пристроена фалшива полукръгла отвън абсида.

Чрез сондаж открихме и входа към южния кораб на храма, който в четвъртия строителен период вероятно е превърнат в галерия и оттам е входът към църквата. Входът към южния кораб е от изток и е изграден с характерните за манастира строителни методи – дървени греди, стъпили на неправилни каменни пети.

В сектора южно от църквата "Св.Богородица Калеоса" дапочна разкриването на сграда до самия брегови склон. Работата там не е завършена. Южният ограден зид на манастира, както и част от най-южното помещение в сградата са се свлекли поради ерозията надолу по бреговия склон и са недостъпни за проучване.

Катя Меламед /София/

СВЕТИЛИЩЕ "СВЕТИ ИВАН" - БАНСКО

Археологическите проучвания са само част от научната програма Банско, ръководена от проф. д-р Александър Фол.

Окончателно приключиха разкопките на Св. Иван. Резултати:

1. Строителна техника на всички разкритиедна върху друга сгради /запазват през цялото време ориентацията си - изток/запад по дългата ос/. При строежите в скалата е изсичано легло /до 0,10 м дълбочина/и в него са нареждани камъните, всякаква големина и форми, необработени дялании речни волуни. Споявани са само с кал. Около IV в. в строежа са използувани и тухли - нареждани на пояси между камъните.

2. Запазеният тънък и много разбъркан културен пласт, както и иманярските изкопи затрудняват значително възстановяването на хронологията на строежите и поправките. Тя е направена въз основа на обилния, макар и разхвърлян, керамичен материал, значителното количество монети, общоисторически съображения и фолклорни изследвания. Началото на светилището се поставя около средата на I хил. пр.н.е.

3. Разкрита е правоъгълна сграда /7,80 х 6,70 м/, с вход най вероятно от запад. Почти в средата й е изградено огнище /2,10 х 1,0 м/, също с вход от запад, фланкиран с по един голям камък. Подът е покрит с кирпичени плочки, запазени *in situ* , изпечени силно до червено от горял върху тях огън. Върху огнището се откриха големи фрагменти от питос.

4. Сградата е разширена на изток, като е добавен още един правоъгълник /общи нови размери 12,15 х 6,7/.

5. Следва нова поправка на цялата сграда. Запазена ситуация само в северозападния ъгъл: непосредствено до стария зид изток/запад, като леко го застъпва, е издигнат нов, със същата посока. В ъгъла е

запазен участък от последното подово ниво на сградата - големи необработени плочести камъни. Личат следи от силен пожар. Направени са и удължения в двете посоки на западния зид и само на юг /?/ на източния. Не можа да се установи за сега причината. От север е издигнат още един зид /с посока изток - запад/, не успореден на сградата, също с още неизяснена причина.

6. В източната половина на основната сграда е бил направен олтар /?/ - открити са големи парчета глинена обмазка върху скара от пръти. Парчетата са старателно огладени от едната страна. Олтарът е силно горял, правен поне два пъти, според разликите в обмазките. Разрушен от дълбок изкоп.

7. След разрушаването /опожаряването ?/ на последната сграда, най-вероятно през XII в., остава да действува оброчище; през Възраждането мястото е дооформено като ниска плоска могила, покрита с нахвърляни камъни. В края на XIX в. е имало дървен навес. До днес в източния край стоят високи дървени кръстове.

8. Не са открити нови данни, които да променят изводите от 1989 г. относно обредите, извършвани на това място: оставяне на цели съдове с безмесна храна поне до Османския период включително, участие на много вода, монети - най-ранната от III в. Сега светилището се украсява непрекъснато и с цветя.

Н.Овчаров, К.Меламед /София/

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ В ЦЕНТЪРА НА КРУМОВГРАД

Проучванията продължиха в пространството южно от джамията. Целта беше окончателно да се разчисти терена и откритите през 1989 г. паметници да се предоставят за консервация и реставрация. За планираното разширяване на работата липсваха средства.

Изводите остават непроменени - средновековна църква, загинала от пожар през XIV в., на основание и на сребърна монета от първата половина на века, имитация на венециански грош, работена в монетарница от югозападна България – Родопската област или Македония; и източно от църквата – част от стената на средновековна крепост. Обща датировка на керамиката – X – XIV в. Не се откриха повече гробове и така се затвърди мнението, че мястото е използувано за погребения на деца след опожаряването на църквата най-вероятно при някаква епидемия. Не се откриха никакви нови находки – архитектурни или предмети.

Паметникът е предаден за включването му в общото оформяне на градския център. Предстои публикация.

Дора Димитрова

РЕЗУЛТАТИ ОТ АРХЕОЛОГИЧЕСКОТО ПРОУЧВАНЕ НА БОЯНСКАТА ЦЪРКВА

През 1990 г. е проучвана северната страна на Боянската църква. Правени са сондажи между ранната и калояновата й част за изясняване на пластовете в дълбочина и некропола преди построяването на калояновата част на черквата. Има доказателства, че около най-ранния черковен обем е имало вероятно и други постройки. За съжаление останките са силно обезличени от по-късното строителство, но следите от тях са факт. Ограниченият периметър на проучване позволи разчистване на повече от десет гроба, които показаха, че некрополът е бил най-използван през периода XI – XIV в. и XVI – XVII в. и до XIX в. Разбъркването на пластовете от консервационно-реставрационните намеси от 1935, 1967/68 г. и в наши дни усложни анализа и изводите; материалите /дребните находки/ не винаги бяха ин ситу. Проектът за решаване на пространството около паметника вероятно ще позволи археологическо наблюдение на ненарушени места от некропола.

2. НЕКРОПОЛИ

Даниела Хаджиева /Кърджали/

КЪСНОАНТИЧЕН И СРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ КРАЙ МАХ. СТАР ЧИТАК, ХАСКОВСКА ОБЛАСТ

Проучванията бяха съсредоточени в Сектор В – късноантичния некропол, поради продължаващото строителство на пътя, затрудняващо работата в другите сектори.

Установена бе югоизточната граница на некропола. Погребенията са извършвани в по-ниската част на хълма, където пукнатините в скалата са оформили тераса с по-малък наклон. На север запазената част на некропола достига до скалния откос над асфалтовия път.

Разкритите гробове са разположени в три редици, непосредствено под последната голяма пукнатина в скалата. Ямите са вкопани в разложена скална маса, облицовани и покрити с каменни варовикови плочи. В камерите липсва инвентар, с изключение на гроб 24, в който бяха открити две сребърни игли, част от бронзова фибула и мъниста. Подобна на откритите игли е известна от с.Лъки, Смолянско, датирана с монети от средата на IV в.

В западната част гробовете са с по-голяма гъстота, няма пръстеновидни ограждания. В насипа и непосредствено до камерите се открива силно фрагментирана керамика, по-характерна – сферична чашка с вертикални малки дръжки.

В западната запазена част от некропола плътността на гробовете е по-голяма и проучванията ще бъдат съсредоточени в този участък.

Р.Рашев, Ст.Станилов, Г.Атанасов

РАННОСРЕДНОВЕКОВЕН ЕЗИЧЕСКИ НЕКРОПОЛ ПРИ с.НОЖАРЕВО, РАЗГРАДСКА ОБЛАСТ

През 1990 г. проучванията на некропола се водиха в югоизточната му част. Бе проучена площ от 415 м^2 и бяха открити 18 гроба – 1 трупополагане и 17 трупоизгаряния. Общият брой на гробовете достигна 216. Трупоизгарянето е в ямка, без инвентар. Скелетите в гробовете с трупополагане са положени в четириъгълни гробни ями по гръб, с опънати ръце. Върху един гроб е бил поставен голям необработен камък – особеност, която засега е засвидетелствувана само в този некропол. Ориентацията на новооткритите гробове е изток – североизток. В 7 гроба се откри гробен инвентар – железни ножчета, халки, силно повредени железни предмети. В гроб 215 бяха намерени три различни типа обици, един от които е нов за некропола. В 4 гроба до стъпалата на краката се откриха животински кости. Без да внасят нещо принципно ново за характеристиката на некропола, новооткритите гробове обогатяват данните за погребалния обряд и потвърждават общата му датировка в VIII – първа половина на IX в.

Ст.Ангелова, Л.Дончева-Петкова

РАЗКОПКИ НА РАННОСРЕДНОВЕКОВНИЯ НЕКРОПОЛ ПРИ с.ТОПОЛА, ОБЩИНА КАВАРНА

През 1990 г. /2.VII – 31.VII/ са проучени 15 гроба, с които общото количество на гробовете достигна 303. В тях са намерени останки от 323 индивида.

Трупополагане

Проучени са 7 гроба, от които 1 /289/ принадлежи на установеното през последните години долно ниво на некропола. От гробните съоръжения 6 са ями, маркирани с 1 или повече камъни, а 1 е обикновена яма. Ориентацията е север – юг. Установени са 4 различни позиции на скелетите, от които 2 /291 и 299/ са от т.нар. превдохокери. При 6 от гробовете отдясно или отляво до главата се намери гърне или паница. От личните вещи на погребаните се намериха катарама, халка, обеци и стъклени мъниста. В насипите на два от гробовете са хвърлени въглени.

Трупоизгаряне

Откритите 8 гроба представят почти всички типове гробни съоръжения, познати в некропола: покрита или открита урна, обикновена яма, яма със забити на дъното камъни, яма с каменна касета. Двойният гроб /297/ представлява яма, в която е изградена касета от камъни. В касетата се намери урна. Четири от гробовете имат каменни покрития, 6 съдържат обгоряла и остъклена на кладата глина, 5 – въглени и дори една цяла главня /301/. Животински кости има само в гроб 294. Ритуално натрошени съдове се откриват в 5 гроба, като в два от тях /297 и 303/ са по два-три съда. В един гроб има гробен дар – гърне, а в четири са поставени безформени железни пластини. От личните вещи са представени катарами, медна халка и обгорял на кладата костен предмет.

Гробовете не се отличават от проучените досега и няма основания за промени в предварителната датировка.

Л.Дончева-Петкова /София/, С.Торбатов /Добрич/

РАЗКОПКИ В с.ОДЪРЦИ, ДОБРИЧКО

Продължиха дългогодишните разкопки на хълма "Калето" и в неговото подножие с цел окончателно завършване на средновековния некропол. На няколко различни пункта на Калето направихме сондажни проучвания. Навсякъде се стига до пласт от ранната бронзова и късната желязна епоха, но на места се попада на единични енеолитни материали. Направен беше сондаж и на рова, разположен пред северната крепостна стена. В югоизточната част на хълма най-после открихме апсида на дълго търсената ранновизантийска базилика. Тя е от камък на кал и се оказа силно разрушена от вкопаните в нея ранносредновековни землянки /№ 105 – 107/. В югозападната част разчистихме още три вкопани и облицовани с камък полуземлянки, но те се оказаха силно разрушени, поради това, че само на 0,80 – 1 м се стига до скала.

В района на некропола открихме още 38 гроба. Те бяха разчистени при вдигането на пътеки и под депото с изхвърлена от предишните кампании пръст. Богати на накити – обеци, маниста, гривни и пръстени се оказаха последните два гроба – № 531 и 532.

Димитър Янков, Хр.Буюклиев, Кр.Калчев

СРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ НА ОБЕКТ "ВОЕНЕН ТЕРЕН" В СТАРА ЗАГОРА

Разкопките на обекта се провеждат от 1989 г. Проучваният некропол е разположен върху руините на южната част на разкриващия се късноантичен комплекс. Досега са разкопани и документирани 21 гроба.

Гробните съоръжения са три основни типа: правоъгълни /или елипсовидни/ ями в насипа, ями в насипа с ограждане от ломени и речни камъни и зидани тухлени гробни камери. Ориентацията на гробните съоръжения е запад-изток с отклонения до 14° на североизток и 8° на югоизток. Погребенията са извършени при спазване на християнския ритуал. Позицията на ръцете е различна – скръстени в областта на корема или гърдите, като в 4 случая едната ръка е свита към долната част

на черепа.

Находки са намерени в 4 гроба – 7 бронзови, 6 стъклени гривни и по един чифт сребърни и медни обеци. Според находките и по стратиграфски данни, некрополът може да се отнесе към края на X – началото на XII в.

Наличието на некропол в южната част на комплекса, подкрепено с резултатите от проучванията на останалата му част, предполагат съществуването както на раннохристиянска, така и на средновековна църква на това място.

Иван Бъчваров

СРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ ПРИ с.ЯНТРА, ГОРНООРЯХОВСКА ОБЩИНА

Местоположението на новооткрития средновековен некропол е 2 км южно от центъра на с.Янтра в местността "До могилата". В този район през лятото на 1989 г. започнаха спасителни разкопки, целящи да разкрият запазените гробове, незасегнати от земекопната машина. През първата година бяха разкрити общо 43 запазени гроба и около 10 разрушени. През изминалата 1990 г. проучванията в района на некропола продължиха, като бяха разкрити нови 52 погребения и бяха фланкирани ямите на около 15 разрушени гробни ями от земекопни машини.

Скелетите на разкритите до момента 95 погребения се откриха на съвременна дълбочина от 0,40 до 0,95 м. От тези данни не могат да се правят цялостни изводи за действителната дълбочина на гробните ями, тъй като в района на некропола са провеждани системни мелиоративни мероприятия.

Откритите до момента скелети бяха по един в гроб, ориентирани запад-изток според изискванията на християнския ритуал. Само при две погребения бе регистрирано вторично препогребване в една и съща гробна яма. Мъртвците са положени по гръб с глава на запад и крака на изток в изпънато положение. При повечето от гробните ями се забелязва отклонение от посоката, като те са ориентирани югозапад-североизток /4 – 12°/, а други северозапад-югоизток. Телата на покойниците са били полагани направо в земята, но има и 6 случая, при които в гробовете бяха открити части от дървените конструкции на ковчези. Ръцете са свити от лакета към брадата, скръстени върху гърдите или коремната област, при други съществуваха вариации на посочените два основни начина; краката на откритите до момента скелети бяха изпънати.

В некропола бяха открити монети в 42 погребения, като общото им количество възлиза на 235 екземпляра. Въз основа на нумизматичния материал от некропола /разкрита част/, той може да се датира в рамките на IV-то – VI-то десетилетие на XIV в.

В 41 погребения предимно на жени и деца освен монети се откриха и: медни и оловни копчета, като те варират между 1 – 10 бр. Към облеклото на погребаните може да се посочат и откритите в 6 гроба върху черепите на мъртвите следи от сърмена тъкан, имаща лентовидна форма, в три от случаите върху нея бяха пришити сребърни пластини. Останалият гробен инвентар се състои от медни пръстени, обеци и др.

Проучваният некропол при с.Янтра показа през двата археологически сезона, че той има редица допирни черти с характеристиката на известните до сега у нас и в съседните територии средновековни некрополи. Това, което съществено го доближава с некрополите в Търново, Каварна, Ловеч, Луковит и др., е значителният инвентар, открит в гробните ями. Но от тях го отличава факта, че той е съществувал в един кратък период, рамкиран между II – VI-то десетилетие на XIV в. Хипотеза, която ще бъде потвърдена или отхвърлена при цялостното проучване на некропола и евентуално изследването на неоткритото все още средновековно селище.

Бони Петрунова /София/, Димчо Момчилов /Карнобат/

КЪСНОСРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ ДО с.ТЕРЗИЙСКО, ОБЩИНА СУНГУРЛАРЕ

Некрополът се намира на 4,5 км западно от с.Терзийско в м."Юрта". На повърхността личат камъни и плочи от оформлението на гробовете, както и следи от иманярски изкопи.

Проучени са пет гроба и няколко празни ями. Единият от гробовете е маркиран от изток с плочест камък, върху който е издраскана годината 1771. Обредът в некропола е християнски. Регистрирани са интересни народни погребални обичаи, като поставяне на монети, кремъци и гвоздеи в гробовете, както и налииието на празни гробове. Монетите са от времето на султаните Ахмед II /1703 – 1730/, МустафаIII /1757 – 1774/, Абдул Хамид I /1774 – 1789/ и Селим III /1789 – 1807/.

Бони Петрунова /София/

КЪСНОСРЕДНОВЕКОВЕН ЕВРЕЙСКИ НЕКРОПОЛ ОТ гр.КАРНОБАТ

Некрополът е разположен на силно наклонен на изток терен, срещу махалата "Галата" в града,. Надгробните плочи са разположени в редици от юг към север, ориентирани с горната си част на запад. От 715-те надгробия 383 са обикновени правоъгълни плочи от сив камък, повечето без надписи, 224 са мраморни плочи и 108 са "саркофази" – мраморно корито с капак във формата на куха полуколона, обикновено богато украсена. Надписите са на иврит, в няколко реда или колонки.

Гробните ями са правоъгълни, откриха се следи от изтляло дърво. Скелетите са с глави на запад, не можа да се установи със сигурност положението на ръцете. В гр. № 1 бе открита половинка от сребърна турска монета върху гърдите на погребания, а в друг гроб, в пръстта над скелета бяха намерени четири гвоздея, фрагментирана керамика и нож. Тези факти показват, че известните ни народни погребални обичаи са били практикувани и от еврейското население в Карнобат през XVII - XVIII в.

Бони Петрунова /София/

РАЗКОПКИ НА КЪСНОСРЕДНОВЕКОВНИЯ НЕКРОПОЛ В с.КАЛУГЕРИЦА, ОБЩИНА КАСПИЧАН

Старите български гробища в западния край на с.Калугерица, община Каспичан, са проучвани през 1925 и 1932 години, когато са разкопани съответно 7 и 24 гроба, от тези с по-впечатляващи надгробия. Васил Миков датира некропола в XV - XVII в., като предполага, че на същото място през XVIII - XIV в. е съществувало селище.

Разкопките от лятото на 1990 г. потвърдиха и доуточниха датировката на калугерския некропол. Във всички проучени гробове бяха открити монети - акчета от края на XVI в., барета от първата половина на XVII в., както и такива, сечени при султаните Ахмед III /1703 - 1730/, Махмуд I /1730 - 1754/ и Мустафа III /1757 - 1774/. Те дадоха възможност да се съотнесат хронологически някои от по-интересните надгробия. От големите каменни кръстове с височина до 2,50 м са останали осем, като гробовете под тях се оказаха проучвани.

Керамиката, открита при разкопаването на гробовете, е тракийска, което показва, че некрополът се е развил върху селище от края на халщата и началото на латена.

От гробните находки особен интерес представлява лента за глава /гр. № 6/ с вткана в плата спираловидна сребърна нишка, която очертава зигзаговиден орнамент.

Павлина Петрова

КЪСНОСРЕДНОВЕКОВЕН ИСЛЯМСКИ НЕКРОПОЛ ПРИ с.ГРАДИЩЕ, ШУМЕНСКО

Продължават археологическите разкопки, започнати през 1988 г. на ислямския некропол, датиран въз основа на незначителните по брой находки условно в XVII - XVIII в. През изминалия сезон са разкрити още 50 скелета. Работим в източния сектор на некропола. Всички индивиди са погребани по стандартния за този некропол обряд: тяло, положено по гръб, с изпънати крайници; глава, ориентирана най-често на изток и нагоре, но са много също и случаите с ориентация на лицевия дял на юг. За разлика от предходните години липсват отклонения, наследени от по-стари номадски традиции.

Размерите на гробните ями са стандартни - с ниши в южния бряг, а маркировката е единствено от един-два камъка при тесните им страни. Тук не се откриха известните от по-ранните експедиции големи изкопи и оградки от камъни, кремация, кенотафи, забити гвоздеи в областта на корема и на гърдите. Това ми дава основание да изкажа предположението, че източният сектор е по-късната част на некропола. Той вероятно се отнася към времето, когато са стабилизирани каноническите елементи на локалния вариант на ислямската религия.

3. СЕЛИЩА

Ж.Чимбулева, Д.Кожухаров

НЕСЕБЪР – ОБЕКТ "СЕВЕРОЗАПАДНА ЧАСТ НА ГРАДА "

През м. юли и август 1990 г. се проведоха редовните археологически разкопки на обект "Северозападна част на града". Проучиха се площите между ранновизантийската базилика и главната градска улица. Продължи разкриването на сградата с полукръгъл план, строена в опус микстум. Вътрешната концентрична стена е разрушена и е запазена в субструкция. Дебелината на стените е 1 м, а разстоянието между тях – 4,20 м. Постройката е била обърната с лице на юг /към улицата/. Имала е и вход на север, впоследствие зазидан. Времето на нейното построяване се вмества в периода IV – втората половина на V в. След разрушаването ѝ върху нея са построени верижни помещения с правоъгълен план от XIII в.

Археологическите проучвания ще продължат през следващите сезони.

Ст.Станилов /София/, И.Прокопов, Р.Спасов /Кюстендил/

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В М."ХИСАРЛЪКА" ДО ГР.КЮСТЕНДИЛ

Изследван е терен с площ 150 м^2 до вътрешното лице на северозападната крепостна стена. Културният пласт в този участък има дебелина от 1,50 до 3,10 м. Разкритите паметници датират от края на III – началото на IV до средата на XIII в.

1. В пласта, съдържащ останки от късноантичната и ранновизантийската епоха, са проучени части от три сгради /№№ I – III/ с ориентация северозапад – югоизток. Сграда № I има правоъгълна форма

/19,20 х 6,60 м/ и се състои от шест верижно разположени помещения. Разкритата част от Сграда № II /югозападен ъгъл/ не дава представа за плановата схема и размерите ѝ. Сграда № III представлява еднооделна постройка с правоъгълен план /5,20 х 2,90 м/, долепена до вътрешното лице на крепостната стена.

Разкритите сгради отразяват четири строителни периода в крепостта за времето от началото на IV до втората половина на VI в.

2. Средновековният културен пласт съдържа останки от жилища и съоръжения, принадлежащи към три строителни периода.

Първият от тях /IX – X в./ е представен от полувкопано жилище /№ 2/ с неясен план, от което е запазена югозападната част с размери 2,80 х 2,50 м.

Втори строителен период /XI – XII в./ е засвидетелствуван също с полувкопани жилищни постройки /№ 1 и № 3/, с правоъгълна форма и ориентация северозапад – югоизток.

Жилище № 1 има запазени размери 3,60 х 3,20 м, а жилище № 3 – 4,30 х 2,50 м.

В североизточния ъгъл на изследвания терен са фиксирани периферните части на други три жилища /№№ 4 – 6/, разположени едно над друго, но попадащи извън рамките на проучваната площ. От тях жилища № 4 и № 5 принадлежат към първите два строителни периода, а жилище № 6, заедно с 10 сметни ями /нарушаващи жилища № 1 и № 3/, отразяват Трети строителен период /първата половина на XIII в./ в средновековната епоха.

Росица Морева, Жени Танкова

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СРЕДНОВЕКОВНИЯ ПЛАСТ В ПЛОВДИВ

През 1990 г. продължиха археологическите разкопки на обект "Л.Димитрова" 21. Беше проучена площ от 500 м^2 с дебелина 1 м. Откритите археологически материали го датират в периода XI – XIV в. На дълбочина 2,90 – 3,20 м започва пласт от V – VI в., който ще се проучва следващата година от античниците. Най-ранната керамика, която се откри в средновековния пласт, е от XI – XII в. и е покрита със златиста ангоба и зеленокафява глазура. Преобладават фрагментите от обикновена кухненска керамика и трапезна, украсени с излъскани ивици и техника сграфито.

По време на спасителните археологически разкопки в центъра на Пловдив се извършваше наблюдение на античните обекти на "Форум-север" и на "Л.Димитрова" 23, където има проникване на средновековни материали в античния пласт. Открива се предимно фрагментирана керамика от XII – XIV в. и монети от XI – XII в. Резултатите от последните проучвания ни дават основание да смятаме, че границите на средновековния град в източна и южна посока съвпадат с границите на античния град.

Златка Генова, Хитко Вачев /В.Търново/

СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ В с.АРБАНАСИ, ВЕЛИКОТЪРНОВСКО

Проучванията са извършени по настояване и със средства на ИГИГА – София, представители на която /ст.н.с.М.Харбова и проф.д-р И.Любенова/ определиха обхвата на работа и точното местоположение на изкопите. Придобитите материали /южно от Лечéвата къща, южно от читалище "Ил.Макариополски" и западно от църквата "Св.Димитър"/ са от

XVIII – началото на XIX в. и не потвърждават предположенията на възложителя за съществуване на селището през епохата на Второто българско царство.

4. КРЕПОСТИ

Ир.Щерева /София/, М.Радева /Сливен/

РАЗКОПКИ НА РАННОВИЗАНТИЙСКАТА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ В СЛИВЕН

Проучванията бяха съсредоточени в два сектора на крепостта. В югозападния ѝ ъгъл продължи разкопаването на голяма ранновизантийска сграда с правоъгълен план. Постройката е напълно разкрита. В изграждането ѝ са установени три строителни периода.

В центъра на укреплението бяха подновени проучванията на разкритата отчасти през 1984 г. обществена постройка. Разчистването ѝ продължи в северна посока. Очерта се сложна в план сграда. Засега се очертават три помещения. Напълно е проучено най-южното от тях. То е правоъгълно с голяма полукръгла екседра на юг и вход в нея. Върху насипа, покриващ развалините на най-северното помещение, се разкри малка, еднокорабна и едноапсидна църква с вътрешни размери 4,55 х 3,88 м. Дълбочината на апсидата е 1,50 м. В олтарната ѝ част е иззидана колона. Входът, широк 1,38 м, се намира на западната стена. Стените ѝ са направени от необработени камъни и сполии от по-ранни градежи, споени с бял хоросан. Основите са плитки /0,20 – 0,30 м/, иззидани от едни необработени камъни, споени с кал.

Църквата вероятно е била гробищна. Около нея се разчистиха 45 гроба, разположени предимно на юг и изток от църквата. Значителна част от гробовете са силно разрушени от късни земеделски работи на хълма, върху който е разположена крепостта. Некрополът е християнски. Скелетите са с ориентация изток-запад, положени на гръб с опънати долни крайници и ръце, скръстени в коремната област или върху гърдите. В повече от гробовете се отбелязва наличието на дребни въгленчета, което се свързва с погребалния ритуал. Намерените в някои от гробовете находки /накити и части от облеклото/ са бедни, но дават възможност за една предварителна датировка – XII – първите десетилетия на XIII в.

Ст.Ангелова, Г.Атанасов, Бл.Пенчев

РАЗКОПКИ В НАЦИОНАЛНИЯ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РЕЗЕРВАТ ДРЪСТЪР – СИЛИСТРА

Разкопките се проведоха от 6.VIII. до 3.IX.1990 г. Продължихме проучването на участък между западната фасада на ранносредновековен архитектурен комплекс и северозападната ъглова кула /№ 1/.

Работи се в квартали $Н_5$, $Н_4$, $Н_3$, $І_3$ и $К_3$.

1. В кв. $Н_4$ и $Н_5$ се сваля културен пласт с дебелина 1,30 м, който съдържа останки от яма от XVI – XVII в. и полуразрушени останки от основа на зид от XIII в. Установиха се и три жилищни хоризонта от XI в., маркирани с подови нива на землянки, пещи, ями и едно вероятно производствено съоръжение /кв.$Н_4$/. Културният пласт е от кота 15,50 до 14,20 м.

2. Най-важният резултат през годината са наблюденията върху стратиграфията на терена /кв.$Н_3$, $І_3$/ североизточно от кула № 1. Профилът показва следната ситуация:

а/ Основите на ранновизантийската кула № 1 тук са заложени на 1,5 м по-високо от тези на куртината на северната стена. Следователно тук започва втората тераса, която при южната крепостна стена се издига до 2 м над първата крайречна тераса. Късноантичният и ранновизантийският пласт е запазен сравнително добре и има дебелина 0,84 м. Макар и слабо, в централната част на профила е изразена черна ивица от пожар, която запечатва ранновизантийския пласт.

б/ Три землянки от Средновековието са вкопани в ранновизантийския пласт. Две от тях са от XI в., а една бележи хоризонт на обитаване преди строителството на сградите от IX в.

в/ На профила ясно личи хиатус след края на XI в.

г/ Строителство от XIV в. нататък е унищожило опожарения пласт от XIII в. Две ями в профила прорязват подови нива от XIII в. /кота 16/.

Намерени бяха 9 оловни печата, 81 монети и 151 находки от глина, метал, кост и стъкло.

Кина Койчева /Габрово/

КЪСНОАНТИЧНА КРЕПОСТ И ГРАД В м.ГРАДИЩЕ, /Габрово/

Задачите за работа през сезона 1990 г. бяха съсредоточени върху градоустройството и стратиграфията. Обхванатите терени попадат западно от помещенията край виа сагуларис, в южния участък на улицата /сект. С V и сект. Д V/, а също в северния участък, на запад от постройките, пристроени към крепостната стена /сект. К VI/.

Разкритите останки от строителство и отчетливата стратиграфия се придържат към абсолютната и относителна хронология на укреплението, допълват строителните етапи и потвърждават прерастването на крепостта след средата на IV в. в укрепено цивилно селище, животът в което продължава до самото начало на VII в.

С най-ранния строителен период се свързват останките от еднолицев зид с дължина 13 м, ориентиран изток-запад. Плътният опожарен пласт, примесен с въглени и дървесна пепел и голямо количество парчета от глинена мазилка със следи от пръти, обосновават предположението за значителна, макар и не точно установена по план и размери постройка, с дървена конструкция и укрепваща каменна основа / по реда на откриване № 43/. Строителството от същия период се допълва с разкритата част от постройка в сект. К VI, градена от камъни и кал, широка 8,60 м и дължина, надвишаваща 22 м /№ 45/. Сред датиращите материали, освен оскъдната керамика /фрагменти от амфори и къснoримска червенолакова керамика/, могат да бъдат посочени монетите, между които и слитък от пет силно обгорели монети, отнасящи се към монетосеченето на IV в. Независимо, че останки от подобни строежи са откривани и преди, те не са достатъчни за изясняване градоустройството и предназначението на сградите в крепостта от първата половина на IV в. Установените останки могат да бъдат отнесени към казармените постройки, както и към постройките с обществено или специално предназначение.

На 1,20 м източно от сграда № 45, успоредно на надлъжната й ос, бе проследена част от масивен зид с дължина 28 м. Техниката на градеж е емплектон, със сравнително добре огладени камъни в лицевата зидария и блокаж от каменен трошлак, а за спойка е използуван калов разтвор. Зидът е широк 4,20 м. Изграждането му предхожда крепостната стена от средата на IV в. и долепените към нея помещения от V - VI в. Състоянието, в което се намира разкритият участък и липсата на находки затрудняват интерпретацията и по-точната датировка. Ситуацията на стената, следваща периферната част на местността и масивният градеж, насочват към отбранително съоръжение, изградено в най-уязвимата част на платото. Стената, според относителната хронология, е съществувала паралелно с вала - още при изграждането му или за по-кратък период през първата половина на IV в.

Останалите открити при работата постройки /№№ 7, 42, 44/ се

отнасят към последния етап на строителството - края на V - VI в. Правоъгълните помещения са сходни по размери с останалите жилищни сгради. Те допринасят за изясняване на градоустройството в последната фаза от съществуването на селището, при възстановяването му след хунските нашествия. Те внасят и някои нови елементи в характера на домостроителството. Две от тях са нарушили първоначално заложената планировка на селището, отчасти засягайки установената стопанска /дворна/ площ на жилищата край виа сагуларис. Каменната стълба към южния вход на сграда № 7 е сигурен елемент, доказващ вкопаването на приземния етаж на жилищата.

С установените от миналите кампании характер и хронология са дребните находки: строителни материали, селскостопански и занаятчийски инвентар, глинени лампи, фибули, накити, монети. Керамиката е предимно фрагментирана, но се придържа към установените форми и типове.

Валери Йотов /Добрич/, Георги Атанасов /Силистра/

РАННОСРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ "СКАЛА" ДО с.КЛАДЕНЦИ, ТЕРВЕЛСКО

През третия археологически сезон разкопките бяха съсредоточени във вътрешността на крепостта. От крепостните съоръжения бе проучена връзката между северозападния участък от крепостната стена и северната крепостна стена.

Вътрешността на крепостта бе проучена посредством изкоп № V с дължина 50 м и ширина 1,50 м. Ориентиран е в посока север-юг, западно и успоредно на изкоп № III. Северният край на изкопа започва от крепостната стена. Изкопът пресича две вкопани до 1,40 м от съвременния терен землянки. Землянките са перфорирани от сметни ями, което прави несигурна датировката им според находките.

Землянка № 2. Вкопана е в наклонен терен, който се снижава от изток на запад. Има размери: максимална дължина 3,75 м и максимална ширина 2,70 м. В югоизточния ъгъл е вкопана пещ, която е повдигната 10 см от пода. От многобройните находки трябва да отбележим тези, които са открити на подовото ниво – три дъна от гърнета със знаци и костени дръжки.

Землянка № 3. Намира се на 8 м южно от землянка № 2. Има неправилна четириъгълна форма с размери: дължина 3,50 м и ширина от 2,60 до 3,00 м. Подът на землянката е перфориран от няколко ями. В насипа на землянката и в ямите се откриваха: стрела, огниво, анонимни византийски монети от клас A_2.

В южния край на крепостта бе проучена и локализираната от предния сезон землянка № 4. Тя има четириъгълна форма с дължина и ширина от 3,00 до 3,60 м. Вкопана е на дълбочина до 1,60 м от съвременния терен. В северозападния ъгъл се разкри иззидана каменна печка.

Освен изкоп № V бе трасиран и изкоп № VI /югозападно от църква № 1/, но той не даде съществени резултати. При проучването на изкопите се попада на разхвърляни камъни, които вероятно са от наземните жилища от последните години на съществуването на крепостта. Такова наземно жилище /плитко вкопана землянка/?/ бе разкрито в изкоп VI. В него се откри и златна монета на Василий II с Константин VIII.

Изкоп №IV пресича зидовете на църква № 2. Тя е еднокорабна, едноапсидна. Размери: дължина 8,05 м, ширина 4,80 м. Зидовете са от едри камъни /40 на 20 см/ и имат ширина до 70 см. Наоса се дели на три пространства от четири /по две от всяка страна/ квадратни колони /?/, които са запазени с по няколко камъка. До входа се откриха парчета от изпечена глина – подова замазка или огнище. До входа, между изпечената глина, се откри анонимна византийска монета от клас A_2. Друга монета – клас В се откри в наоса на църквата. Също в наоса бяха открити: закопчалка за книга, пандатив с вписан кръст, кръстове-енколпиони. По-значим интерес представляват фрагментите от керамичнопластичната украса /белоглинена и сива/ и четири мраморни капители. Тези находки бяха открити в предолтарното пространство.

От изкопите бяха открити още: 2 кистена, стрели, фрагменти от стъклени гривни, апликации, прешлени за вретено, костени шила, анонимни византийски монети от клас A_1–Б.

Ж.Аладжов /София/, Ц.Дражева /Бургас/, Д.Момчилов /Карнобат/

РАЗКОПКИ НА КРЕПОСТТА "МАРКЕЛИ" КРАЙ КАРНОБАТ

Разкопките са проведени през м. август. Работата бе съсредоточена на два основни пункта. Осъществен бе разрез на рова на долния окоп и на предния му малък вал, с което е приключено в общи линии проучването на това съоръжение. От юг ската на рова е стъпаловидно оформен, а на север – косо и стръмно от дъното на рова до тясната берма на границата между рова и вала. Напречната ширина на цялото съоръжение е 52 м, а денивелацията му надхвърля 10 м. Няма съмнение, че първоначално ровът е бил наводняван от протичащата покрай р. Азмак /Мочурица/. Така оформен, долният окоп представлява сериозна преграда пред настъпващия от юг противник.

На второ място бе разчистен напълно наосът на църквата в крепостта, чието проучване бе започнато в предходния сезон. Противно на очакванията, тя се оказа след последното си преустройство кръстокуполна с четири свободни подпори и две странични четириъгълни ниши. Последното стенописване, украсяването ѝ с керамична архитектурна украса и оформянето на двустъпални слепи ниши по многостенните апсиди изглежда трябва да се отнесе към края на XI в. Разкрити са и трите входа към нартекса, както и част от самия нартекс със сравнително запазения му централен вход от запад. Откритите като сполии материали, а и някои от подемните от насипите, говорят за съществуването и на по-ранна църковна сграда тук още от IX – X в. – мраморни късове с букви и медалиони, плочи с орнамент, мозайка опус сектиле, керамика, стенописни късове и др. От останалия подемен материал по-специално внимание заслужават оловния медалион с Богородица с Христос и кръст на опаката страна, някои метални апликации, част от керамиката и др.

Иван Крайчев /Ямбол/

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА КРЕПОСТТА КРАЙ с.КАРАВЕЛОВО, ЯМБОЛСКО

Поради липсата на достатъчно средства и свързаните с тях ограничено време и малък брой работници, разкопките се проведоха в рамките на 45 работни дни през месеците юли и август.

Проследявайки последователно стените в посока изток – североизток – север се разкриха нови 66 линейни метра от тях, или общо с предишните 158 линейни метра.

Установи се, че начина на изграждане на стените и строителните материали, използувани в тях, не се различават от разкритите в останалите сектори. В замяна на това се забелязват по-големи степени на разрушаване през отделни епохи и по-рядкото намиране на находки.

Към северната крепостна стена, конструктивно свързано с нея, се откри голямо, доста разрушено съоръжение. Планът и размерите му не можаха да се изяснят напълно, поради привършване на средствата и приключване на разкопките.

От запазените елементи и детайлите по тях се предполага, че се касае за кула и вход на крепостта от северната й страна.

Малобройните находки /върхове на копия и стрели, оръдия на труда и фрагменти от битова керамика/ и най-вече намерените осем монети /една от VI, седем от XI – XII в. и една османска/ допълват данните за хронологията на строежа на крепостта и нейното разрушаване.

Мария Йосифова, Ана Балканска /София/, Георги Радичков,
Асен Салкин /Каварна/

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА КАЛИАКРА

Продължиха археологическите разкопки в цитаделата и външния град и подводните проучвания в акваторията на Калиакра. Във външния град приключи проучването на късносредновековния некропол, разположен в двора на църква № 3. Разкриха се 92 гроба, които в по-голямата си част са детски. С малки отклонения гробовете са ориентирани в посока изток-запад. Само в някои случаи гробните ями са оформени с ломени и плочести камъни. Погребенията са извършвани по християнски обичай. Следи от ковчези – изтляло дърво и корозирали гвоздеи – бяха открити в два от гробовете. Инвентарът е много беден – предимно накити за глава, бронзови или посребрени, семпли по форма и изработка. Гробният инвентар, както и разположението на некропола в двора на църквата, ограден със зид, заложен значително по-плитко от нивото на настилката, принадлежаща на църквата, строена най-вероятно през XIV в., датират некропола от времето на Късното средновековие.

Продължи и проучването на жилищния квартал, разположен западно от църква № 3. Разкри се част от късноантична улица с тротоари, в които ясно личат две нива на настилката. Изясниха се плановете на две късноантични сгради. Те са правоъгълни, двуделни, с обща площ около 32 – 35 м^2. Приземната им част е вкопана в сравнение с нивото на улицата средно с 0,50 м.

На епохата на Второто българско царство принадлежи едно доста обширно, все още непроучено докрай жилище.

Интерес представляват останките на кръгла постройка с диаметър 3,50 м, градена с еднолицев зид на кал, полувкопана. Тя лежи отчасти върху градежите на късноантична сграда. Предназначението на кръглата постройка засега е неясно. Времето на нейното битуване може въз основа на строителната стратиграфия да се определи с вероятност към ранносредновековния период и по-точно към X – XI в.

В цитаделата продължи разкопаването на т.нар. "централна сграда". Откриха се нови помещения в южната и югоизточната й част. Тук също се разкриха и строителни останки от вкопани по-късни градежи. За първи път се доби представа за плана на самата сграда. Тя е имала правоъгълен вътрешен двор, който е разделял северната от южната й част. Централната сграда продължава на юг в непроучения терен.

Находките, добити при археологическите проучвания на Калиакра през 1990 г., са предимно предмети на бита: тежести за рибарска мрежа, прешлени за вретено, костени предмети, накити, фрагменти от керамични съдове от античната и средновековната епоха. Монетите са общо 9 – 5 антични, 3 средновековни и една силно изтрита.

Подводните проучвания се проведоха в района на челото на носа и в залива от запад под вътрешната укрепителна линия. Те имаха за цел да продължат съставянето на сборна карта на резултатите от проведените досега археологически експедиции. В изследваното пространство бяха фиксирани няколко железни двуроги V-образни котви и котви-четирирожки. Извадени бяха фрагменти от няколко котви.

Дора Димитрова /София/, Пламен Иванов /Враца/

РЕЗУЛТАТИ ОТ АРХЕОЛОГИЧЕСКОТО ПРОУЧВАНЕ НА АНТИЧНАТА И СРЕДНОВЕКОВНАТА КРЕПОСТ "КАЛЕТО" ДО гр.МЕЗДРА

Почти приключва разчистването и проучването на укрепеното кале до гр.Мездра. Дълбочината на проучените пластове варира от 1 м до 6,5 – 7 м.

Раннобългарското градоустройство е представено с типа надземни землянки, разположени нагъсто, почти в средата на калето. Разчитат се поправки от този период и на крепостната стена. По-късният средновековен период /XI – XIII в./ е представен с надзиждане, дозиждане на ранновизантийски сгради и нови постройки на кална спойка; периодът след XIII в. е представен с останки от жилища, главно покрай северната крепостна стена, на хоросанна спойка, преправки на кулите от изток и от север, поправка и изграждане на цели части от крепостната стена. Прибавените към късната средновековна структура нови помещения "сгради" са с тънки стени, върху неразчистен терен. Засега липсват данни южната страна на калето да е била опасана с крепостен зид. Смятаме, че е била "отворена" към р. Искър и гърбовете на сградите са играли ролята на своеобразна крепостна стена.

В.Димова /София/, Ст.Йорданов /Русе/

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА СРЕДНОВЕКОВНИЯ ЧЕРВЕН

През 1990 г. приключи проучването на второто водоснабдително съоръжение на града. Установи се, че то има три основни елемента:

- каптиран под земята водоизточник;
- стълба, свързваща водоизточника с жилищните квартали;
- охранителна система, състояща се от тунел, коридор и бойна кула.

Основните части на съоръжението са вместени в обема на късноантична седемъгълна кула.

Водосборният каптаж се намира в северната, най-ниска част на тунела. Има приблизително квадратно очертание с размери 190/180 см и е дълбок 90 см. Водата в него постъпва от четири отвора, намиращи се в северозападния и североизточен ъгли. Тунелът е дълъг 11,50 м, широк 1,90 – 2,30 м и е висок 2,20 – 3,00 м. Сводът му е изграден от големи клиновидни камъни, споени с хоросан. На 2,30 м от северната стена той се понижава стъпаловидно със 75 см, като образува обособено помещение в тунелния обем, в което е разположен каптажът. Сводът лежи върху издаващи се пред лицето на страничните стени каменни стъпки. В южния си край тунелът е покрит с гредоред на разстояние 2,70 м.

През цялата дължина на тунела преминава изградена от камъни с груба квадрова форма стълба, наклонът на която тук е по-малък от наклона в коридора. Между стъпалата се оформят три водоравни площадки с дължини: южната 1,85 м, средната 1,75 – 2,75 м и северната 1,20 – 1,30 м.

В тавана в южния край на тунела се разкриват два вентилационни отвора, които се свързват с отдушниците по западната и северната стени на коридора.

Установи се, че за направата на съоръжението в източната половина на античната кула е прокопана широка траншея, в която са изградени частите на прохода до водата – тунел и коридор. След приключването на строителните работи траншеята е допълнена с блокаж от ломени камъни и бял хоросан, в който има сантрачна система. За да бъдат преизползувани, руините на античната кула са били допълнително укрепени, като до западната й стена е направен подпорен блокаж, висок до 2 м над основата, а лицевите стени от изток и североизток са изградени отново.

Намереният археологически материал и характерът на градежа отнасят строителството на второто водоснабдително съоръжение в Червен към времето на Втората българска държава /XII – XIV в/. То най-вероятно е изградено през XIV в., когато градът става един от основните центрове на страната с многочислено население и важни военно-стратегически функции. Резултатите от проучването разкриват два строителни периода. През първия период целият проход до водата е покрит с гредоред, а през втория северната част на прохода е изградена като засводен тунел, а южната – като дълбок коридор /до 8 м/, покрит с керемиди.

Иван Джамбов

РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ " АНЕВСКО КАЛЕ" КРАЙ СОПОТ

Археологическите проучвания през 1990 г. имаха за цел:

1. По-нататъшно разкриване на архитектурата на манастирския комплекс в долната част на подградието на средновековния град Копсис;
2. Продължаване на разкопките на некропола на града, разположен около църква № 3 от XIII – XIV в. в същия участък.

Както вече е известно, средновековният манастирски комплекс е бил построен на мястото на ранновизантийски манастир от V – VI в. Досега от него обаче беше разкрита само базиликата и няколко единични зида. Предприетите проучвания в източна посока установиха, че под останките от средновековния некропол има следи от градежи. Повечето основи от зидове се намериха в частично или напълно разрушен вид. В много случаи камъните от тях са използувани за изграждане на гробните съоръжения. Въпреки това успяхме да уточним плана на една двуделна постройка, чиято площ е приблизително 140 м^2. Двете помещения са различни по форма, като северното по всяка вероятност е пристроено по-късно. Градежът на основите е от ломени камъни, споени с калов разтвор. Използувани са и големи скални отломъци, заварени на това място. В южния край на едното помещение беше разкрит почти изцяло запазен глинен долиум. В близост до него се намериха много фрагменти от строителна керамика /тегули и имбрици/. Дебелината на зидовете варира между 0,70 и 0,80 м. Строителните белези и откритите находки недвусмислено сочат принадлежността на сградата към ранновизантийската епоха. Това е първата сравнително по-запазена постройка от този период в чертите на средновековния град Копсис.

При разкопките на некропола попаднахме на нови 8 християнски гроба, с което общият им брой достигна 156. Като цяло те не правят изключение от намерените досега. Гробната яма е обикновена или оградена с камъни. Само при един скелет на възрастен индивид, наред с каменното ограждане се откриха останки от изгнило дърво. Най-често в гробовете се откриваха медни сферични копчета от дрехите на мъртвъците.

От находките в подградието преобладава предимно фрагментираната битова керамика от ранновизантийската епоха и средновековието – XIII – XIV в. Заслужава внимание една част от глинен съд с нанесен върху него надпис-графит на среднобългарски език. Находките от такъв род бяха досега намирани изключително на цитаделата на средновековния Копсис – крепостта "Аневско кале".

Изнесените данни от разкопките през 1990 г. показват, че средновековният манастирски комплекс е възникнал на мястото на по-стар християнски център. Сега вече със сигурност може да твърдим, че наред с църковната постройка и манастирските помещения, са съществували жилищни и стопански сгради. Тези разкрития са принос в поселищната история на района и създават предпоставки за по-нататъшни задълбочени проучвания.

М.Аспарухов

СРЕДНОВЕКОВНИЯТ ГРАД НИКОПОЛ

През 1990 г. продължи проучването на укрепителната система на средновековния град Никопол. Разкопки се проведоха в района на североизточния склон на Калето – сектори XIX^{I}, XXXXVI, XXXXVII и LIV. Локализира се дял от II укрепителен пояс на североизток. На места трасето се очерта от рушевини, а другаде не се откриха и следи от него. Разкопаха се и малки фрагменти от стената, достигащи няколкометрова дължина. Попадна се на легла от масивни, вграждани в стената греди. Установиха се следи от опожарени постройки, долепени до вътрешното лице на стената. Находките и масовият керамичен материал потвърдиха предположението, че проучваният сектор на крепостта интензивно е обитаван най-вече през XIII – XIV в. В следващите векове районът не е гъсто населен.

Й. Алексиев, Х. Вачев /В. Търново/, Ив. Бъчваров /Г. Оряховица/

РАЗКОПКИ НА КРЕПОСТТА "РЯХОВЕЦ" ПРИ ГОРНА ОРЯХОВИЦА

Проучванията бяха съсредоточени във вътрешността на крепостта. В югоизточния ѝ ъгъл /най-високата точка на хълма/ бе изчерпен насип разрушения с дебелина 0,50 – 0,70 м. Установено бе, че на това място е била изградена средновековна църква, от която са запазени незначителни останки – част от североизточния ъгъл. Зидът е фундиран върху скала, изграден от полуобработен местен камък на хоросанова спойка. По фасадите е била употребена керамопластична украса, части от която се откриват в насипа. Църквата е била изградена в началото на XIII в. и е претърпяла частично разрушение в третата четвърт на същия век. Възстановяването ѝ е станало в началото на XIV в. и е просъществувала до падането на крепостта под ударите на турците. В близост до предполагаемия северозападен ъгъл на църквата бяха разкрити два гроба, изсечени в скалата. Погребенията в тях са извършени по източноправославния християнски ритуал. Гробният инвентар се състои от две сребърни обеци, открити в гроб № 2.

През останалото време на археологическия сезон бе извършена подготовка на терена за бъдещите проучвания – изсичане и изчерпване на насипи с дебелина до 2,50 м.

Симеон Симеонов

СРЕДНОВЕКОВНИЯТ ГРАД КРЕПОСТ "ХОТАЛИЧ" КРАЙ СЕВЛИЕВО

Археологическите проучвания на крепостта през 1990 г. бяха проведени в Западната част, на терен между разкритата вече западна порта и скалния масив, върху който е била южната крепостна стена. До южния зид на портата се разкри помещение с неправилна четириъгълна форма с размери: западна стена 8,80 м и южна 3,20 м. В средата на източната стена има вход за вътрешността на крепостта, който не е разкрит напълно. От югоизточния му външен ъгъл започва западната крепостна стена, която следва конфигурацията на терена – изключително стръмен и труден за застрояване. Крепостната стена разкрихме само от външната и западна стена. Заедно с портата тя има дължина 90 м. В средата на крепостната стена е издигната четириъгълна външна кула с размери 3 х 9 м. От нея до скалата, където разстоянието е 25 м и терена е най-стръмен, зидът е укрепен с един контрафорс и един пиластър. В северната ѝ част, на място, където стената е наклонена навън, е издигната допълнителна стена за укрепване с дължина 8,35 м. Зидът е долепен на фуга до първичния.

Във външния град се оформят четири квартала с общо 82 сгради. Работихме в двата средни квартала, които бяха само маркирани и по-слабо проучени. Те са отделени от двата крайни – източен и западен, с преградни стени и в сравнение с тях заемат по-малка площ, църкви не се откриха.

Във втори квартал /по реда на разкриването им от запад на изток/ през миналите години бяха разкрити пет помещения. Южно от тях това лято разкрихме нови три. По-голям интерес представлява помещение № 78, което е двуделно, на две нива и с размери: на голямото 5,50 х 6,80 м и на по-малкото, разположено южно от него, 3,15 х 5,40 м. Западната стена има обща дължина 12,70 м. Входовете им са от източната страна.

Над входа на голямото помещение има добре запазено външно каменно стълбище, водещо вероятно за втория етаж на тази постройка. Останалите две помещения са добре запазени, четиристенни с входове също от изток. В помещение № 80 до задната северна стена се разкри малък бордюр от трамбована глина и покрит с каменни плочи. Има дължина 2,50 м, ширина 0,60 м и височина 0,35 м от подовото ниво. По конструкция този бордюр може да се сравни с бордюрите, открити в двете църкви на външния град и тази в крепостта.

В третия квартал, където имаме разкрити шест помещения, сега разкопахме нови три. И тук едно от помещенията /№ 81/ се отличава от останалите с по-големите си вътрешни размери: 6,30 х 7,20 м с вход от юг. Може да се приеме, че е приземен етаж на двуетажна постройка и вероятно е също двуделно с по-малко помещение на север, което не е разкрито напълно.

Прави впечатление, че във всеки от четирите квартала има по една по-голяма постройка, отличаваща се от останалите. Относно функционалното им предназначение може да се правят различни тълкувания.

На базата на откритите материали от домашния бит и инструменти, по начина на градеж и архитектурно оформление, каменните сгради можем да отнесем в най-общи граници от X до XIV в.

Христо Басамаков

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА АСЕНОВА КРЕПОСТ

През 1990 г. след двегодишно прекъсване се подновиха археологическите проучвания на Асенова крепост. Цел на проучванията бе източния склон в подножието на феодалния замък, Работата започна от ръба на скалната пропаст, ограждаща селището при крепостта от юг, и обхващаше приблизително площ от 300 м^2. Проучването показа, че сме попаднали в район с три изкуствено оформени чрез изсичане на скалата ниши. Нишите са във верижен план, стъпаловидно разположени по дължина една до друга в посока север-юг. Имат почти еднаква форма и размери. Наподобяват на издължена по форма буква "П", с насочени към изток къси рамене. Подовото им ниво е оформено чрез хоризонтално изсичане на скалата и големи плочи от цепен камък. От изток липсват следи от ограждане. На юг всяка ниша се свързва със скалния ръб чрез различни по площ площадки. По билата им личат изсечени в скалата стъпки, в които са лежали краищата на гредите, покриващи нишите. От изток дървената конструкция вероятно се е поддържала от греди. По така оформената дървена платформа се е подхождало от помещение 4 и 9 до южния скален ръб. Пространството под дървеното скеле е служило вероятно за склад. Откритите монети сочат един период на съществуване от XII - XIV в.

Освен района на скалните ниши се проучи частично и терена северно от помещение 4 и 9. От запад, към помещенията в посока север са издигнати подпорни зидове, оформящи обширни площадки пред тях. Откритите материали са главно фрагментирана керамика, метални предмети с различно предназначение и монети, датиращи помещенията от XI - XIV в. Проучванията показаха, че помещенията и дървеното съоръжение са резултат на една и съща строителна идея.

V. ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ

Стефан Лисицов /София/

ТЕРЕННО ОБХОЖДАНЕ НА СЛИВЕНСКА И КОТЛЕНСКА ОБЩИНА /БУРГАСКА ОБЛАСТ/ И ДОБРИЧКА И КАВАРНЕНСКА ОБЩИНА /ВАРНЕНСКА ОБЛАСТ/

Проучването бе извършено с цел деклариране на недвижими археологически обекти за паметници на културата и попълване Археологическата карта на България.

В Сливенската община /землищата на селата Глушник, Калояново, Чинтулово, Селиминово, Трапоклово и кв.Сотиря на гр.Сливен/ и Котленската община /землищата на гр.Котел, с.Кипилово, Медвен, Жеравна и Малко село/ се установи наличието на 3 праисторически селищни могили, 33 селища /от ранната желязна епоха до XVIII в./, 8 крепости и защитни съоръжения /от късната античност и средновековието/, 8 древни пътни връзки, 4 водопровода, 2 открити рудника за желязо, 5 църквища, манастири и култови райони, 2 скални еднокамерни гробници и 45 надгробни могили. Особен интерес представляват тракийския скален култов комплекс в м. Талим таши /8 км северно от гр.Котел/, християнския култов комплекс в м. Манастира и м. Клепалото /6 км западно от с.Жеравна/ и открития рудник с миньорско селище от II българска държава /до северните покрайнини на с.Глушник/.

В Добричка община /с.Карапелит/ и Каварненска община /с.Хаджи Димитър, Раковски и Българево/ бяха регистрирани 5 многослойни селища, при 4 от които се откриват материали от ранното средновековие /IX – X в./, 3 пещерни колонии по долината на Суха река, могилни некрополи и отделни надгробни могили /включващи общо 37 могилни съоръжения/. Особено внимание заслужава проучването на римското /от градски тип/ и ранносредновековно селище в м. Илан делии /7 км североизточно от с.Българево/. Селището е със значителни размери, с наличие на фрагменти от мраморни архитектурни детайли и голямо количество късове от строителна керамика.

Общо са регистрирани 111 недвижими археологически обекта /от периода на неолита до османската епоха/.

Стефан Лисицов /Нипк – София/

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ И РАЗКОПКИ В ЦЕНТРАЛНА И ЮЖНА МОНГОЛИЯ

Международната археологическа експедиция Хар хорум' 90 се проведе в рамките на Работна група от институтите, призвани да опазват паметниците на културата на Полша, Чехословакия /Словакия/, България, СССР и Монголия /съгласно Протокол на Уланбаторското съвещание на посочените институти от 1988 г. – РГ № 7 и Заповед № РД 23-601 /11.VI.90 г. на Министерството на културата на НРБ/.

Археологическото проучване се проведе през периода 21.VI. до 19.VII.90 г. в две направления: археологически разкопки и теренни обхождания на територията на древната монголска столица Хар хорум и в районите на Северохангайския и Южнохангайския аймаци /области/ – в Централна Монголия, както и северната част от пустинята Гоби.

I. Археологически разкопки

По преценка на колектива бяха заложени два сондажа на територията на Вътрешния град на средновековната столица Хар хорум /Кара корум/ от XIII в., с цел да се разкрие дълбочината на културните напластявания и да се установи техния характер. Необходимо бе да се проучат технико-конструктивните особености на постройките и строителните материали, вложени в тях, с оглед бъдещите мащабни разкопки на древния град.

В резултат на проведените разкопки се установи наличието на културни напластявания с ширина от 0,30 до 0,60 м /под хумусния и насипен пласт от рушевини на сграда/. Достигнатата дълбочина в сондажите е до 1,80 м /до материков пласт/. Установи се наличието на сграда, фундирана във висока платформа /изградена от трамбована глинеста пръст/. Покривната конструкция на сградата е от керемиди, покрити с цветна глазура и релефна украса. Сред находките особено място заемат вносните изящни порцеланови съдове със столчета /от Китай/, покрити с флорална цветна украса и фрагментите от железни предмети.

II. Теренно обхождане

В резултат на детайлното обхождане на древната столица и наблюдението на теренните форми се установи точното разположение на защитния вал на крепостта. Най-съществениният принос в това отношение бе установяването на неизвестен досега участък, принадлежащ към защитената част на столицата с размери 400 х 285 м /над 110 дка/. Крепостта не е била трапецовидна, както се е считало досега, а Г-образна. Установи се наличието на 70 мащабни сгради и комплекси, които се нанесоха на геодезичен план. Извършено бе обхождане на райони в 5 направления на разстояние до 120 км от Хар хорум, при което се установи наличието на 16 археологически обекти: крепости, тюркски погребални комплекси /от IX - X в./, наблюдателни пунктове, пътни връзки. На посочените обекти бе извършено първично изследване и документиране.

Владимир Баряков /Банско/

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ В м. "ШИПОЦКО" - БАНСКО

Местността се намира на около 2 км югозападно от Банско. Представлява малко възвишение, пресечено от северната страна при прокарването на черен път през 50-те години на XX в. На изток е ограничена от малка рекичка /без име/, а на юг и запад е блатиста с много подпочвени води.

През м.юли 1990 г. с участието на специалисти от Археоклуба "Археочис", Болоня, Италия, започнахме спасителни разкопки на обекта. След поставянето на план-квадратна мрежа започна свалянето на чимовете. Очертаха се множество каменни струпвания, фрагменти от строителна и битова керамика, а на места и зидове с дебелина 65 - 80 см, изградени от ломени камъни, споени с хоросан.

На 15 см дълбочина в източния край на обекта се разкри част от стена под формата на дъга /вероятно абсида на базилика/ с размери 480 х 75 х 85 см. Външната страна на стената е изградена от добре оформени ломени камъни, споени с хоросан.

Два метра западно от "абсидата", на 20 см дълбочина бе разкрита каменна стена с размери 520 х 80 х 85 см, изградена също от ломени камъни, споени с хоросан. Ориентирана изток-запад с отклонение югоизток-северозапад. Намерени бяха голямо количество строителна и битова керамика и една желязна фибула.

На 21 м западно от абсидата, на дълбочина 10 см се очерта каменна стена. Проникването на подпочвени води наложи прокопаването на канал в най-западната част на обекта, като при тези изкопни работи не беше открит никакъв археологически материал. След подновяването на работата в сектора се разкри каменна стена с размери 990 х 75 х 35 см, ориентирана север-юг. Може да се предположи, че това не е западната стена на сградата /базиликата/, защото от нея започва друг каменен зид в западна посока, ориентиран изток-запад, с размери 195 х 70 х 25 см, или пък е съществувала някаква пристройка към основната сграда. В източна посока от споменатата вече стена започват три разклонения зидове, ориентирани изток-запад, с размери 170 х 70 см. В този сектор се откриха и два гроба, съответно № 3 и № 4. Гроб № 3 се намира на 70 см западно от основната стена и на 40 см южно от западното средно разклонение на 20 см дълбочина. Гроб № 4 се намира на 175 см западно от основната стена и на 25 см северно от западното средно разклонение. Касае се за християнски погребения, сравнително добре запазени. Скелетите са положени по гръб, с ориентация изток-запад, без инвентар.

Окончателният извод за характера на основната сграда в местността "Шипоцко" ще бъде направен след пълното изчерпване на културния пласт, но по всяка вероятност се касае за ранносредновековна базилика.

Джовани Скарпула /Болоня - Италия/

ШИПОТСКО

Разкопките от страна на италианския екип започнаха на 2 юли 1990 г. и продължиха до 28 същия месец.

Първият изкоп, наречен Изкоп А, е разположен в зоната между колчетата E4-E6/F4-F6 на площ 200 м². Вторият изкоп, наречен Изкоп В, е разположен между колчета D8-D10/E8-E10 на площ 200 м².

Почвените пластове бяха изваждани наведнъж, без да бъдат разделяни. Пласт А1 е документиран с частична карта в мащаб 1:20, докато останалите пластове засега са документирани само чрез фотоснимки. Всички почвени пластове са отличени с пореден номер, отбелязан с арабски цифри, като пред цифрата е изписана и буквата на съответния изкоп. По-значителните открития са разпределени според почвените пластове, в които са намерени, но все още не са обособени с инвентарен номер. В някои особени случаи са направени образци на ограничните останки /дърво, човешки кости, черупки от миди/ и на видовете хоросан. В Изкоп А бяха отличени 6 почвени пласта, докато в Изкоп В само два. Вертикален разрез не бе направен, тъй като археологическата акция не надмина границите на първия почвен пласт и това позволи да бъдат открити само горните части на две стени /А3, В2/ и останките на два погребани индивида /А5, А6/.

Стените са построени от варовикови или гранитни блокове, обработени предварително чрез дялане. Хоросанът, използван като свързващ материал за стена В2, е сив на цвят, с пясъчна, леснороняща се консистенция.

В Изкоп А на дълбочина от 0,20 м бе намерена стена, висока около 0,62 м, ориентирана на север-юг. Нейните крайни точки все още не са определени. Тя е пресечена от аналогична конструкция, ориентирана на изток-запад.

Върху основната стена бяха открити многобройни керемиди от печена глина. Отчасти счупени, с геометрични орнаменти. Орнаментите са получени чрез натиск на пръст върху незасъхналата глина. Орнаментите образуват вълнообразни ивици по края на керемидата в два или три успоредни реда. Само в два случая бе намерено пресичане под прав ъгъл на мотива. Друга група керемиди представят орнамент под формата на концентрични елипси, получени чрез същата техника. Докато декорираната повърхност е гладка, повърхността на обратната страна е пореста и грапава. Голямото количество на керемидите и местоположението, в което бяха намерени, навежда на мисълта, че те са част от намерената архитектурна структура.

В целия изкоп, непосредствено под тревното покритие, бяха намерени голямо количество варовикови и гранитни камъни, в разпръснат вид, аналогични по форма и големина на тези, зазидани в стената. Това предполага, че те са били неделима част от постройката, но са рухнали, по всяка вероятност в недалечни времена.

Под първия пласт от камъни, частично покрити от пръст, примесена с дребни керамични парчета, бяха открити два скелета /USA5, USA6/. Първият, А5, е част от канонично погребение, в традиционна поза, по гръб, с лице на изток, с ръце, кръстосани върху гърдите и длани, обърнати нагоре. Около него бяха намерени многобройни дървени останки, от които бяха взети образци. Вторият скелет /А6/ е в нетрадиционно положение, почти свит на кълбо върху единия си хълбок. Извадена е на повърхността само част от скелета, защото бе открит след приключването на археологическата акция, заклещен под дебел пласт камъни.

Материалите, намерени в тези първи пластове на почвата, не позволяват да се направи точна хронологична оценка, тъй като има елементи, които датират от праисторическата епоха до Средновековието, елементи, които се смесват, освен това със следи от съвременната материална култура.

Изкоп Б представя съвсем различна картина от гореописаната. Повърхностният хумус достига дълбочина 0,80 м, дълбочина, до която се стига по време на тази археологическа акция. Този хумусен пласт покрива стена Б2, която по размери, строителна техника и разположение се различава от описаната по-горе стена. Стена Б2 е разположена на дълбочина 0,40 м от повърхността, с дължина 4,20 м и ширина 0,85 м. Има напречно разположение в сравнение с предишните две стени и има очевидно по-големи размери, по-големи са и камъните, послужили за строежа, а хоросанът е по-устойчив. Това обаче, на сегашния етап на изследванията, не изключва и двете постройки да принадлежат на общ структурен комплекс.

Почвата над стената е хомогенна и пълна с големи варовикови или гранитни камъни, някои от тях с явни следи от обработка. Сред тях се отличава един овален камък с малка цилиндрична вдлъбнатина /0,08 м/ - може би вдлъбнатина за поставяне панта на врата и два по-големи каменни отломъка, отрязани под ъгъл, приличащи на счупени капаци на саркофази.

Големите купчини изкопана пръст и количеството натрупани камъни са може би следи от предишните разкопки /за които бе вече споменато/. За тези археологически разкопки не се знае нищо, освен устните свидетелства на местните хора. Както бе споменато, на западния край на изкопа е била намерена абсида. Днес само почвата и растителността на това място предполагат съществуването й.

Керамичните, стъклените и металните образци, произхождащи от мястото, са подобни на тези, намерени в Изкоп А. Един от най-значителните образци е бронзова тока, на която липсва закопчалката /виж Мюлер-Карпе/.

На сегашния етап на работа е рано да се правят каквито и да е хипотези за датирането, разположението и функциите на останките. Следващите археологически разкопки ще позволят да се определи дали съществува /и ако да - какво е то/ отношение между двете стенни структури. Систематичното събиране на материали от неизследваната все още зона ще позволи да се установи типология от форми, декоративни техники и мотиви, което ще служи за основа при изграждането на хронология на мястото. В момента все още не съществуват типологични образци за сравнение.

СЪДЪРЖАНИЕ

I. ПРАИСТОРИЯ

Н.Сираков. Пещерни обиталища от средния и късния палеолит в Карлуковския карст, община Луковит 3

Св.Сиракова. Археологически проучвания на палеолитно находище край с.Муселиево, Ловешка област 4

Ив.Гацов. Сондажни проучвания в пещерата "Сухи печ", община Чупрене, Михайловградско 5

Ив.Гацов. Сондажни проучвания в района на с.Миланово, община Своге 6

В.Николов, К.Рогева, Е.Сиракова. Разкопки на раннонеолитно селище Слатина /София/ 7

В.Николов, Л.Перничева /София/, М.Грембска-Кулева, И.Кулов /Благоевград/, М.Лихардус, Жан Пол Демул /Париж/. Проучване на раннонеолитното селище край с.Ковачево, Санданско 9

Ст.Чохаджиев /Кюстендил/, А.Бакъмска /Перник/. Разкопки на раннонеолитно селище в м."Езерица" - с.Крайници, Кюстендилско 11

Ан.Бакъмска /Перник/. Разкопки на селищната могила в с.Гълъбник, Радомирска община 12

П.Ив.Станев. Археологическите разкопки на неолитна селищна могила - Самоводене 13

Яв.Бояджиев, Ив.Вайсов. Разкопки на неолитно селище "Кременица" при с.Тополница, Петричко 14

В.Попов /Русе/. Спасителни археологически разкопки на праисторическо селище при с.Копривец, Беленска община 15

П.Калчев /Ст.Загора/. Спасителни разкопки на селищната могила в с.Кирилово, Старозагорско 16

Ив.Иванов, Ст.Хр.Янчев. Археологически разкопки на ранноеолитно селище "Корията" при гр.Суворово, Варненско 17

Мл.Стоянов /Ловеч/. Сондажно проучване на праисторическото селище от ранния енеолит край с.Умаревци, Ловешка община 18

Б.Матева /Исперих/. Разкопки в "Демир Баба Теке", Археологически резерват "Сборяново" 19

Д.Гергова, М.Кънчева, Д.Генов, Т.Кънчева. Разкопки на селищната могила "Дядово" 20

Ал.Фол, Р.Катинчаров, Ян Лихардус, Ф.Бертемес, Ил.Илиев. Разкопки на селищната могила край с.Драма, Ямболско 21

В.Попов /Русе/. Археологически разкопки на Русенската селищна могила през 1990 година 22

А.Радунчева /АИМ-София/, Б.Колева /АМ-Пловдив/. Разкопки на енеолитния култов център до с.Долнослав, Пловдивско 24

Ст.Чохаджиев /Кюстендил/. Разкопки на късносредновековен некропол и енеолитно селище в м."Скалето" - с.Ваксево, Кюстендилско 25

М.Лазаров, Х.Ангелова, В.Драганов. Подводни археологически проучвания на крайбрежно селище от финала на късния енеолит в акваторията на пристанище Созопол 25

П.Георгиева. Селищна могила при с.Каблешково, Поморийско .. 28

В.Гергов. Археологически разкопки на праисторическото селище в м."Редутите" при с.Телиш 28

Х.Тодорова. Разкопки в Дуранкулак 29

И.Ангелова. Праисторически некропол "Пчелина" в гр.Омуртаг 31

В.Николов, Ст.Хилер, Т.Кънчева, П.Хьоглингер, М.Кънчев. Разкопки на селищната могила в Караново, Новозагорско /българо-австрийска експедиция/ 32

Ст.Чохаджиев /Кюстендил/. Разкопки на праисторическото селище в м."Студена вода" край с.Ваксево, Кюстендилско 34

II. ТРАКИЙСКА АРХЕОЛОГИЯ

В.Илчева. Археологически разкопки на праисторическо селище Хотница - Водопада 35

М.Лазаров, Хр.Ангелова, В.Драганов Подводни археологически проучвания в акваторията на гр.Созопол 36

А.Йоцова. Селище от ранната бронзова епоха до с.Градец, Видинско 39

Ив.Панайотов, Кр.Лещаков, Ст.Александров, Б.Борисов, Ил.Змейкова, Цв.Попова..Проучвания в района на "Марица-Изток" 40

Т.Кънчева-Русева, М.Кънчев. Разкопки на праисторическо селище в Нова Загора 42

А.Божкова, Ст.Чохаджиев, Д.Балабанов. Проучвания на обект от енеолита и първо хилядолетие пр.н.е. при язовир Искър 43

Д.Гергова, М.Чичикова, Т.Стоянов, А.Балканска, Д.Вълчева /София/, Ж.Михайлова, Б.Матева, Р.Радев /Исперих/. Проучвания в резерват "Сборяново" 44

М.Домарадски. Емпорион пистирос 47

П.Кияшкина. Археологически проучвания в м."Манастир тепе" при Бургаски минерални бани 49

Ал.Гоцев. Разкопки на тракийското светилище до с.Бабяк, община Белица 51

Д.Агре. Тракийски могилен некропол в м."Равнището" край Етрополе 52

Д.Станчев. Проучвания на тракийски надгробни могили в Русенско 54

Г.Китов /София/, Г.Атанасов /Шумен/. Могили край селата Правенци и Избул, община Нови пазар 55

Б.Лилова. Археологически проучвания на "Борсушката могила" – с.Търничене, Казанлъшко 57

Г.Китов. Тракийски могили в община Родопи, Пловдивско ... 58

Г.Китов. Могилен некропол край с.Главан, Гълъбовско 58

И.Петров. Спасителни археологически разкопки на тракийска надгробна могила в м."Малевото" край с.Малево, Хасковско, 1990 г. 60

Л.Стайкова. Спасителни разкопки на тракийски могили в Кюстендилско 60

П.Теодосиев, Н.Теодосиев, М.Манов, Ю.Мешеков. Разкопки на могили при с.Драгодан, Кюстендилско 61

Ал.Бонев, Г.Александров. Тракийски култов център "Багачина", Михайловградска област 63

А.Божкова, Е.Пенкова, Л.Конева. Сондажи в община "Кочериново", обект "Тържището" 63

К.Кисьов./Пловдив/. Разкопки при с.В.Левски, община Карлово 64

К.Кисьов, Н.Дамянов /Смолян/. Теренни обхождания и сондажи в Западните Родопи 65

Кр.Лещаков, Ст.Александров, Р.Спасов, В.Спасова. Теренни проучвания в Кюстендилски окръг 66

Г.Нехризов /София/, Г.Кулов /Кърджали/, Ж.Величков /София/. Теренни обхождания в община Крумовград 67

Д.Гергова, М.Кънчев, Д.Генов, Т.Кънчева /България/, Р.Телинг, Фр.Воудхюизен /Холандия/, Т.Секине, Я.Кимпара, Х.Камуро /Япония/. Разкопки на селищната могила при с.Дядово, Новозагорско 68

III. АНТИЧНА АРХЕОЛОГИЯ

В.Велков, В.Димитров, В.Найденова. Подводни археологически проучвания в акваторията на Созопол /ант. Аполония/ 70

В.Велков, Л.Гетов, П.Делев, К.Рабаджиев /БАН – СУ, София/ Н.Танчева-Василева, Д.Драганов, Г.Рибаров /Ист.музей – Ямбол/, Д.Николов /Ст.Загора/. Разкопки в Кабиле 71

С.Торбатов, Ил.Христакиев. Археологически проучвания край с.Крапец, Шабленско 74

Д.Топтанов, А.Салкин. Ранновизантийска крепост в местността "Яйлата" до с.Камен бряг, Варненска област .. 75

Ас.Салкин. Подводна археологическа експедиция "Калиакра – 90" 76

Ил.Бонева /Бургас/. Спасителни археологически разкопки на обект "Антична гробница" в пределите на некропола на Анхиало, гр.Поморие 76

М.Цанева, К.Панайотова. Античен некропол на Аполония 77

П.Балабанов, Хр.Прешленов, К.Господинов, Ас.Тотешев. Разкопки в Ахтопол 78

В.Мутафов. Спасителни проучвания на античен обект в гр.Ахтопол, Бургаска област 81

М.Боспачиева. Спасителни проучвания на бул."Л.Димитрова" бл.23 в Пловдив 82

Сп.Машов /Враца/. Късноантичен кастел и ранновизантийски град Августа при с.Хърлец, община Криводол 83

Сп.Машов /Враца/. Вила Рустика в м."Росненеца" при с.Урвене, община Криводол 84

Г.Кабакчиева, Р.Иванов, Ев.Генова, Хр.Попова /София/, Т.Ковачева, М.Аспарухов, С.Лазарова, П.Бънов /Плевен/. Разкопки в Улпия Ескус 85

Д.Джонова. Археологическите разкопки на античния кастел Димум 89

Нове – римски военен лагер и ранновизантийски град

П.Доневски. I. сектор – Източна крепостна стена на военния лагер 91

Ал.Милчева, Е.Генчева, Л.Вагалински. II. Сектор Х – скамнум трибунорум 92

М.Чичикова, П.Владкова. III. сектор VIIIA – перистилна сграда 94

П.Доневски. Разкопки в местността "Острите могили", източно от Нове 95

П.Доневски. Разкопки на средновековната крепост "Калето" в Свищов 96

Д.Станчев. Разкопки в Ятрус 97

Л.Вагалински /София/. Спасителни разкопки на крепостна стена на трансмариска /Тутракан/. 98

К.Шалганов /София/, М.Цачева /Ловеч/. Проучване на римска вила край с.Смочан, Ловешко 99

Т.Тотевски. Шеста римска пътна станция Состра при с.Ломец, Троянско 100

Л.Слокоска, П.Георгиев, Р.Иванов, Кр.Вачева, С.Гошев, Е.Гошева-Крондева, Ц.Попова, Г.Владимирова, В.Начева /София/, И.Църов, П.Владкова, Е.Султова /В.Търново/, А.Поултър, Дж.Шепърд, А.Робъртс, Т.Благ, Р.Фолкнер, М.Бийч, И.Блеир, Т.Карбин, Дж.Елдърс, М.Уиман, Г.Фолкингам, Г.Еванс, А.Шепърд, Т.Стърг. Никополис ад Иструм /българо-английски разкопки/ 101

Ив.Църов. Спасителни разкопки на обект "Лесичерски стълбове", с.Лесичери 106

К.Попконстантинов, Ив.Дончева /В.Търново/, Ив.Атанасов /Попово/. Разкопки на обект "Ковачевско кале" при с.Ковачевец, Търговищко 106

П.Георгиев, Г.Чобанова /Разград/. Разкопки на обект "Абритус" 108

В.Велков, В.Найденова, Г.Кузманов, А.Николаева, Р.Милчева. Античният и ранновизантийски град Рациария 109

С.Торбатов, В.Парушев. Разкопки на градището в м."Сламата" край с.Дебрене, Добричко 110

Ал.Минчев /Варна/, Ан.Ангелов /Девня/. Спасителни разкопки в Марцианопол /Девня/ /обект ул."Бреза"/. 111

Г.Александров, Ил.Белитов. Антична и късноантична крепост при с.Еловица, Михайловградско 112

В.Божилова, В.Витски, Ж.Величков, В.Иванов, Р.Матушиак, В.Данчев. Проучване на обект "антична резиденция" при гр.Костинброд 113

В.Любенова. Разкопки при махала Арсанас, Радомир 116

Л.Стайкова /Кюстендил/, С.Крыкин /Москва/. Разкопки на обект "Градището" при с.Долна Гращица, Кюстендилско 117
Л.Стайкова /Кюстендил/. Спасителни разкопки на некропола на Пауталия 118
Ю.Мешеков /Кюстендил/, А.Тонев /Кюстендил/, В.Любенов /Перник/. Спасителни разкопки в м."Вучански камък", община Ковачевци 119
Ол.Г.Алексиев. Спасителни разкопки в югозападния некропол на ААР "Пауталия - Велбъжд" 120
Ил.Прокопов, Б.Борисов. Разкопки в местността "Царичина" край Големо село, Бобовдолско 121
З.Каров, М.Мартинова. Спасителни разкопки на северната част на форума на Филипопол 122
М.Мартинова. Спасителни разкопки на ул."Никола Господинов" бл.3 в Пловдив 123
Ел.Кесякова. Археологически разкопки на "Форум-изток" - Филипопол 123
К.Маджаров, М.Маджаров. Археологически разкопки в Диоклецианопол 124
М.Маджаров. Археологически разкопки на пътна станция и селище край гр.Сопот 125
Хр.Буюклиев, Кр.Калчев, Д.Янков /Ст.Загора/. Спасителни археологически проучвания на късноантична сграда в Стара Загора 126
Хр.Буюклиев /Стара Загора/. Два новооткрити раннохристиянски надписи от територията на Верея 128

Б.Борисов, В.Игнатов. Спасителни разкопки на античен некропол и средновековно селище край с.Караново, Новозагорско 129
Б.Борисов, Кр.Велков, Г.Данкова, Кр.Ников. Спасителни разкопки до бившето село Староселец в района на комплекса "Марица-изток" 130
Г.Кулов /Кърджали/. Надгробна могила в кв.Веселчани, Кърджали 131
Ц.Дражева /Бургас/. Разкопки на късноантична крепост в м."Градището - Голое" край с.Лозарево, Бургаска област 132
П.Балабанов, Е.Дочева, М.Балболова, И.Кънев, Й.Йосифов. Разкопки в резервата "Деултум - Дебелт" 133

IV. СРЕДНОВЕКОВНА АРХЕОЛОГИЯ

Р.Рашев /Шумен/. Разкопки в дворцовия център на Плиска . 134
П.Георгиев /Шумен/. Разкопки северно от тухлената ограда в Плиска 135
Я.Димитров /Шумен/. Некропол пред Източната порта на вътрешния град в Плиска 136
Ст.Станилов, Я.Димитров. Селище югоизточно от вътрешния град на Плиска 138
Л.Дончева-Петкова. Разкопки в южния сектор на западната крепостна стена на Плиска 139
Р.Василев. Ранносредновековно селище, североизточно от обект 31, във външния град на Плиска 140
Ж.Аладжов, И.Петрова. Археологически проучвания на обект 40 в Плиска 141
Ст.Витлянов. Археологически проучвания на обект № 41 във

външния град на Плиска 141
Д.Овчаров, Ж.Аладжов, Н.Овчаров /АИМ - София/. Разкопки на обект "Преславска архиепископия" 143
М.Ваклинова, И.Щерева, Е.Евтимова /София/. Велики Преслав - разкопки в центъра на града 144
Ст.Бонев /Шумен/. Новоразкрита сграда с верижен план във вътрешния град на Преслав 147
Т.Михайлова, Ив.Йорданов /Филиал на АИМ към БАН-Шумен/. Обект административна сграда 148
Ст.Витлянов /Шумен/. Археологически проучвания на сградата в южния сектор на вътрешния град на Преслав 149

1. БАЗИЛИКИ, ЦЪРКВИ, МАНАСТИРИ

Еф.Теоклиева-Стойчева, Д.Съселов. "Атриумът на базиликата "Елеуса" 151
Ан.Конаклиев /Търговище/. Разкопки на останки от църква край с.Черковна, Търговищко 152
Г.Лазов /София/. Разкопки на късноантичната крепост и базилика в м."Спасовица" при град Белово, Пловдивска област 152
Т.Балабанов. Разкопки на обект "Кирика" до кв.Калугерица, общ.Каспичан 153
Разкопки на об."Манастира" при с.Черноглавци, общ.Венец, обл.Варненска 155
Ив.Сотиров, Д.Топтанов, А.Салкин /ГМ-Каварна/. Разкопки на нос Чиракман край гр.Каварна 156
Н.Дамянов. Средновековна църква и некропол в м.Могилата край гр.Смолян 157

Р.Поборникова /София/. Археологическо проучване в двора на средновековната църква "Свети Илия", кв.Илиянци, София 158
Й.Алексиев, М.Робов /В.Търново/, Н.Танчева /Ямбол/. Разкопки на култовия център Воден 159
Н.Овчаров /София/, Г.Кулов /Кърджали/. Средновековен манастир при рудник "Звездел", Момчилградско 161
В.Нешева, О.Миланова /АИМ-София/, Г.Стоянов. Параклис пред Лумпаровата къща в Мелник 163
В.Димова, Б.Димитров, Кр.Капелкова, Ив.Петрински /София/. Разкопки в манастира "Св. Иван Предтеча" при Созопол 16
К.Меламед /София/. Светилище "Свети Иван" - Банско 166
Н.Овчаров, К.Меламед /София/. Спасителни разкопки в центъра на Крумовград 167
Д.Димитрова. Резултати от археологическото проучване на Боянската църква 168

2. НЕКРОПОЛИ

Д.Хаджиева /Кърджали/. Късноантичен и средновековен некропол край мах.Стар читак, Хасковска област 169
Р.Рашев, Ст.Станилов, Г.Атанасов. Ранносредновековен езически некропол при с.Ножарево, Разградска област 170
Ст.Ангелова, Л.Дончева-Петкова. Разкопки на ранносредновековния некропол при с.Топола, община Каварна 170
Л.Дончева-Петкова /София/, С.Торбатов /Добрич/. Разкопки в с.Одърци, Добричко 171
I.Янков, Хр.Буюклиев, Кр.Калчев. Средновековен некропол на обект "Военен терен" в Стара Загора 172

Ив.Бъчваров. Средновековен некропол при с.Янтра, Горнооряховска община 173
Б.Петрунова /София/, Д.Момчилов /Карнобат/. Късносредновековен некропол до с.Терзийско, община Сунгурларе ... 175
Б.Петрунова /София/. Късносредновековен еврейски некропол от гр.Карнобат 175
Б.Петрунова /София/. Разкопки на късносредновековния некропол в с.Калугерица, община Каспичан 176
П.Петрова. Късносредновековен ислямски некропол при с.Градище, Шуменско 177

3. СЕЛИЩА

Ж.Чимбулева, Д.Кожухаров. Несебър – обект "северозападна част на града" 178
Ст.Станилов /София/, И.Прокопов, Р.Спасов /Кюстендил/. Археологически разкопки в м."Хисарлъка" до гр.Кюстендил 178
Р.Морева, Ж.Танкова. Археологически проучвания на средновековния пласт в Пловдив 180
Зл.Генова, Х.Вачев /В.Търново/. Сондажни проучвания в с.Арбанаси, Великотърновско 180

4. КРЕПОСТИ

Ир.Щерева /София/, М.Радева /Сливен/. Разкопки на ранновизантийската и средновековна крепост в Сливен 181
Ст.Ангелова, Г.Атанасов, Вл.Пенчев. Разкопки в националния археологически резерват Дръстър – Силистра 182
К.Койчева /Габрово/. Късноантична крепост и град в м.Градище /Габрово/ 183

В.Йотов /Добрич/, Г.Атанасов /Силистра/. Ранносредновековна крепост "Скала" до с.Кладенци, Тервелско 185
Ж.Аладжов /София/, Ц.Дражева /Бургас/, Д.Момчилов /Карнобат/. Разкопки на крепостта "Маркели" край Карнобат 187
Ив.Крайчев /Ямбол/. Археологически разкопки на крепостта край с.Каравелово, Ямболско 188
М.Йосифова, А.Балканска /София/, Г.Радичков, Ас.Салкин /Каварна/. Археологически проучвания на Калиакра 189
Д.Димитрова /София/, Пл.Иванов /Враца/. Резултати от археологическото проучване на античната и средновековната крепост "Калето" до гр.Мездра 191
В.Димова /София/, Ст.Йорданов /Русе/. Археологически разкопки на средновековния Червен 192
Ив.Джамбов. Разкопки на обект "Аневско кале" край Сопот. 193
М.Аспарухов. Средновековният град Никопол 195
Й.Алексиев, Х.Вачев /В.Търново/, Ив.Бъчваров /Г.Оряховица/ Разкопки на крепостта "Ряховец" при Горна Оряховица 196
С.Симеонов. Средновековният град крепост "Хоталич" край Севлиево 196
Хр.Басамаков. Археологически разкопки на Асенова крепост 198

V. ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ

Ст.Лисицов /София/. Теренно обхождане на Сливенска и Котленска община /Бургаска област/ и Добричка и Каварненска община /Варненска област/............ 200
Ст.Лисицов /НИПК-София/. Теренни обхождания и разкопки в Централна и Южна Монголия 201

Вл.Баряков /Банско/. Спасителни разкопки в м."Шипоцко" – Банско 203
Дж.Скарпула /Болоня-Италия/. Шипотско 204

Издателски център
при Министерството на културата,
София 1504, ул. „Оборище” 23А

Тираж 250
Печатни коли 14
Формат 1/16